

T.C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**KIBRIS'TA DONDURULMUŞ BİR SORUN: KAPALI
MARAŞ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Aycan KAHYA

BURSA - 2022

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Aycan KAHYA

Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi

Sayfa Sayısı : VIII+127

Mezuniyet Tarihi :

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Mehmet Halil M. BEKTAŞ

KIBRIS'TA DONDURULMUŞ BİR SORUN: KAPALI MARAŞ

Kıbrıs Sorunu uluslararası siyasetin gündemini meşgul eden en uzun süreli uyuşmazlıklardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Uyuşmazlığın kronikleşmesi, yıllar içinde esas bağlamından çıkarak içerisine sorunlu başka konu başlıkları eklenmesinden kaynaklanmaktadır. Günümüz konjonktürüne bakıldığında Kıbrıs Sorunu ne iki toplum arasındaki etnik bir uyuşmazlık ne de sadece bir Türk-Yunan çatışmasıdır. Soğuk Savaş sonrası dönemde dünyada çok sayıda aktörün stratejik bölgeler üzerinde rekabet ettiği bir süreç başlamıştır. Bu anlamda Doğu Akdeniz bölgesi güçlü aktörlerin rekabet ettiği bir mücadele alanı haline gelmiştir. Halihazırda yıllardır taraf devletlerin masasında çözülmeyi bekleyen Kıbrıs Sorunu yeniden ön plana çıkmıştır. Doğu Akdeniz'deki denklem çözülmesi daha zor bir hale gelmiş ve güç dengesinin korunması güçleşmiştir. Bunun sonucu olarak Doğu Akdeniz'e açılan kapı olan Kıbrıs Adası'nda mevcut statükoyu değiştiren hamleler meydana gelmiştir. 16 Ağustos 1974 tarihinde gerçekleşen İkinci Kıbrıs Barış Harekati'nden bu yana Türk Silahlı Kuvvetleri denetiminde bulunan Kapalı Maraş bölgesinin, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin tek taraflı iradesiyle kısmi olarak halkın kullanımına açılması bu hamlelerden biri olmuştur. Literatür incelendiğinde Kıbrıs Sorunu bağlamında Kapalı Maraş Sorununu odak noktasına alan güncel bilimsel bir çalışmanın bulunmaması bu konu üzerine çalışılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma Kapalı Maraş sorununu uluslararası siyaset çerçevesinde hukuki, ekonomik ve siyasi boyutlarıyla ele alarak, literatürdeki boşluğun kapatılması amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Sorunu, Kapalı Maraş, Türkiye Cumhuriyeti, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Kıbrıs Cumhuriyeti.

ABSTRACT

Name and Surname : Aycan KAHYA
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Sciences Institution
Field : International Relations
Branch :
Degree Awarded : Master in Arts
Page Number : XIII+127
Degree Date :
Supervisor/s : Doç. Dr. Mehmet Halil M. BEKTAŞ

A FROZEN CONFLICT in CYPRUS: CLOSED MARAŞ

The Cyprus Problem is one of the most protracted disputes on the international political agenda. The chronicity of the dispute stems from the fact that it has been taken out of its original context over the years, and other problematic issues have been added to it. In today's conjuncture, the Cyprus Problem is neither an ethnic dispute between the two communities nor is it simply a Turkish-Greek conflict. In the post-Cold War era, a process has begun in which many actors compete over strategic regions worldwide. In this sense, the Eastern Mediterranean region has become an area of struggle where powerful actors compete. The Cyprus Problem, which has been waiting to be resolved on the table of the state parties for years, has come to the fore again. The equation in the Eastern Mediterranean has become more difficult to solve, and the balance of power has become harder to maintain. As a result, there have been moves to change the status quo on the island of Cyprus, the gateway to the Eastern Mediterranean. On August 16, 1974, one of these moves was the partial opening of the Closed Maraş (Varosha) area, which has been under the control of the Turkish Armed Forces since the Second Cyprus Peace Operation, to the public with the unilateral will of the Turkish Republic of Northern Cyprus. When the literature is reviewed, the lack of a current scientific study focusing on the issue of the Closed Maraş (Varosha) in the context of the Cyprus Problem has revealed the need to study this issue. This study has been prepared in order to close the gap in the literature by addressing the issue of Closed Maraş (Varosha) with its legal, economic and political dimensions within the framework of international politics.

Key Words: Cyprus Problem, Closed Maraş, Varosha, Turkish Republic, Turkish Republic of Northern Cyprus, Republic of Cyprus.

ÖNSÖZ

Kapalı Maraş Sorunu, Kıbrıs Sorunu'nun çözümüne yönelik yapılan toplumlararası görüşmelerde defalarca müzakere masasına gelmiş olmasına rağmen üzerinde anlaşma sağlanamayan “dondurulmuş bir sorun” olarak kalmıştır. Fakat 8 Ekim 2020 tarihinde KKTC'nin tek taraflı iradesiyle Kapalı Maraş'ı kademeli olarak halkın kullanımına açmasıyla 1974'ten bu yana Ada'da yürürlükte olan statükonun değiştirilmesinde önemli bir hamle gerçekleşmiştir. Bu gelişmenin ardından Kapalı Maraş Sorunu yeniden uluslararası gündemi meşgul etmeye başlamış ve konuyla ilgili yaşanan gelişmeler yakından izlenir olmuştur.

Bu tez çalışması temelde “Kapalı Maraş Sorunu'nun Kıbrıs Sorunu üzerindeki etkisi nedir?” araştırma sorusundan yola çıkılarak hazırlanmıştır. Bu bağlamda öncelikle Kapalı Maraş Sorunu'nun ortaya çıkışı ve bölgenin Kıbrıs için önemi araştırılmıştır. Ardından Sorunu'nun toplumlararası görüşmelerdeki etkisi analiz edilebilmesi adına süreç analizi yapılarak kronolojik bir değerlendirme yapılmıştır. Son olarak, Kapalı Maraş Sorunu uluslararası politika perspektifinden bakılarak konuya yönelik BM ve AİHM nezdinde verilen karar ve davaların incelemesi yapılmıştır. Akademik literatür tarandığında Kapalı Maraş Sorunu'na yönelik güncel bilimsel bir çalışmanın bulunmaması tespit edilmiştir. Bu bakımdan “Kıbrıs'ta Dondurulmuş Bir Sorun: Kapalı Maraş” başlıklı tez bilinen ve bilinmeyenleri ile Kapalı Maraş Sorunu'nu açıklamayı ve analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Son olarak, bu tez çalışmasının hazırlanmasında bana destek olan ailem, hocalarım ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunmak isterim. Öncelikle hayat boyu her zaman yanımda olup sevgilerini her daim hissettiren annem Nuray KAHYA ve babam Ahmet KAHYA'ya, lisans ve lisans üstü eğitimim boyunca üzerimde emeği geçen ve yol gösteren başta tez danışmanım Doç. Dr. Mehmet Halil M. BEKTAŞ, Prof. Dr. Barış ÖZDAL ve Doç. Dr. Kader ÖZLEM olmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünün değerli hocalarına ve akademi yolculuğumda her zaman destek olan ve motivasyon veren sevgili arkadaşlarım Aslıhan YALAZ, Murat ÜNVER ve Semih KIVRAK'A çok teşekkür ederim.

İçindekiler

ÖZET	3
ABSTRACT.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
KISALTMALAR.....	v
HARİTALAR	vii
ŞEKİLLER.....	vii
1. BÖLÜM: TARİHSEL VE GÜNCEL GELİŞMELER İŞİĞİNDE KIBRIS	3
1.1. 1960 DÜZENİNE KADAR KIBRIS SORUNU'NUN TARİHÇESİ.....	3
1.1.1. Kıbrıs'ın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi	3
1.1.2. Kıbrıs'ın Eski Tarihi	4
1.1.3. Osmanlı Devleti Egemenliği Dönemi.....	9
1.1.4. Yunan Milliyetçiliği Etkisinde Kıbrıs ve Enosis'in Doğuşu	13
1.1.5. İngiliz Egemenliği Dönemi.....	16
1.2. 1960-1974 YILLARI ARASINDA KIBRIS SORUNU	34
1.2.1. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu.....	34
1.2.2. 1963-1974 Arasında Yaşanan Olaylar ve Türkiye'nin Müdahalesine Giden Süreç	43
1.3. Kıbrıs Barış Harekatları	46
2. BÖLÜM: KIBRIS SORUNU İÇERİSİNDE YER ALAN BAŞKA BİR SORUN “KAPALI MARAŞ”	48
2.1. Maraş Bölgesinin Tarihsel Arka Planı	48
2.1.1. Osmanlı Devleti Dönemi	49
2.1.2. İngiliz Sömürge Yönetimi Dönemi.....	52
2.1.3. Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi	53
2.2. Kapalı Maraş Sorunu'nun Ortaya Çıkışı ve Bölgenin Önemi.....	55
2.3. Kıbrıs Sorunu Çözümüne Yönelik Yapılan Toplumlararası Görüşmelerde “Kapalı Maraş”.....	58
2.3.1. 12 Şubat 1977 Denктаş-Makarios Antlaşması.....	59
2.3.2. Amerikan-İngiliz-Kanada (ABC) Planı	61
2.3.3. 19 Mayıs 1979 Denктаş-Kipriyanu Antlaşması.....	63
2.3.4. 1981 Gobi Haritası ve 1983 De Cueller Göstergeleri.....	64

2.3.5.	1984-1992 Yılları Arasında Yapılan Toplumlararası Görüşmelerde “Kapalı Maraş”	68
2.3.6.	Gali Fikirler Dizisi	73
2.3.7.	Güven Arttırıcı Önlemler Paketi	76
2.3.8.	Annan Planı.....	81
2.3.9.	Crans-Montana’ya Giden Süreçte “Kapalı Maraş”	83
2.4.	Güncel Gelişmeler Işığında “Kapalı Maraş”	87
3.	BÖLÜM: KAPALI MARAŞ’TA HUKUKİ SORUNLAR VE POLİTİK ÇÖZÜM ARAYIŞLARI	94
3.1.	Kıbrıs’ın En İhtilafı Konusu: Mülkiyet Meselesi.....	94
3.1.1.	Kapalı Maraş’taki Mülkiyet Sorunu	96
3.2.	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları Çerçevesinde Kapalı Maraş 99	
3.3.	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Sürece Dahil Edilmesi	102
	SONUÇ.....	113
	KAYNAKÇA.....	117

KISALTMALAR

- AB:** Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGSP: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AKÇT: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AP: Avrupa Parlamentosu
AT: Avrupa Toplulukları
AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Bkz.: Bakınız
BM: Birleşmiş Milletler
BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
Çev.: Çeviren
Der.: Derleyen
Dzl.: Düzenleyen
ECHR: European Court of Human Rights
Ed: Editör
EU: European Union
EOKA: Ethniki Organosis Kypriakon Agoniston
GAÖ: Güven Arttırıcı Önlemler
GKRY: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
Haz.: Hazırlayan
Ibid.: Aynı eser/yer
KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTFD: Kuzey Kıbrıs Türk Federe Devleti
Loc.cit.: Yazara ait son zikredilen yer
NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
Op.cit.: Adı Geçen Eser
p. /pp.: page/pages
RF: Rusya Federasyonu
s. / ss.: sayfa / sayfalar

Sn: Sayın

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBB: Türkiye Barolar Birliği

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TMK: Taşınmaz Mal Komisyonu

TMT: Türk Mukavemet Teşkilatı

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

UAD: Uluslararası Adalet Divanı

UN: United Nation

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

HARİTALAR

Harita 1: Kıbrıs Haritası.....	47
Harita 2: 1571 Yılı Mağusa Kuşatması.....	48
Harita 3: Mağusa ve Maraş 1946 Yılı Şehir Planı.....	51
Harita 4: 1960'ın Sonunda Kıbrıslı Türklerin Yerleşim Bölgeleri.....	53
Harita 5: Gobi Haritası.....	64
Harita 6: Maraş Bölgesi Vakıf Arazileri Haritası.....	86

ŞEKİLLER

Şekil 1: Tarihsel Seyirde Toplumlararası Görüşmeler ve Kapalı Maraş.....	59
---	----

GİRİŞ

Dünya üzerinde doğal afetler, ekonomik çöküş, salgın hastalıklar ve savaş gibi sebeplerle terk edilmek zorunda bırakılan birçok yerleşim yeri bulunmaktadır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nin Gazimağusa şehrinin içinde “Hayalet Şehir” olarak anılan *Kapalı Maraş* bölgesi bu yerleşim alanlarından bir tanesidir. Fakat sahip olduğu karakteristik özellikler açısından sessizliğe terk edilmiş diğer yerleşim yerlerinden ayrılmaktadır. 1970’li yıllarda Doğu Akdeniz’in en gözde turizm destinasyonlarından olan Maraş (Rumca adıyla “Varosha”) Kıbrıs adasının en önemli gelir kapılarından biri olmuştur. Maraş bölgesi, 1974 yılında gerçekleştirilen İkinci Kıbrıs Barış Harekatı ile Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) denetimine girmiş ve sakinleri tarafından terk edilmiştir. Birleşmiş Milletler (BM) tarafından denetlenen ve Kıbrıs’ı ikiye ayıran “Yeşil Hat” içinde yer alan bölge sonrasında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) tarafından çıkartılan kararlar uyarınca yerleşim ve iskana kapatılmıştır. Kapalı Maraş bölgesi kapalı kaldığı 46 yılın ardından Doğu Akdeniz’de jeopolitik dengelerin değiştirilmeye çalışıldığı bir atmosferde, KKTC’nin tek taraflı iradesiyle kısmi olarak halkın kullanımına açılmıştır. Halihazırda Kıbrıs ve Doğu Akdeniz’in geleceğini şekillendirecek güncel bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir.

Kapalı Maraş Sorunu, Kıbrıs Sorunu’nun önemli parametlerinden biri olan mülkiyet konusunun büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Sorun, Kıbrıs’a yönelik çözüm müzakerelerinde defalarca masaya getirilmiş fakat üzerinde bir türlü uzlaşma sağlanamamış ve dondurulmuş bir sorun olarak varlığını sürdürmüştür. Kapalı Maraş bölgesinin kaderi Kıbrıs Sorunu’nun çözümüne bağlı olmuştur. Bu bakımdan Kapalı Maraş Sorunu ‘nu analiz edebilmek için öncelikle Kıbrıs Sorunu ‘nu anlamak oldukça önemlidir. Kıbrıs Sorunu, yıllardır taraf devletlerin masasında çözülmeyi bekleyen siyasi yönü ağır basan uluslararası bir uyuşmazlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıbrıs Sorunu kısaca tanımlanacak olursa; Ada’daki bölünmüş statünün ortadan kaldırılıp,

toplumların yeniden bir arada barış içinde yaşaması olarak tanımlanabilir. Fiilen 1963'ten bu yana varlığını sürdüren sorun, bugünkü statüko algılaması çerçevesinde 1974 yılında meydana gelen Kıbrıs Barış Harekatlarından bu yana sürmektedir. Yarım asırdan uzun süredir çözülmeyi bekleyen sorunun kaynağında Doğu Akdeniz coğrafyasında çok önemli geçiş yolları üzerinde yer alan Kıbrıs Adası'nın jeostratejik ve jeopolitik değeri kilit bir rol oynamaktadır. Bu nedenle tez çalışmasının ilk bölümünde Kıbrıs Sorunu'nun kökenini anlamak adına adanın tarihine ve önemine değinilmiştir.

Kıbrıs Sorunu tarihsel süreçte esas bağlamından çıkarak, çok sayıda aktörün yer aldığı çok boyutlu uluslararası bir uyuşmazlık haline gelmiştir. Adeta bir satranç oyununa dönüşen sorun, içerisine başka sorunlar da dahil edilerek çözülmesi oldukça zorlaşmıştır. Tezin ikinci bölümünde çalışmanın temel amacı olan "Kıbrıs Sorunu içerisinde Kapalı Maraş Sorunu'nun önemi ve etkisi nedir?" sorusuna yanıt aranmıştır. Bu bağlamda, öncelikle sorunun ortaya çıkışına ve bölgenin Kıbrıs için önemine değinilmiştir. Ardından tarafların Kapalı Maraş Sorunu'na yönelik tezlerine ve Kıbrıs Sorunu çözümüne yönelik yapılan planlarda Kapalı Maraş'ın nasıl değerlendirildiğine yer verilmiştir. Kıbrıs, 1974 yılında yaşanan olaylar sonrasında Kuzey ve Güney olarak farklı otoritelerce yönetilen iki kesime ayrılmıştır. 2 Ağustos 1975 tarihinde BM'nin gözetiminde Nüfus Mübadelesi Antlaşması imzalanmış ve Kıbrıs'ta binlerce Rum ve Türk göç ederek, mülklerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Böylece fiili olarak ikiye ayrılan Ada'da nüfus açısından homojen iki kesimlilik sağlanmıştır. Fakat bu durum Kıbrıs'ta karmaşık ve derin maddi sorunlar yaratan mülkiyet sorununu doğurmuştur. Mülkiyet sorunu Kıbrıs müzakerelerinde en ihtilafli konu başlıklarından biri olmakla birlikte Kapalı Maraş Sorunu bu konunun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Çalışmanın son ve üçüncü bölümünde Kapalı Maraş'ta yaşanan hukuki sorunlar ve politik çözüm arayışları analiz edilmiştir. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nin sürece dahil edilmesine yer verilmiştir.

1. BÖLÜM: TARİHSEL VE GÜNCEL GELİŞMELER IŞIĞINDA KIBRIS

1.1. 1960 DÜZENİNE KADAR KIBRIS SORUNU'NUN TARİHÇESİ

1.1.1. Kıbrıs'ın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi

Kıbrıs sorununun kökenini anlamak ve analiz edebilmek açısından Ada'nın tarihinin ve stratejik öneminin anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Kıbrıs, 9251 km² yüzölçümüyle Sicilya ve Sardunya adasından sonra Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır. Ada en yakın komşusu Türkiye'ye 70 km, doğusunda Suriye'ye 102 km, Lübnan'a 165 km, İsrail'e 233 km, Mısır'a 347 km ve Yunanistan'a 835 km mesafededir.¹ Coğrafi konumu itibariyle, Eski Dünya olarak tabir edilen Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişiminde adeta Doğu Akdeniz'e açılan bir kapıdır. Esasında Ada'nın jeostratejik ve jeopolitik önemi oldukça kritik öneme sahip Doğu Akdeniz bölgesindeki konumundan kaynaklanmaktadır. Tarihi devirlerden bu yana birçok uygarlığın buluşup kaynaştığı Doğu Akdeniz, Doğu ve Batı'yı birbirine bağlayan bir köprü vazifesi görmektedir.

Bölge Kafkasya, Orta Asya ve Orta Doğu'nun enerji kaynaklarının Avrupa'ya taşınmasını sağlayan, tüm Akdeniz coğrafyası ile birlikte dünya ticaretinin yaklaşık üçte birini barındıran çok önemli bir kesişim noktasıdır. Kıbrıs ise bu önemli coğrafyanın en büyük ve önemli adasıdır. Doğu Akdeniz bölgesi, NATO'nun "choke-point" olarak adlandırdığı "düğüm noktalarından" en hayati olan Cebelitarık Boğazı, Sicilya Kanalı, Türk Boğazları ve Süveyş Kanalı'na çıkışı sağlayan stratejik bir konumda yer almaktadır. Kıbrıs, Doğu Akdeniz'de deniz ve hava gücü üstünlüğü kurmak isteyen güçler için sabit bir uçak gemisi niteliğine sahiptir. Süveyş Kanalı yolu ile Akdeniz'i Hint Okyanusu'na bağlayan deniz ticaret yolları üzerinde olması nedeniyle Süveyş Kanalı'nı uzaktan kontrol etmeye imkan sağlamaktadır. Orta Doğu'dan Afrika'ya uzanan ekseni kontrol altında tutabilen adanın bir diğer stratejik önemi, petrol rezervleri bakımından zengin Orta Doğu bölgesine ortaya çıkabilecek olası bir savaş durumunda süratle müdahale imkanı verebilmesi ve istihbarat merkezi olmaya elverişli olmasıdır. Kıbrıs günümüzde ise zengin hidrokarbon ve doğalgaz rezervleriyle rekabet alanına dönüşen Doğu Akdeniz'de enerji alanında ön plana

¹ "Coğrafi Bilgiler", KKTC Enformasyon Dairesi İnternet Sitesi, <https://pio.mfa.gov.ct.tr/cografibilgiler/> (e.t.:12.02.2021)

çıkmaktadır. Coğrafi konumu ile sahip olduğu bu güçlü özellikler birlikte düşünüldüğünde Kıbrıs'ın jeopolitik önemi daha kapsamlı ve geniş hale gelmektedir. Ada tarihi boyunca coğrafi konumundan kaynaklanan stratejik önemini korumuş ve nitekim bu önem nedeniyle birçok defa ada dışındaki güçler tarafından kontrol altına alınmak istenmiştir. Kıbrıs, yıllar boyunca Doğu Akdeniz'de egemenlik kurmak isteyen aktörler için vazgeçilmez bir stratejik hedef olmuştur.

1.1.2. Kıbrıs'ın Eski Tarihi

Kıbrıs 1571'de Osmanlı Devleti tarafından fethedilinceye kadar birçok farklı medeniyetin hakimiyeti altında kalmıştır. Ada Doğu Akdeniz'i kontrol etmek isteyen başat güçler açısından her zaman bir cazibe merkezi olmuştur. Çok eski bir tarihi geçmişe sahip olan Kıbrıs, jeolojik devirlerde Hatay/İskenderun bölgesine bitişik bir konumdayken yıllar içinde meydana gelen jeolojik değişimlerle Anadolu'dan ayrılmıştır. Yapılan arkeolojik kazılar adanın Anadolu'nun doğal bir uzantısı olduğunu destekleyici niteliktedir. Adada ilk yerleşime ilişkin bulunan kalıntılar Neolitik yani Cilalı Taş Devri'ne aittir. Adada bu döneme ait bulunan kalıntıların jeolojik, botanik ve zoolojik karakteri itibarıyla Güney Anadolu'dakiler ile oldukça benzer nitelik taşıması adanın ilk yerleşimcilerinin bu bölgeden geldiğini doğrular niteliktedir.² Coğrafi özellikler bakımından da incelendiğinde Kıbrıs ve Anadolu'nun orta ve güney sahillerinde aynı iklimsel özelliklerin görülmesi bunu desteklemektedir.

Doğu Akdeniz'in paylaşılamayan adası Kıbrıs 1571'de Osmanlı Devleti hakimiyeti altına girinceye kadar birçok defa el değiştirmiştir. 1571 yılına kadar sırasıyla; Mısırlılar, Hititler, Yunan kolonileri, Fenikeliler, Asurlular, Persler, Büyük İskender, Romalılar, Araplar, Bizanslılar, İngilizler, Cenevizliler, Memlukler ve Venedikliler Kıbrıs'ta hüküm sürmüştür.³ M.Ö. 3000'lerde adada bakır madeninin keşfedilmesiyle bakıra dayalı bir üretim ve ticaret hayatı gelişmeye başlamıştır. Hatta latince "Cyprum" olarak anılan bakırın isminin Kıbrıs adasının isminden geldiği rivayet edilmektedir.⁴ Adanın zengin bakır yataklarına sahip oluşu ve ticaret yollarının üzerindeki önemli konumu çevresindeki topluluklarla temasını arttırmıştır. Bu

² Alasya, H. Fikret. **Tarihte Kıbrıs**, Lefkoşa- KKTC: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Şubat 1988, s.2.

³ Müge Vatansever, "Kıbrıs Sorunu'nun Tarihi Gelişimi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 12, Özel S., 2010(Basım Yılı: 2012),s.1489.

⁴ Remziye Okkar, **Eski Çağlardan Roma Döneminde Kıbrıs/Alashiya Adasındaki Siyasi Oluşumlara Genel Bir Bakış**, Osman Köse(Edt.). **Tarihte Kıbrıs 1 (İlkçağlardan 1960'a kadar)**, 1.Baskı:İstanbul, 2017, s.29.

dönemde Girit, Suriye ve Mısır'daki medeniyetler ile ticaret ilişkilerinin kurulması sonucu ada Doğu Akdeniz'de önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Adadaki ekonomik gelişmişlik ve doğal zenginlik varlığını sürdürmek isteyen komşu devletlerin Kıbrıs'a olan ilgisini arttırmıştır. Bu ilginin sonucu olarak Kıbrıs'ta binlerce yıl sürecek olan birden fazla devletin güç mücadelesi vereceği bir dönem başlamıştır.

Kıbrıs ilk olarak M.Ö. 1500- 1000 yılları arasında dönemin iki güçlü devleti Hitit ve Mısır arasındaki mücadeleye tanıklık etmiştir. Bu yıllarda ada dönemin iki güçlü devleti arasında sürekli el değiştirmiştir. M.Ö. 1200'lerde Ege ve Akdeniz'de etkin olan Mikenli ve Akalı tüccarlar ticaret amaçlı adaya gelmişler ve buraya yerleşmeye başlamıştır. Ticaretle birlikte kendi kültürlerini de adaya getiren Ege ve Akdeniz kökenli koloniler bir süre sonra adanın kıyı kesimlerinde kendi bağımsız krallıklarını kurmuşlardır. Bu dönemde adaya gelen Yunanlı koloniler adada Eski Yunan kültürünün oluşmasında başlıca etken olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda Kıbrıslı Rum halkın kökeninin bu dönemde gelen Yunan kolonilere dayandığı ve adanın bir Helen adası olduğu argümanı sıkça kullanılmaktadır.⁵ Fakat Yunanistan'dan Kıbrıs'a hiçbir zaman büyük çapta kitlesel bir göç olmamış ve tarih içinde Anadolu, Mezopotamya ve Suriye'den gelen insanlarla birlikte Kıbrıs'ta melez bir halk ortaya çıkmıştır.

Zengin bakır madenleri, verimli ovalara sahip Kıbrıs Akdeniz'in bir diğer tüccar ve sömürgeci devletlerinden Fenike'nin de dikkatini çekmiş ve Fenike Kralı Hiram tarafından M.Ö. 1000 senesinde zapt edilmiştir. Fenikeliler adadaki medeniyetin gelişmesine sağladıkları katkılara rağmen adadaki yerli halk tarafından destek görmemişlerdir. M.Ö. 709'da adadaki bağımsız krallıklar haraç ödemeyi kabul ederek Asur Devleti'nin idaresine girmiştir. Ada Asur hakimiyeti altına girinceye kadar Aka, Dor ve Fenike kolonilerinin oluşturduğu bağımsız krallıklar tarafından yönetilmiştir.⁶ Fakat dağınık halde yaşayan bu krallıklar hiçbir zaman birleşerek bir Yunan devleti kurmamıştır. Ne tarihi devirlerde ne de sonrasında adada tam bir Yunan egemenliği söz konusu olmamıştır. Adanın oluşum süreci ve buraya gelen ilk insanların kökenleri üzerine dahi farklı birçok görüş ve tartışma bulunmaktadır. Bunlar ada üzerindeki siyasi tartışmaları tarihsel temellere oturtma çabasıdır. Adanın oluşum

⁵ Eric Solsten (Derleyen), **Cyprus, a Country Study**, Washington, D.C.; GPO for the Library of Congress, 1993, s.6.

⁶ Encyclopedia Britanica <https://www.britannica.com/place/Cyprus/History> (e.t.: 20.02.2021)

ve halkın kökenine ilişkin söylemler tarihi, kültürel ve etnik bağlarla “anavatana” bağı ifade edip desteklemek amaçlı kullanılmaktadır.

Tarihi devirler boyunca Doğu Akdeniz’de hakim olan güç Kıbrıs’ta da hakimiyet kurmak istemiştir. M.Ö. 669’a kadar Asur egemenliğinde kalan Kıbrıs, Doğu Akdeniz’de yeniden gücünü arttıran Mısır hakimiyeti altına girmiştir. M.Ö. 525 yılında Pers’lerin Mısır’ı ele geçirmeleriyle birlikte ada Pers hakimiyetine girmiştir. Asur, Mısır ve Pers hakimiyeti boyunca Kıbrıs’taki şehir krallıkları egemen güçlere haraç ödeyerek özerkliklerini sürdürmüşlerdir. M.Ö. 333.’te Büyük İskender Pers hakimiyetine son verinceye kadar adada Pers-Yunan çatışmaları etkili olmuştur.⁷ Büyük İskender’in ölümünün ardından ada M.Ö. 321’de Mısır’daki Ptolemy Hanedanlığı tarafından ele geçirilmiştir. Ptolemy dönemiyle birlikte adadaki şehir krallıklarının çoğu ortadan kalkmış yerine merkezi bir yönetim hakim olmaya başlamıştır.

Batı Akdeniz’de hakimiyet kuran Roma İmparatorluğu Doğu Akdeniz’i de kontrolü altında tutmak istemiş ve M.Ö. 58’de Kıbrıs’ı hakimiyeti altına almıştır. Roma Dönemi adaya istikrarlı ve refah düzeyi yüksek bir dönem getirmiştir. Bu dönemde yaşanan en önemli gelişme ise adanın Hristiyanlık ile tanışması olmuştur. M.S. 45’te Aziz Paul ve Aziz Barnabas’ın Kıbrıs’a gelmesi Hristiyanlığın yayılmasında etkili olmuştur. Adanın genel valisi Sergius Paulus’un Hristiyanlığı kabul etmesiyle Kıbrıs Roma İmparatorluğu içinde Hristiyan biri tarafından yönetilen ilk yer olmuştur.⁸ Kudüs’ün Roma İmparatorluğu tarafından ele geçirilmesi ve o dönem Kıbrıs’ın önemli bir ticaret merkezi oluşu adaya pek çok Yahudinin adaya göç etmesine neden olmuştur. Adadaki Yahudiler resmi din Hristiyanlığı kabul etmemiş ve Romalılara karşı isyan etmişlerdir. Aziz Barnabas’ın Yahudiler tarafından öldürülmesi Yahudilerin adadan sürülmesine ve yıllarca adaya girememelerine neden olmuştur.⁹ Böylelikle Hristiyanlık adada hızla yayılmıştır.

Kıbrıs, Roma İmparatorluğu’nun M.S. 395’te ikiye ayrılmasıyla imparatorluğun doğu kısmında kalmış ve Bizans İmparatorluğu’na bağlanmıştır. Bu dönemde adanın toplumsal yapısını etkileyen önemli gelişmeler yaşanmıştır. Adada ilk Ortodoks

⁷ Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, **Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü-Yarını**, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 1995, s.6.

⁸ H.D.Purcell, **Cyprus**, New York; Frederick A. Praeger, 1969, 2.baskı, s.101.

⁹ E.Y. Akçay, “Roma Dönemi’nde Kıbrıs’ın Yaşadığı Dönüşüm”, **İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 5 (2), Ekim 2018, s.143.

Kilisesi kurulmuş ve Hristiyanlık çok fazla yayılmıştır. Sonrasında M.S. 488’de Bizans İmparatoru Zeno Kıbrıs Kilisesinin bağımsızlığı tanınmıştır. Kilise ve devlet arasında yakın bir ilişki tesis eden Bizans siyasi düzeni, Kıbrıs Hristiyan halkının kilise önderliğinde birleşmesi ve Kilise tarafından yönetilmesinin yolunu açmıştır.¹⁰ Diğer bir önemli gelişme Bizans İmparatorluğu’nun Rumca’yı resmi dil ilan etmesidir. Rumcanın resmi dil haline gelmesiyle Kıbrıs’ta birçok uygarlığın karışımıyla meydana gelen melez halk Rumca konuşmaya başlamış ve Rumlaşmıştır. Kıbrıs’ta yaşayan halkın bir kısmının aslen Yunanlı olmamasına rağmen kendilerini Yunanlı saymaları geçmişte kurulan ortak dil ve din birliğinden doğan inançtan kaynaklanmaktadır.

Adada Bizans hakimiyetinin sürdüğü yıllarda Arabistan yarımadasında İslam Devleti kuvvetlenmiş ve Akdeniz’e çıkmak istemiştir. Böylece askeri ve ticari açıdan önemli bir konumda bulunan Kıbrıs, Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında mücadele alanı olmuştur. İslam Orduları 632-964 yılları arasında Kıbrıs’a 24 kez sefer düzenlenmiştir.¹¹ 964’te yeniden Bizans hakimiyeti kuruluncaya kadar Kıbrıs Müslümanlara devamlı vergi veren bir ülke konumunda olmuştur. Kıbrıs bu dönemde Anadolu ve Doğu Akdeniz’de yaşanan dini kutuplaşma ve çatışmaların dışında kalamamıştır. Bizans iktidarının zayıflamasından faydalanan Kıbrıs’ın Bizans valisi Isaac Comnenus 1185’te adayı ele geçirmiş ve 7 yıl boyunca adada zalim bir yönetim tarzı sürdürmüştür.¹² Haçlı Seferleriyle birlikte Kıbrıs “kutsal topraklara” giden yol üzerinde önemli bir üs vazifesi görmüş ve Haçlılar için daha önemli bir hale gelmiştir. Bu durum Kıbrıs’ta Bizans-Latin çatışması yaratmıştır. Üçüncü Haçlı Seferi’nde Kudüs’ü ele geçirebilmek için paraya ihtiyacı olan İngiltere’nin Arslan yürekli ünvanını taşıyan Kralı 1. Richard 1191’de Kıbrıs’ı fethetmiştir. Böylece Kıbrıs ilk defa İngiliz egemenliği altına girmiştir.

Kıbrıs’ta ilk İngiliz egemenliği dönemi çok kısa sürmüştür. Kıbrıs’ı fethettikten sonra adanın güvenliğini sağlamakta zorlanan İngiltere Kralı Arslan yürekli Richard, Haçlı Seferi’ne devam etmek için paraya ihtiyaç duyunca adayı önce Tapınak¹³ Şövalyelerine sonra da Selahattin Eyyubi tarafından Kudüs’ten kovulan Fransız Guy

¹⁰ Sevin Toluner, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1977, s.10.

¹¹ KKTC Enformasyon Dairesi İnternet Sitesi <https://pio.mfa.gov.ct.tr/kibrisin-sosyal-ekonomik-ve-siyasi-tarihi/> (e.t.: 21/02/2021)

¹² Ali Ahmetbeyoğlu, Erhan Afyoncu, **Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi**, İstanbul: TATAV, 2001, Gülay Ögün, “Kıbrıs’ta İslam Hakimiyeti ve Selçuklular Zamanında Kıbrıs ile Ticaret İlişkileri”, s.3.

¹³ Templier.

de Lusignan'a satmıştır. Kıbrıs'ın Lüzinyan idaresi altına girmesiyle birlikte adada siyasi, ekonomik ve toplumsal birçok önemli değişiklik yaşanmıştır. 1192'den 1489'a kadar Kıbrıs feodal monarşiyle yönetilmiştir. Hem Kıbrıs hem de Kudüs Kralı ünvanı taşıyan Lüzinyan Hanedanlığından gelen hükümdarlar Yakın Doğu'da yaşanan Hristiyan-Müslüman mücadelesinde önemli rol oynamışlardır. Kıbrıs'ta feodal monarşi sistemini kuran Lüzinyanların Yakın Doğu'dan göç eden Katolik Latinlere ada yönetiminde etkin rol vermeleri adanın içinde Ortodoks-Katolik çekişmesine yol açmıştır. Lüzinyan dönemi Kıbrıs'ta dini açıdan önemli bir dönem olmuştur. Bu dönemde Kıbrıs Latin Başpiskoposluğunun kurulmasıyla Ortodoks olan Kıbrıs Kilisesi üstünlüğünü yitirmiştir.¹⁴ Katolik kiliselere toprak verilmesi ve Kıbrıslı din adamlarının bağlılık yemini etmeye zorlanmaları Ortodoks halkın tepkisine yol açmıştır. 1260'ta Papa 4.Alexandar tarafından yayınlanan "Bulla Cypria (Kıbrıs'ın Mührü)" ile Ortodokslar üzerinde kurulan baskı en yüksek noktaya çıkmıştır. Bu buyruk ile Latin Kilisesi Kıbrıs'taki en yüksek dini otorite ilan edilmiştir. Adada Ortodokslar üzerinde kurulan baskı adanın 1571'de Osmanlı yönetime girmesine kadar devam etmiştir.

Kıbrıs Lüzinyan hakimiyeti altındayken ada tarihinin en görkemli dönemini yaşamıştır. Avrupalı tüccarlara ekonomik imtiyazlar verilmesiyle Kıbrıs artan doğu-batı ticaretinde köprü vazifesi görmüş, Batının ihtiyacı olan ürünler Kıbrıs üzerinden Avrupa pazarlarına ulaşmıştır. Tüccar İtalyan cumhuriyetlerinden Venedik ve Ceneviz, Doğu Akdeniz'in en önemli liman ticareti merkezi haline gelen adaya bu dönemde yerleşmeye başlamıştır. 1291'de Ortadoğu'daki son Hristiyan toprağı olan Akka'nın Müslümanlar tarafından fethedilmesiyle ada Hristiyan dünyası için daha önemli bir hale gelmiştir. Adada uyguladıkları feodal düzenle siyasi ve ekonomik gücünü yükselten Lüzinyanlar çevresindeki Müslüman devletlere karşı saldırgan bir politika göstermeye başlamış ve akınlar düzenlemiştir.

Memlük Devleti Doğu Akdeniz'de Müslümanlara karşı yapılan savaşların üssü haline gelen adayı önemli bir tehlike olarak görmüş ve seferler düzenlemeye başlamıştır. 1426 yılında Memlük Sultanı Barsbay'ın düzenlediğı sefer başarılı olmuş ve Kıbrıs Kralı Janus esir alınmıştır. Bu gelişme ile birlikte Lüzinyanlar için gerileme döneme başlamıştır. Ada yönetimi tekrar Lüzinyanlara bırakılmış olsa da Kıbrıs Memlük Devleti'ne vergi vermeye tabi tutulmuştur. 1517'de Osmanlı Devleti'nin

¹⁴ Peter W Edbury, **The Kingdom of Cyprus and the Crusades 1191-1374**, Cambridge University Press, 1991, s.19.

Memlük Devletine son vermesiyle vergi Osmanlı Devleti'ne ödenmeye başlamıştır. Lüzinyan hanedanlığının başına Venedik asıllı Katerina Kornaro'nun geçmesiyle yönetimde Venedik etkisi iyice artmış ve ada 1489'da tamamen Venedik himayesine girmiştir.¹⁵

Kıbrıs Venedik himayesi altında bulunduğu dönemde bir yerleşim yerinden ziyade daha çok askeri bir üs olarak kullanılmıştır. Askeri güce dayalı bir yönetim tarzı benimseyen Venedik, adanın ekonomik ve kültürel durumunda değişiklik yaratmamış tam tersine adadaki baskı ve sömürü düzeni artarak devam etmiştir. Lüzinyan döneminde kurulan feodal düzen bu dönem de sürdürülmüştür. Çoğunluğu köle ve işçilerden oluşan yerel halk haftada 2 gün soylular için çalışmak zorunda bırakılmış ve yüksek vergiler altında ezilmiştir. Aynı zamanda adadaki vergi tahsili adanın en yüksek dini otoritesi olan Latin başpiskoposluğu tarafından yapılmıştır. Venedik Kıbrıs'ı hakimiyeti altında tuttuğu süre boyunca adanın tüm imkanlarından yararlanmış ve ülkesinin ihtiyacı olan ürünlerin çoğunu buradan karşılamıştır. Adayı askeri ve ticari bir sömürge olarak kullanan Venedik diğer taraftan adadaki toplumsal hayatı dikkate almamış, yerel halk yıllarca baskı altında tutulmuştur. Bu durum Kıbrıs'ın 1571 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesine değin sürmüştür.

1.1.3. Osmanlı Devleti Egemenliği Dönemi

Osmanlı Devleti 1517 yılında Mısır'ın ve 1521'de de Rodos'un alınmasıyla birlikte Kıbrıs hariç bütün Doğu Akdeniz'de hakim bir konuma gelmiştir. Fakat Anadolu, Suriye ve Mısır topraklarının tam ortasında Osmanlı Devleti'ne sadece vergi bağıyla bağlı olan Kıbrıs adası Doğu Akdeniz'de güvenliğin tesis edilmesinde önemli bir tehdit unsuru oluşturmaktaydı. Venediklilerin hakimiyetindeki adaya sığınan korsanların sürekli olarak Osmanlı donanması ve hacca giden yolcu gemilerine saldırması yol güvenliğini yok ediyordu. Bu durum aynı zamanda en kuvvetli dönemini yaşayan Osmanlı için prestij kaybına yol açmaktaydı. Ayrıca Osmanlı'nın Anadolu, Mısır ve Suriye topraklarına olası bir saldırı durumunda adanın üs olarak kullanılma ihtimali sakıncalı bir durum meydana getirmektedir.

Venediklilerin yönetimindeki Ada'da Katolik mezhebi egemendi ve özellikle Ortodokslar üzerinde büyük bir baskı söz konusuydu. Yönetimden hoşnutsuz olan

¹⁵ Ferda Tuncer Tutaman, **1489-1570 Kıbrıs'ta Venedik Hakimiyeti**, Osman Köse (Edt.). **Tarihte Kıbrıs 1 (İlkçağlardan 1960'a kadar)**, 1.Baskı, İstanbul, 2017, s.99

Ortodokslar Başpiskoposlarının sürgün edilmesi üzerine İcel Beyi aracılığıyla iki defa Osmanlı Devleti'ne başvurmuş ve yardım talep etmişlerdir.¹⁶ Kıbrıs, Osmanlı Devleti için ticari ve jeopolitik önemin yanı sıra dini açıdan da önem taşımaktaydı ve eski bir İslam toprağı olarak görülen Ada'daki İslam eserlerine sahip çıkılması gerektiğı öne sürülmekteydi. Bu sebeple Kıbrıs'a düzenlenecek seferin dini altyapısını da oluşturmak amacıyla Şeyhülislam tarafından fetva çıkarılarak Osmanlıların ada üzerindeki miras hakkından söz edilmiştir.¹⁷ Bütün bu belirtilen siyasi, iktisadi ve dini sebeplerle Kıbrıs'ın alınması Osmanlı Devleti için stratejik bir zorunluluk olmuştur.

Son olarak Venedikli korsanlar tarafından Mısır Defterdarını taşıyan geminin saldırıya uğrayıp yağmalanması üzerine Osmanlı Devleti Kıbrıs'a sefer kararı almış ve gerekli hazırlıklara başlanmıştır. İlk olarak Ada'ya bir sefer açıldığı takdirde Venedik'in Osmanlı aleyhine bir haçlı ordusu kuracağı öngörülerek bazı Avrupa devletleri ile dostluk anlaşmaları yenilerek olası bir kutsal ittifak önlenmeye çalışılmıştır. Sonrasında ada iktisadi abluka altına alınarak hem istihbarat faaliyetleri engellenmeye çalışılmış hem de adanın başlıca ihtiyacı olan ürünlere erişim engellenmiştir. Öte yandan, Venedik de Osmanlıya karşı savunmasını güçlendirebilmek adına Avrupalı devletlere destek çağrısında bulunulmuştur. Lakin Venedik'in destek çağrısı sadece İspanya ve Papalık tarafından karşılık bulmuştur.

Kıbrıs'ın alınması için gerekli hazırlıkları tamamlayan Osmanlı Devleti adayı ilk olarak diplomatik yollarla Ada'yı almaya çalışmıştır. 1570 yılının Mart ayında Osmanlı elçisi Kubad Çavuş ultiyatomu sunmak üzere Venedik'e gönderilmiştir. Fakat Kıbrıs'ta meydana gelen korsan saldırılarını dile getiren ve Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti'ne verilmesini talep eden ultiyatom Venedik tarafından reddedilmiştir. Diplomatik temasların olumsuz sonuç vermesi üzerine Lala Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu 1570 yılında Kıbrıs adasının fetih sürecini başlatmıştır. 2 Temmuz 1570'te ilk olarak Limasol kalesine çıkan Osmanlı ordusu herhangi bir engelle karşılaşmadan burayı fethetmiş ve ardından Adanın en önemli şehirlerinden Lefkoşa'yı almıştır. Osmanlı ordusunun kısa sürede adayı kuşatmasında yerel halkın kılavuzluk yaparak lojistik destek sağlaması büyük yarar sağlamıştır. Lefkoşa'nın alınmasının ardından Osmanlı Devleti Kıbrıs'ta ilk beylerbeyi teşkilatını kurmuş ve

¹⁶ Güler, Yavuz. "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi", G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, 2004, s.102.

¹⁷ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Enformasyon Dairesi İnternet Sitesi <https://pio.mfa.gov.ct.tr/kibrisin-sosyal-ekonomik-ve-siyasi-tarihi/> (e.t. 21.02.2021)

Kıbrıs'ın ilk beylerbeyliğine Avlonyalı Muzaffer Paşa'yı atamıştır. Adanın fethinin tamamlanması için geriye sadece güçlü kalesiyle bilinen Mağusa kenti kalmıştır. Denize kıyısı bulunan kentin dışarıdan erzak alabilmesi ve kış koşulları nedeniyle kuşatması yaklaşık 1 yıl sürmüştür ve 1 Ağustos 1571'te Mağusa kalesinin de fethedilmesiyle Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti tarafından fethi tamamlanmıştır.

Kıbrıs adası tarihi boyunca kesintisiz olarak en uzun süre olan 307 yıl boyunca Türklerin hakimiyeti altında kalmıştır. Osmanlı hakimiyeti fiilen 307, hukuki olarak 352 yıl sürmüştür.¹⁸ Bu süre başta Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler olmak üzere ada halkının barış içinde yaşadığı en uzun dönem olmuştur. Adanın fethinden sonra II. Selim tarafından çıkartılan 6 Mayıs 1572 tarihli hüküm ile savaştan yorgun düşen ada halkına zulüm ve baskı uygulanmasını yasaklanmış ve adaletli davranılması gerektiğini belirtmiştir.¹⁹ Osmanlı Devleti'nin adayı fethetmesiyle yerel halk Katolik Venedik yönetiminin baskısından kurtulmuştur. Adada kölelik kaldırılmış, yerel halka ev ve toprak sahibi olma hakkı tanınmıştır. Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve siyasi hayatı ile bütünleşmesi yolunda çaba gösterilirken, yerel halka kendi kurum ve kimliklerini koruma imkanı verilmiştir. Kıbrıs halkı, Osmanlı Devleti'nin "millet sistemi" olarak bilinen geleneksel düzeninin bir parçası haline gelmiştir. Buna bağlı olarak Ortodoks Başpiskoposluğu yeniden ihdas edilmiş ve bu kapsamda eski ayrıcalıkları yeniden verilip, malları iade edilmiştir. Kapatılan kiliseler yeniden açılıp, tamir ve bakımları Osmanlı idaresi tarafından yaptırılmıştır. En önemlisi Başpiskopos Rum halkın siyasi temsilcisi olarak kabul edilmiş ve doğrudan doğruya Bab-ı Aliye başvurma hakkı tanınmıştır. Böylece Kıbrıslı Rumlara ilk defa ada yönetiminde söz hakkı tanınmıştır.

Osmanlı Devleti'nin adayı fethinden sonra adada yaşayan Latinlerin ya sefer sırasında ölmüş olmaları ya da adayı terk etmek zorunda kalmalarından dolayı birçok yerleşim yeri boş kalmış ve buradaki ekonomik faaliyetler yerine getirilemez olmuştur. Bu nedenle Osmanlı Devleti Kıbrıs'ta hakimiyetinin devamlılığı, ticaretin canlanması ve kalkınmanın sağlanması için insan gücüne ihtiyaç duymuştur. Bu eksiklik giderilmek amacıyla ilk olarak Osmanlı Ordusundan kişiler aileleri ile adaya yerleştirilmiş ve toprak sahibi yapılmıştır. Fakat adadaki refah seviyesinin yükselmesi

¹⁸ **Vatansever**, op.cit, s.1491.

¹⁹ George Hill, Çev:Nazım Can Serbest, **Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi (1571-1948)**, 1.Basım, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Nisan 2016, s.21.

açısından bu sayı yeterli görülmemiş ve ardından “Sürgün Hükümü” çıkartılmıştır. 21 Eylül 1572 tarihli sürgün hükmüyle Orta ve Güney Anadolu’dan 5270 hanenin (her on haneden biri) Kıbrıs’a göç ettirilmesi öngörülmüştür. Bunun sonucunda farklı alanlardan seçilen meslek ve zanaat sahibi kişiler adaya yerleştirilmişlerdir. Kıbrıs Türklerinin kökeninin büyük çoğunluğu bu dönemde adaya göç ettirilen Anadolu’dan gelen Türk halkıdır.²⁰ Göç ettirilen kişiler adaya daha kolay uyum sağlayabilmeleri için toprak sahibi yapılmış ve iki yıl vergiden muaf tutulmuşlardır. Sürgün hükmü adayı Türkleştirmekten ziyade buranın kalkınıp gelişmesini amaçlayan bir nitelik taşımıştır. Burada vurgulamak gerekir ki; Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs’ta yürüttüğü yerleştirme politikası yerli halka asimilasyon uygulamaya yönelik olmamıştır. Nitekim sürgün emri Müslüman tebaanın yanı sıra Hristiyan tebaa için de geçerli olmuştur. Ayrıca bunun başka bir göstergesi olarak, fetihten 6 yıl sonra 1577’de adadaki ticaretin canlandırılması amaçlı Filistin’den 500 varlıklı Yahudi Kıbrıs’a gönderilmiştir.

Kıbrıs, Osmanlı Devleti tarafından önceki dönemlere nazaran bir askeri üs veya sömürü kolonisi olmaktan ziyade “vatan toprağı” olarak görülmüş ve en kuvvetli dönemini yaşayan Osmanlı Devleti’nin birçok imkanından yararlanmıştır. Adanın fethedilmesinin hemen ardından Osmanlı Devleti’nin kökleşmiş ve gelenekselleşmiş vakıflar yönetimi Kıbrıs’a da yerleştirilmiştir. Zaman zaman yönetimi sekteye uğramasına rağmen Kıbrıs Vakıflar İdaresi günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.²¹ Osmanlı Vakıfları tarafından günümüzde dahi kullanılmaya devam eden ada halkına önemli hizmetler sunan su kemerleri, hanlar, kütüphaneler, camiler, çeşmeler yaptırılmıştır. Adanın Osmanlı Devleti’nin ekonomik ve sosyal hayatıyla bütünleşmesi için gösteriler çabalar başarılı sonuç vermiş ve ticaret yeniden canlanmıştır. Bu politikalar uygulanırken adada Türklerden oluşan imtiyazlı bir ekonomik sınıf oluşturulması amacı güdülmemiştir. Bu dönemde adadaki Rumlar da kalkınmış ve ekonomik hayatın başlıca unsurlarından biri olmuşlardır.

1572’de başlayan Osmanlı iskan politikası 1689’a kadar devam etmiştir. Bu politikanın yanı sıra Kıbrıs 17.yy-18.yy arasında Osmanlı toprakları içinde emirlere itaat etmeyen ve yerel halka zarar veren kişilerin sürgün yeri olarak da seçilmiştir. Ada koşullarına bağlı olarak Kıbrıs nüfusunda sürekli dalgalanmalar gözlemlenmiştir.

²⁰ Sabahattin İsmail, “150 Soruda Kıbrıs Sorunu”, 1.Baskı, İstanbul: Kastaş Yayınevi, Ağustos 1998, s. 2.

²¹ **Kıbrıs Vakıflar İdaresi İnternet Sitesi**
<http://www.evkaf.org/site/sayfa.aspx?pkey=2> (e.t.:19.04.2021)

Osmanlı idaresi hüküm sürdüğü süre boyunca kuraklık, salgın hastalıklar, çekirge istilası, dış baskılar gibi çeşitli olaylarla mücadele edilmek zorunda kalınmış ve bu olaylar etkisiyle ada nüfusunda sürekli dalgalanmalar görülmüştür. Ayrıca unutulmaması gereken bir husus; adanın çoğunluğunu oluşturan Türk ve Rum nüfusun yanı sıra bu dönemde Ermeniler ve Maronitler²² gibi farklı dini ve etnik kimliklere sahip toplumlar adadaki varlıklarını sürdürmüşlerdir. Kıbrıs'ta Osmanlı Devleti tarafından oluşturulan düzen ve imkanlar halk tarafından olumlu karşılanmış ve 19.yüzyılın başlarına kadar devlete karşı önemli bir hareketlenme görülmemiştir. Fakat sonrasında uluslararası sistemde yaşanan gelişmelere bağlı olarak Osmanlı Devleti'nin eski gücünü kaybetmesi ve merkezîyetçi yapısının çözülmeye başlaması ile Kıbrıs'ta kurulan düzen de parçalanmaya başlamıştır. Kapitülasyonların Kıbrıs için de geçerli olması, yabancıların bu ayrıcalıklardan yararlanmaları ve Fransız Devrimi sonrası Avrupa'yı sarsan milliyetçilik dalgasının etkileri Kıbrıs'a kadar etki etmiştir. Batılı devletler tarafından Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan gayrimüslim tebaa ayrılıkçı hareketlere yöneltmiştir. Kıbrıs'ta Doğu Akdeniz ticaretiyle zenginleşen Rum burjuvazisi ve Kilise önderliğinde körüklenen Yunan milliyetçiliği adada hızlıca yayılmış ve yönetime karşı ayaklanmalar başlamıştır.

1.1.4. Yunan Milliyetçiliği Etkisinde Kıbrıs ve Enosis'in Doğuşu

Yunan milliyetçiliğinin temelini “*Büyük Fikir (Ülkü)*” anlamına gelen *Megali İdea* ideolojisi oluşturmuştur. “*Megali İdea*”, eskiden Bizans İmparatorluğu'na ait olan toprakların yeniden alınarak “*Konstantinopolis*” diye adlandırılan İstanbul'un başkent olduğu büyük Helen İmparatorluğu kurma düşüncesidir. Bu düşünce ilk kez Rum şair Rigas Ferreros tarafından gündeme getirilmiştir. İlk Megali İdea haritası Ferreros tarafından 1791-1796 yılları arasında Bükreş'te hazırlanmış ve 1796 yılında Viyana'da yayınlanmıştır.²³ Balkanların büyük bölümü, Anadolu'nun yarısından fazlası, Ege adaları ile Girit, Rodos, Kıbrıs ve Trakya ve İstanbul Yunan toprakları olarak gösterilmiş ve Yunanca konuşulan tüm topraklarda dağıtılmıştır. Megali İdea fikrinin yaşatılması ve kuşaklar arasında aktarılmasında, Hristiyan halkın üzerinde büyük otorite ve yetki sahibi olan Rum Ortodoks Kilisesi etkili olmuştur.

²² Maronitler, M.S. 8. Ve 13. Yüzyıl arasında ağırlıklı olarak Lübnan, Kudüs bölgesi ve Kuzey Suriye topraklarından Kıbrıs'a göç etmiş topluluktur. Daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Münir Yıldırım, “**Kıbrıs Maruni Topluluğu**”, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13 (1), 2013.

²³ İsmail, op.cit, s.4.

1754 yılında yayınlanan fermanla Kıbrıs Rum halkını temsil eden Başpiskopos Kıbrıs'ın ikinci politik ve nüfuzlu kişisi konumuna gelmiş, kendisine “Ulusal Lider” anlamına gelen “Etnarh” ünvanını kazanmıştır. 1785'te Kıbrıs'ta yönetim değişikliği yaşanmış, “Müsellimlik” dönemi denilen bu dönemde başpiskopos ve dragoman (saray tercümanı) sarayın verdiği yetkilerle gücünü iyice arttırmıştır.²⁴ Fakat başpiskoposlar bu gücü “Megali İdea” hayallerine ulaşmak yolunda kullanmıştır. Halktan ağır vergiler toplanmış, toplanan vergilerin önemli bölümü ayrılıkçı hareketlerin örgütlenmesinde kullanılmıştır. Megali İdea fikri gündeme gelmesinin ardından başta İngiltere ve Rus Çarlığı olmak üzere Osmanlı Devleti üzerinde genişleme hedefleri olan Batılı devletler tarafından desteklenmiştir. Bu fikrin gerçekleştirilmesi için gerekli olan örgüt ise Rus Çarlığının gizli desteğiyle Rusya'nın Odessa şehrinde “*Filiki Eteryá*” adıyla 1814 yılında kurulmuştur.²⁵ Hedef olarak Megali İdea'yı benimseyen bu örgüt hedefinin gerçekleştirilmesi amacıyla 10 maddeden oluşan bir program yayınlamıştır. Programın 8.maddesi ise “*Enosis*” olarak bilinen Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını öngörmüştür.

Literatürde 1930'lu yıllardan bu yana “Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması” ile eş anlamlı bir şekilde kullanılan “Enosis” esasen kelime olarak “bir ülkenin bir ülkeye bağlanması” anlamı taşımaktadır. Daha önce Yunanistan tarafından Girit için de kullanılan Enosis, Megali İdea'nın bir parçasını oluşturmaktadır.²⁶ Bu anlamda Kıbrıs Sorunu'nun kökeninin ilk kez 1791'de gündeme gelen Megali İdea fikrine dayandığını söylenebilir. Filiki Eteryá örgütünün Kıbrıs'la ilk teması 1818 yılında cemiyet üyelerinden Demetrius Hypatros'un gelişiyle gerçekleşmiştir. Kıbrıs Başpiskoposu Kiprianos ile görüşen Hypatros enosis için destek sözü almış ve Başpiskoposu örgüte kaydetmiştir. 1821'de Mora'da patlak veren isyan Kıbrıs'taki Rumların Enosis düşüncesi için hareketlenmelere yol açmıştır.

19 Haziran 1821'de Filiki Eteryá'nın liderlerinden Konstantin Kanaris isyanı örgütlemek amacıyla Kıbrıs'a gelir ve Başpiskopos Kiprianos'un desteğiyle bildirimler dağıtılır, kiliselere silah ve mühimmat taşınır. Fakat Ayanni (Aydın) köyünden Dimitri adında bir Rum'un bildirimleri dönemin Kıbrıs Valisi Küçük Mehmet Paşa'ya

²⁴ Franz George Maier, **Cyprus From the Earliest Time to the Present Day (Trans from the German by Peter George)** , 1968, London, s.124.

²⁵ “Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından Filiki Eteryá, Yunan ordusu içinde “*Etiki Eteryá (Yunan Milli Cemiyeti/Büyük Milli Birlik)*” adında başka bir örgüte dönüşmüştür. Ayrıca Megali İdea yeminini benimseyen bu örgüt Girit'in Yunanistan'a ilhakında önemli bir rol üstlenmiştir.” Turgay Bülent Göktürk, **Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi ve Enosis Politikaları**, OKMAN Printing, Gazimağusa, 2016, s.25.

²⁶ Nazım Güvenç, **Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1984, s.60.

ulaştırmasıyla isyan daha başlamadan bastırılır. Osmanlı yönetimi isyanın bastırılmasından adada ağır yaptırımlar uygulamaya başlar. İsyanın elebaşı olarak görülen Başpiskopos Kiprianos ve 3 papaz idam edilmiş, birkaçı sürgüne gönderilmiştir. Sürgüne gönderilen papazlar 1821 yılının sonlarında Roma’da toplanarak ilk “Enosis Bildirisi”ni yayınlamış ve Avrupalı Devletlerden Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhak edilmesi için yardım talebinde bulunmuşlardır. Yunanistan Enosis fikrini resmi olarak ilk kez 18 Ekim 1828’de İngiltere, Rusya ve Fransa’ya verdiği nota ile ortaya atmış ve adanın kendisine bağlanmasını talep etmiştir.²⁷

1830 yılında Yunanistan’ın bağımsızlığının tanınması adadaki Enosis umutlarını tazelemiş ve Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanmasına yönelik yeni girişimlerde bulunulmasına yol açmıştır. 1831’de Kıbrıs’ta yaşayan Hristiyanlara Yunan uyruğuna geçme imkanı tanınmıştır ve birçok Kıbrıslı Ortodoks Atina’ya gidip Yunan uyruğuna geçiş yapmıştır.²⁸ Yapılan bu uygulama adanın Hristiyan Ortodoks unsurlarının, dış politikasında Osmanlı topraklarında yayılma amacı dışında başka bir amaç gütmeyen Yunanistan ile kendilerini daha çok özdeşleştirmesi etkisini doğurmuştur. Osmanlı yönetimi tarafından adadaki göçleri önlemek adına birtakım reformlar gerçekleştirilmiş fakat bunlar adada bozulmuş düzenin iyileştirilmesinde başarılı olamamıştır. 1833 yılı itibariyle vergilerin ağırlaşmasıyla Müslüman halk tarafından da yönetime karşı isyanlar başlatıldığı görülmüştür. Esasında adada yaşayan Rum halk ticaret ve sanayiyle uğraşması sebebiyle tarım sektöründe üretici kesimde yer alan Türklere nazaran ekonomik olarak daha iyi bir konumda olmuştur.²⁹ Özellikle 1839’da Tanzimat’ın ilan edilmesinin ardından Lefkoşa’da valinin başkanlığında Divan’da üye sayılarında değişiklik yapılarak Müslüman tebaa ve Gayrimüslim tebaanın temsil edilmelerinde siyasi eşitlik sağlanmıştır. İngiliz yazar Hamilton Lang 1870’te Kıbrıs’a dair kendi gözlemlerine dayalı oluşturduğu kitabında Kıbrıs’ı “Osmanlı Devleti vilayetleri içinde en iyi idareye sahip vilayet olarak” nitelemiştir.³⁰

19. yüzyılın ortalarından itibaren meydana gelen çok yönlü olay ve gelişmelerle birlikte Kıbrıs, uluslararası ilişkilerin gündemine taşınmış ve Osmanlı Devleti’nin dış siyasetindeki önemli sorunların arasına katılmıştır. Bunda sömürgeci devletlerin Doğu

²⁷ Ayhan Cankut, Erdal Açıkse, “Kıbrıs Meselesinin Tarihsel Gelişimi ve Uluslararası Hale Gelme Sebepleri”, **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 9/4, Spring 2014, s. 1246.

²⁸ Hill, op.cit., s.123.

²⁹ Ertuğrul Önalp, **Geçmişten Günümüze Kıbrıs**, Ankara: Selim Ofset, 2007, s.30.

³⁰ R. Hamilton Lang, “**Cyprus: Its History, Its Present Resources, and Future Prospects**”, London: Macmillan and Co., 1878, s. 270.

Akdeniz ve çevresinde, yani Osmanlı Devleti'nin toprakları üzerindeki çıkarlarındaki çekişmeler rol oynamıştır. “Doğu Sorunu” çerçevesinde uygulanan politikalar Kıbrıs'ın siyasi statüsünde önemli değişikliklere yol açmıştır. Doğu Akdeniz, güneşin batmadığı büyük bir sömürge imparatorluğu kuran İngiltere için Orta Doğu ve Hindistan'daki çıkarları bakımından stratejik olarak oldukça değerli bir hale gelmiştir. Böylelikle İngiltere Doğu Akdeniz'in düğüm noktasını teşkil eden Kıbrıs adası ile ilgilenmeye başlamıştır. Kıbrıs'ı “*Batı Asya'nın Anahtarı*” olarak gören dönemin İngiltere Başbakanı Benjamin Disraeli *Tancred or The New Crusade* (1947) adlı kitabında ada için “*İngilizler Kıbrıs'ı istiyor ve tazminat olarak alacaklar*” ifadesini kullanmıştır.³¹ Adanın 1859'da açılan Süveyş Kanalı ve en büyük sömürge olan Hindistan'a giden yolun üzerindeki stratejik konumu İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne karşı politika değişikliğine gitmesine yol açmıştır.

Diğer taraftan 1856'da kurulan Avrupa güçler dengesiyle durdurulan, İngiltere'nin “Büyük Oyun”daki rakibi Rusya 1871'de yeniden geleneksel “sıcak denizlere inme” siyasetine dönmüştür.³² İngiltere, Rusya'nın izlediği yayılmacı siyaseti Hindistan'a ulaşan kara ve deniz yollarındaki ekonomik ve stratejik çıkarlarına karşı tehdit olarak görmüştür.³³ Doğu Akdeniz'de Osmanlı Devleti'nin gücünü kaybetmesi ve Rusya'nın bölgeye artan ilgisini denetlemekten yoksun oluşu İngiltere'yi yeni çözüm arayışlarına itmiştir. Böylelikle İngiltere Akdeniz'deki çıkarlarını korumak ve sömürgelerine giden yolları emniyet altına almak adına “geçici üsler” formülünü bulmuştur.³⁴ Kendisine sorun çıkarmadan edinebileceği “geçici üs” ise Rusya karşısında halihazırda zayıf düşmüş Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altında bulunan Kıbrıs adası olmuştur.

1.1.5. İngiliz Egemenliği Dönemi

1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı'nda³⁵ Osmanlı Devleti Balkanlar ve Doğu Anadolu'da önemli ölçüde toprak kaybetmiştir. Yenilginin ardından 3 Mart 1878

³¹ Benjamin Disraeli, “**Tancred or The New Crusade**”, Vol. 1, London, 1947, Chapter 30., The Project Gutenberg e-Book of Tancred, by Benjamin Disraeli, Last Update: September, 2016. <https://www.gutenberg.org/files/20004/20004-h/20004-h.htm> (e.t.: 24.04.2021)

³² Heinz A. Richter, “The Grand Game and Britain's Acquisition of Cyprus”, **Çanakkale Araştırmaları Yıllığı**, Yıl: 12, Güz 2014, Sayı: 17, s. 86.

³³ Barış Özdal, “Diplomasi”, Barış Özdal, R. Kutay Karaca, (Ed.), **Diplomasi Tarihi 1**, 3. Baskı, Bursa: Dora Yayınları, 2018, s.573.

³⁴ Rıfat Uçarol, “**Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı İngiltere'ye Devri (1978)**”, Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi, Der. Ali Ahmetbeyoğlu, Erhan Afyoncu, İstanbul: TATAV, 2011, s. 128.

³⁵ Bu savaş 93 Harbi olarak bilinmektedir.

tarihinde imzalanan Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması ile Osmanlı Devleti Rusya tarafından adeta kuşatılmıştır. Osmanlı Devleti'nin Rusya karşısında düştüğü güç durum ise İngiltere'ye Kıbrıs için beklediği fırsatı getirmiştir. İngiltere, Kıbrıs'ın geçici bir üs olarak kendisine verilmesi şartıyla, olası bir Rus saldırısı karşısında Osmanlı Devleti'ne yardım etmeyi teklif etmiştir. Berlin Kongresi'nde güçlü bir siyasi desteğe ihtiyaç duyan Osmanlı Devleti İngiltere'nin bu teklifini kabul etmek zorunda kalmıştır. Kıbrıs'ın geçici olarak İngiltere'ye devrini öngören “savunma ittifakı” niteliği taşıyan Kıbrıs Konvansiyonu 4 Haziran 1878'de Osmanlı Devleti ve İngiltere arasında gizlice imzalanmıştır.³⁶ Böylece İngiltere hukuken değilse de fiilen (de facto) Kıbrıs'ı egemenliği altına almıştır.

Konvansiyona göre; Rusya Kars, Batum ve Ardahan'ı işgal altında bulundurduğu sürece, Osmanlı Devleti ve Rusya arasında imzalanacak kesin barış antlaşması ile saptanacak sınırları Rusya'nın ihlal etmesi ve Asya'daki topraklarından bir kısmını ele geçirmesi durumunda İngiltere Osmanlı Devleti'ni silah yoluyla savunmayı taahhüt etmiştir. Buna karşılık olarak Osmanlı Devleti, belirtilen taahhüdün yerine getirilmesi adına İngiltere'nin gerekli hazırlıkları yapabilmesi için Kıbrıs'a asker çıkarmasına ve ada yönetiminin İngiltere'ye devrine rıza göstermiştir.³⁷ İngiltere, Rus tehlikesine karşı Osmanlı Devleti'ni yalnız bırakma tehdidini kullanarak Kıbrıs'a yerleşme olanağına kavuşmuştur. Fakat ilginç bir şekilde İngiltere Osmanlı Devleti'ni Rus tehlikesine karşı etkilemeye çalışırken diğer taraftan Rusya ile çıkar paylaşımı yapmak üzere görüşmeler yapmıştır. Osmanlı Devleti ile Kıbrıs Konvansiyonu imzalanmadan 5 gün önce 30 Mayıs 1878'de Rusya ile “Doğu Sorunu” ile ilgili gizli bir antlaşma yapmıştır. İngiltere bu antlaşmayla Rusya'ya Osmanlı topraklarından belli ölçüde pay vererek Ön Asya ve Balkanlarda çıkarını koruyacak statüyü kabul ettirmiştir.

Berlin Kongresi'nin toplandığı günlerde, İngiliz- Rus gizli antlaşması Globe adlı dergide yayınlanarak deşifre olmuştur.³⁸ Büyük güvensizliğe yol açan bu gelişme üzerine Osmanlı Hükümeti Konvansiyonda egemenlik haklarını düzenleyici yeni hükümler getirerek “Ek” bir antlaşma yapmak istemiştir. Osmanlı Devleti ile İngiltere

³⁶ Hill, op.cit., s.238.

³⁷ Toluner, op.cit., s.12.

³⁸ Uçarol, op.cit., s.141.

arasında 1 Temmuz 1878’de imzalanan “Ek Antlaşma”³⁹ adada kurulacak statüye ve yönetim süresine açıklık getirmiştir. Getirilen Ek Antlaşmayla, Osmanlı Devleti ada üzerindeki mali hak ve çıkarlarının korunmasını sağlamış, aynı zamanda Kıbrıs’ta yaşayan Müslüman halkın hukuk düzeni korunarak güvence altına alınmıştır. Bu antlaşmasının getirdiği en önemli yenilik ise İngiltere yönetimini ve süresini belli koşullara bağlayarak sınırlandıran madde olmuştur. Bu madde uyarınca, Rusya’nın Doğu Anadolu’da işgal ettiği toprakların Osmanlı Devleti’ne tekrar geri verilmesi durumunda 4 Haziran 1878 tarihinde imzalanan Antlaşmanın hükümsüz kalacağı ve İngiltere’nin adayı boşaltarak tekrar Osmanlı Devleti’ne iade edeceği öngörülmüştür. Bu antlaşmalar neticesinde Kıbrıs hukuki olarak Osmanlı Devleti’ne bağlı kalmakla birlikte yaklaşık 92 bin sterlin karşılığında İngiltere’ye kiralanmıştır.

Böylece İngiltere herhangi bir fiili çalışma ve çatışmaya girmeksizin, tamamen diplomatik baskı ve yöntemlerle Kıbrıs gibi önemli bir adanın üzerinde söz sahibi olmuştur. Ada yönetiminin İngiltere’ye devri Kıbrıs Sorunu açısından tarihi bir dönemeç olmuştur. Bu dönem itibariyle adada meydana gelen gelişmelerle sorun uluslararası bir nitelik kazanmaya başlamıştır. 12 Temmuz 1878’de ilk İngiliz birliği adaya çıkmış, Kıbrıs’ın son Türk valisi Besim Paşa makamını birlik komutanı Amiral Lord John Hay’e devretmiştir. İngilizlerin adaya çıkmaları ve yönetimin devri sırasında fiilen ciddi bir direnişle karşılaşılmamıştır. Yönetim değişikliği Kıbrıslı Rumlar tarafından memnuniyetle karşılanmış ve Enosis’e ulaşma yolunda önemli bir adım olarak görülmüştür. 22 Temmuz 1878’de adaya gelen ilk İngiliz Yüksek Komiseri Sir Garnet Wolseley’i karşılayan Kition Piskoposu Kyprianos bu beklentiye şu şekilde ifade etmiştir: “*Yönetim değişikliğini kabul ediyoruz, zira İngiltere’nin İyonya Adaları’na yaptığı gibi Kıbrıs’a yardım edeceğine ve doğal olarak bağlı olduğu Anavatan Yunanistan’la birleşmesini sağlayacağına güveniyoruz*”.⁴⁰ İngiliz

³⁹ Bu ek antlaşmaya göre; Adadaki Müslüman halkın şer’i işlerine bakmakta olan şer’i mahkemelerin varlıklarını sürdürmesi; camilere, İslam mezarlıklarına, okullarına ve Ada’da bulunan diğer İslam dini kuruluşlarına ait taşınır ve taşınmaz malların, Müslüman halktan bir memurun başkanlık edeceği Evkaf idaresince yönetilmesi; İngiltere’nin Ada’daki giderlerini aşacak gelirlerini Osmanlı Devleti’ne ödemesi; Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs’ta bulunan devlet ve padişah mallarıyla ilgili olarak dilediği işlemi yapabilmesi hükme bağlanmıştır.

Kudret Özersay, **Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme**, Ankara: ASAM yayınları, 2002, s.2.

⁴⁰ Salahi Sonyel, “**Historical Causes of the Cyprus Problem**”, Emel Doğramacı, William Haney, Güray König, (Ed.), “**Proceeding of the First International Congress on Cypriot Studies**”, Gazimağusa: Eastern Mediterranean University Press, 1997, s. 37.

yönetiminin ilk yıllarından itibaren Kıbrıslı Rumların Enosis istekleri yükselişe geçmiş ve bu yönde yapılan faaliyetler artış göstermiştir.

Yönetimi eline alan Kıbrıs Yüksek Komiseri Wolseley, ilk olarak adadaki 6 idari bölgenin başında bulunan Türk kaymakamları görevlerinden alarak yerlerine İngiliz komiserleri atamıştır. İngilizce, Türkçe ve Rumca yönetim ve mahkemelerde resmi dil olarak kabul edilmiştir. Bunların ardından yeni yönetimi düzenlemek adına 14 Eylül 1878 tarihinde çıkartılan “*Krallık Konseyi Emri (Order in Council)*” e göre; Kıbrıs Yüksek Komiseri başkanlığında bir “*Kavanin Meclisi (Yasama Meclisi)*” ve Yüksek Komisere yürütme işlerinde yardımcı olması için bir “*İcraat Meclisi*” kurulmuştur. Yasama ve yürütmede yalnızca yardımcı olma işlevi gören bu meclislerin kanun yapma ve karar alma yetkisi olmamıştır. Başlangıçta Kavanin Meclisi Yüksek Komiser tarafından atanan 3 İngiliz hükümet görevlisi ve 3 halk temsilcisinden oluşmuştur.⁴¹ Temsilcilerinin serbest şekilde seçilmediği ve bütün yetkileri Yüksek Komiser’de toplayan bu sistem tepkiyle karşılanmış, Kıbrıslı Rumlar yasamada daha etkili olmak adına nüfusa dayalı bir temsil oranı talep etmişlerdir.

İngiliz yönetimi ve Kıbrıslı Rumlar arasında bir diğer önemli anlaşmazlık vergi konusunda yaşanmıştır. Osmanlı Devleti yönetimi altındayken güçlü bir nüfusa sahip olan Rum Ortodoks Kilisesi kendi dindaşlarından vergi toplama yetkisine sahip olmuş ve bu vergiyi toplamada Türk valinin hizmetine verdiği tahsildarlardan yardım almıştır. Bu uygulama ve yöntemin İngiliz sömürge yönetimi tarafından kaldırılması kendi halkından istediği şekle göre para toplayıp kendi amaçları doğrultusunda harcayan kiliseyi zor duruma düşürmüştür. Bunun yanı sıra Rumca dilekçelerin kabul edilmemesi, Yunan basınının adaya girişine izin verilmemesi ve İngiliz yöneticilerin işlerine müdahale etmelerinden şikayetçi olan Rum din adamlarını şikayetlerini doğrudan Londra’ya iletmişlerdir. İngiliz Parlamentosu gelen şikayetler neticesinde adada yönetimi düzenleyecek yeni değişiklikler yapma yoluna gitmiştir. İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na bağlanmış olan Kıbrıs, 6 Aralık 1980’de Koloniler Bakanlığına bağlanmıştır. Bu değişiklik Kıbrıslı Rumları adanın başka bir ülkeye verilmesine serbestlik tanıdığı düşüncesine sevk etmiştir. Ayrıca Kıbrıslı Rumlar tarafından İngiliz Yönetimine resmi olarak ilk Enosis talebi 1879’da yapılmıştır. Adadaki mevcut durumu tespit edebilmek amacıyla 1881’de ilk kapsamlı nüfus sayımı yapılmıştır. Sayım

⁴¹ Meltem Onurkan Samani, “**Kıbrıs’ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)**”, Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s.67.

sonucunda adada 45.458 Türk ve 137.631 Rum olmak üzere toplam nüfusun 186.173 olduğu tespit edilmiştir.⁴²

Kavanin Meclisi'ndeki Rum üyelerin istifa etmesinin ardından 1882'de İngiliz yönetimi meclis yapısında değişiklik yapma kararı almışlardır. Yeni yapılandırmada 12 üyesi seçilmiş, 6'sı atanmış olmak üzere toplamda 18 üye olmasına ve 12 seçilmiş üyeden 9'unun Rum, 3'ünün ise Türk olmasına karar verilmiştir.⁴³ Böylece meclis yapısı nüfus oranı prensibine göre düzenlenmiştir. Yeni düzenleme Rumların memnun ederken, Türkler bu kararı protesto etmiş ve "eşitlik" talep etmişlerdir. İngilizler ada yönetimini devraldıkları günden itibaren ada halkı üzerinde Müslüman Türk ve Ortodoks Rum olmak üzere iki ana tanımlama yapmışlardır. Bu tanımlamaya bağlı olarak Meclisin ağırlıklı olarak Müslüman Türklerden ve Ortodoks Rumlardan oluşması adada yaşayan Maronit, Ermeni ve Yahudi gibi azınlıkta kalan kesimlerin de göz ardı edilmesine yol açmıştır. İngilizlerin yönetimdeki dengeyi Rumların lehine bozmaları, Meclisi ada sorunlarının görüşülüp tartışıldığı bir yerden ziyade sürekli olarak Enosis mücadelesinin verildiği bir platforma dönüştürmüştür.

İlerleyen süreçte neredeyse her yıl Kıbrıslı Rumlar İngiliz yönetime Enosis talebinde bulunmuş, Türkler ise karşı protestolarda bulunmuşlardır. Kıbrıslı Rumların Enosis taleplerine cevaben İngiliz yönetimi ise, 1878 Kıbrıs Konvansiyonu'nu öne sürerek adanın nihayetinde Osmanlı Devleti'ne ait olduğunu ve statükoda değişiklik yaratılmasının bu antlaşmaya aykırı olacağını belirtmiştir. Bundan kaynaklı Kıbrıslı Rumlar Enosis hedeflerine ulaşmada adadaki Türk varlığını en büyük engel olarak görmüştür. Bunların yanı sıra ada halkının genel çıkarı söz konusu olduğunda Meclis'teki Rum ve Türk üyelerin siyasi iş birliği içinde olduğu durumlar da olmuştur. Nisan 1902'de Rum üyeler tarafından dile getirilen, Meclis yetkilerinin genişletilmesi ve adada egemen güç olan İngiltere'nin veto hakkının kaldırılması talepleri Türk üyeler tarafından desteklenmiştir. Ayrıca İngiltere tarafından Osmanlı Devleti'ne her yıl ödenmesi gereken kira bedelinin ada halkından tahsil edilmesi ve bunun iptalini öngören teklif için Türk ve Rum üyeler aynı yönde oy kullanmışlardır.⁴⁴ Fakat sonrasında Enosis kaynaklı meydana gelen olayların şiddetinin artması sebebiyle Kıbrıslı Türkler iş birliği yapma politikasından uzaklaşmışlardır. İngilizler ada

⁴² Alasya, op.cit. s.136.

⁴³ Gürhan Yellice, "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı", **ÇTTAD**, 7/24, (2012/Bahar), s.16.

⁴⁴ Ahmet An, **Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması (1900-1942)**, Lefkoşa, 1997, s.14-15.

üzerindeki varlıklarını korumak adına kendilerine çevrilerin okları “böl ve yönet” stratejisi uygulayarak iki halkın birbirine çevirmesine yol açmıştır. Halihazırda dil, din ve kültür yönünden farklılığa sahip iki toplum arasındaki siyasi karşıtlığın teşvik edilmesi iki toplumu birbirinden hızla uzaklaştırmıştır.

1895 yılında adada yaşanan gerginlik mahalli boyutu aşarak iki toplum arası çatışmaya dönüşmüştür. Yunan Bağımsızlık Günü⁴⁵ için düzenlenen şenliklerde Rumların yürüyüş kolu oluşturarak Vadili ve Vitsada köylerine girerek Türklere saldırıda bulunmuşlardır. Adada yaşanan olayların şiddet düzeyinin artması sonucu Osmanlı Devleti durumu protesto ederek, İngiliz yönetimden adadaki Yunan ajanlarının halkı kışkırtıcı davranışlarını önlemelerini istemiştir. Başta kiliseler olmak üzere konsolosluklar, okullar, dernekler ve basın tarafından yaygın bir şekilde Enosis propagandası yapılmıştır. Propaganda faaliyetlerinde en etkin kişilerden biri Kıbrıs'ta en yüksek derecedeki Yunan devlet görevlisi olan Lefkoşa'daki konsoloslar olmuşlardır. 1897 yılında Türk-Yunan Savaşı başlayınca Yunanistan Konsolosu Philemon Yunan ordusuna Kıbrıslı Rumlardan gönüllüler yazmaya başlamıştır.⁴⁶ Fakat 1881 yılında yayınlanan Kraliyet Emirnamesi ile adadan başka bir ülkenin ordusuna yazılma yasaklanmıştır. İngiliz Yönetimi adadaki bütün cemaatlere kendi öğretmenlerini seçme ve Yunan Eğitim Bakanlığı'na da Kıbrıs'taki Rum okullarına öğretmen sağlama olanağı tanımıştır. Fakat bu olanak iki toplumun eğitim yoluyla kendi kimliklerini keskinleştirmelerine ve diğerini ötekileştirmelerine dolaylı olarak izin vermiştir. Özellikle Rum okulları aşırı milliyetçi Yunanlı öğretmenler tarafından Enosis propagandası yürütülen beyin yıkama merkezleri haline gelmiştir.

Kıbrıs'ta Rumların Enosis talepleri konusunda önemli bir gelişme 1907 yılında Sömürgeler Bakanlığı Müsteşarı göreviyle adaya gelen Winston Churchill'in ziyareti sırasında yaşanmıştır. Bunu bir fırsat olarak gören Meclisteki Rum üyeler başta Enosisin gerçekleşmesini ve yasama yetkilerinin artırılmasını talep eden altı maddelik bir muhtıra hazırlamışlardır. Churchill Rumların talebini politik bir dille reddetmiş fakat Mecliste yaptığı konuşma Enosis taraftarlarını cesaretlendirmiştir.⁴⁷

⁴⁵ Yunan Bağımsızlık Günü her yıl 25 Mart'ta 1821 Yunan Bağımsızlık Savaşı'nın başlangıcı olarak kutlanmaktadır.

⁴⁶ Pierre Oberling, **The Road to Bellapais**, Columbia University Press, New York, 1982, s.13.

⁴⁷ 12 Ekim 1907'de Churchill Mecliste yaptığı konuşmada; “*Enosis'in gerçekleşmesinin, Türkiye ile imzalanmış olan antlaşmanın feshedilmesi anlamına geleceğini ve toplumun her iki kesimi arasında*

Bu süreçte Osmanlı Devleti'nde çözümler meydana getiren gelişmeler Kıbrıs'a da önemli ölçüde etki etmiş ve Enosis faaliyetlerinin hız kazanmasına yol açmıştır. İlk olarak 1898 yılında Girit'in Avrupalı Devletler tarafından Osmanlı Devleti denetimi altından çıkarılması ve yönetiminin başına Yunan Kralının oğlunun getirilmesi Kıbrıs'taki Enosis destekçileri için motivasyon yaratmıştır. Adada Kilise öncülüğünde sevinç gösterileri yapılmış, Girit'teki sonucun aynısının elde edilmesi amacıyla Atina'da "Kıbrıslılar'ın Yurtseverler Birliği (Patriotic League of Cypriots)" adında bir örgüt kurulmuştur. Nitekim 1913 yılında Yunanistan Girit'i ilhak ettiğini açıklamış ve burada Enosis'i gerçekleştirmiştir.⁴⁸ Girit, Kıbrıslı Rumların Enosis beklentisi yönünde önemli bir örnek olmuştur.

Adada Enosis faaliyetleri yoğun şekilde devam ederken Kıbrıslı Türkler de örgütlenerek tepkilerini göstermişlerdir. 1911 yılında Kıbrıs'ın yeni bir Girit olmaması için protesto mitingleri düzenlenmiş, kararlar alınıp gazetelerde yayınlanmıştır. Kıbrıslı Rumların Enosis tezine karşılık olarak Kıbrıs Türkler, adada İngiliz yönetiminin son bulması durumunda hukuki sahibi Osmanlı Devleti'ne verilmesi gerektiği tezini savunmuşlardır. Aynı dönemde Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'ta ve Balkan Savaşları'nda üst üste aldığı yenilgiler adada tansiyonun yükselmesine neden olmuştur. Kilise teşviki ile Türklere yönelik saldırgan tutumlar artmış, olaylar şiddetlenmiştir. 1912 yılının Mayıs ayında önce Mandıralar (Hamitköy) ardından Leymosun'daki Türk mahallerine saldırılar düzenlenmiş, çok sayıda ev, dükkan ve cami tahrip edilmiştir. Ayrıca Türk dükkanlar ve malları boykot edilerek Türk halkının ekonomik olarak da çöküntüye uğraması amaçlanmıştır. Literatüre 1912 Olayları olarak geçen bu saldırılar ölümle sonuçlanan ilk kitlesel çatışmalar olması bakımından oldukça önemlidir.⁴⁹ Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yanında girince, İngiltere 5 Kasım 1914'te Kraliyet Emirnamesi (Order in Council) yayınlarak tek taraflı olarak Kıbrıs'ı ilhak ettiğini açıklamıştır. Adanın statüsündeki bu değişiklik, Kıbrıslı Rumlar tarafından "Enosisin önündeki son engelin kalktığı" şeklinde yorumlanırken Kıbrıslı Türkler açısından derin endişe

sürekli ve tehlikeli bir zıtlık doğacağını, bununla birlikte Kıbrıslı Rumların anavatan olarak niteledikleri Yunanistan ile birleşme isteklerinin saygı duyulması gereken bir duygu olduğunu" belirtmiştir. Turgay Bülent Göktürk, **Türkiye'nin 1974 Öncesi Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları**, 2.Baskı, Gazimağusa: Güneş Yayıncılık, 2018, s. 17.

⁴⁸ Dilek Yiğit Yüksel, "Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958)", **ÇTTAD**, VII/18-19, (2009/Bahar-Güz), s.164.

⁴⁹ İsmail, op.cit., s.19.

yaratmıştır. Nitekim bu endişe boşuna olmamıştır. Adanın gelecekteki statüsü İngiliz Hükümeti tarafından çokça tartışılmış, 1915'te İngiltere bir hafta içinde İttifak Devletleri'ne savaş ilan etmesi ve Bulgar işgali altındaki Sırbistan'a yardım etmesi karşılığında Kıbrıs'ı Yunanistan'a teklif etmiştir. Lakin bu teklif İttifak Devletleri'ne karşı savaşa girmek istemeyen Yunanistan Kralı tarafından reddedilmiştir. İngiltere 27 Kasım 1917'de Kraliyet Emirnamesi yayınlayarak ada halkının İngiliz vatandaşlığına geçmelerini istemiş ve iki yıllık bir süre tanımıştır. Bu kararı tanımayan birçok Kıbrıslı Türk göç etmek zorunda kalmıştır.⁵⁰

Birinci Dünya Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti'nin yenilgiye uğraması ve 1919'da Yunan ordularının İzmir'le başlayan Batı Anadolu'yu işgali Enosis destekçileri için büyük moral kaynağı olmuştur. Osmanlı Devleti toprakları üzerindeki akıbetin belirsizliğini koruduğu süreçte Batılı devletlerden Enosis desteği almak için diplomatik faaliyetler yoğunlaştırılmış, Paris ve Londra'ya heyetler yollanmıştır. Fakat bu çabalar olumlu netice vermemiş bir kez daha İngilizler Enosis talebini reddetmişlerdir. Zaten 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanmış olan Sevr Antlaşması ile adanın İngiliz egemenliği altında kalması kabul edilmiştir. Kıbrıslı Türkler Enosis yönündeki eylemlerin yoğunlaşmasına karşılık bu süreçte mücadeleye devam ederek 10 Aralık 1918'de "*Meclis-i Milli*" adında bir ulusal kongre toplamışlardır. Kongrede Türklerin Enosis'e karşı olduklarını ve adanın tekrar Osmanlı Devleti'ne geri verilmesini istedikleri kararını almışlardır. Bu kararı iletmek üzere Müftü Ziyai Efendi temsilci olarak seçilip Paris Barış Konferansı'na gönderilmek istenmiş fakat müftünün ada dışına çıkması İngiliz yönetimi tarafından yasaklanmıştır.⁵¹

Anayasal çerçevede Enosis hedefini gerçekleştirmeyeceğini anlayan Kıbrıslı Rumlar bir dizi siyasi örgütlenme kurma yoluna gitmiştir. Bu örgütler içerisinde en güçlüsü 1921 yılında "*Milli Meclis*" adıyla kurulan örgüt olmuştur. Aynı zamanda örgütün içerisinde icra organı olan, 41'i seçilmiş üye olmak üzere 46 üyeden oluşan bir "*Milli Konsey*" kurulmuştur. Kavanin Meclis'teki Rum üyeler aktif olarak Milli Konsey'in faaliyetlerine katılmıştır. Örgüt 1930 yılında "*Milli Örgüt*" adıyla faaliyetlerine devam etmiştir.⁵² Din adamları bu örgütün gayri resmi üyeleri olarak yer

⁵⁰ Barış Özdal, Mine Akkuş, "**Lozan Barış Andlaşması'nın Ardından Türkiye'ye Gelen Kıbrıslı Göçmenler-Mülteciler**", Ulvi Keser (der.), **1.Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildiri Kitabı 1**, Ankara: Kıbrıs Türk Kültür Derneği, 2008, s. 95.

⁵¹ İsmail, op.cit., s. 21.

⁵² Toluner, op.cit., s.15.

almakla birlikte örgüt faaliyetlerinde en yüksek düzeyde görev almışlardır. Bu durum Kıbrıs Rum toplumunun Kilise çevresinde örgütlenmesine yol açmıştır. Kilise önderliğinde Enosis faaliyetlerine devam eden Kıbrıslı Rumlar, Yunanlıların Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanışının 100.yıldönümünde “*ilk Enosis referandumunu*” yapmışlar ve ilhak kararını onaylamışlardır.

Türk ordusunun Yunan ordusunu ağır bir yenilgiye uğratarak 9 Eylül 1922'de İzmir'e girmesi ve Anadolu'dan yürütülen Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanması Enosis isteyen Kıbrıslı Rumlar açısından büyük hayal kırıklığı yaratmıştır. Enosis yolunda yeterli sonuç çıkaramayacaklarını anlayan Başpiskopos Kirillos İngiliz Sömürgeler Bakanı'na bir muhtıra çekerek nüfusa dayalı katılımın olduğu özerk bir yönetim talep etmiştir. 6 Şubat 1923 tarihinde Sömürge Müsteşar Vekili C.H.Hartt Davis tarafından “*Kıbrıs halkının talep edilen ölçüde geniş siyasi özgürlüklerden yararlanabilecek siyasi olgunluğa sahip olmadığı ve bu yüzden muhtırada öne sürülen özerk yönetim uygulamasının kabul edilemeyeceği*” cevabı bildirilmiştir.⁵³ Birinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar İngiltere Kıbrıs'la ilgili net bir politika ortaya koymazken savaş sonrası yaşanan gelişmeler neticesinde Kıbrıs'ta tam bir egemenlik kurmak istemiştir.

İngiliz ilhakında bulunan Kıbrıs'ın hukuken (de jure) İngiliz toprağı olduğu 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Andlaşması ile kabul edilmiştir. Bu Andlaşma'nın 16, 20 ve 21.maddeleri doğrudan Kıbrıs'la ilgili hükümler içermektedir. Bu maddelerden ilk ikisi adanın hukuki statüsü ile ilgili hükümler içerirken, 21.madde adada yaşayanların uyruk sorunu ile ilgidir. Özellikle 16.madde Lozan Barış Andlaşması görüşmelerinde çetin tartışmalara yol açmıştır. 16.maddenin ilk düzenlenmiş halinde; Türkiye'nin ulusal sınırları dışında kalan bir toprakta idare şekilleriyle ilgili alınacak kararları Türkiye'nin önceden tanınmasını istenildiği bir ibareye verilmiştir.⁵⁴ Türkiye'ye hiçbir söz hakkı tanımayan bu kısım Türk delege tarafından Andlaşma'dan çıkartılmış ve yeniden düzenlenmiştir. 16.maddeye getirilen yeni düzenleme ile İngiltere'nin ileride herhangi bir sebeple Kıbrıs'taki egemenlik hakkından vazgeçtiği takdirde, adanın kaderinin (geleceğinin) ilgililerle belirleneceği eklenmiştir. Bu durumda, Türkiye bu toprakların geleceği hakkında söz sahibi olma

⁵³ İzzet Öztoprak, “Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları”, **Kıbrıs Araştırmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 3, 1997, s. 208.

⁵⁴ Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eskiuyurt, **Kıbrıs Sorunu**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1975, s.6.

hakkını karşı tarafa kabul ettirmiştir. 20.maddede ise, Türkiye Kıbrıs'taki egemenlik haklarından vazgeçerek adanın 1914'ten bu yana İngiltere'ye ilhakını resmen tanımıştır. Böylece 1878'den beri çeşitli anlaşmazlıklara ve karışıklıklara sebep olan Kıbrıs'ın statüsü kesin olarak tespit edilmiştir.

Lozan Barış Andlaşması'nda Kıbrıs'la ilgili hüküm verilen bir diğer önemli madde, adada yaşayanların uğruğuna ilişkin olan 21.maddedir. Bu madde ile adada yaşayan Türklere uyruklukları konusunda bir Hakk-ı Hıyar (Seçim Hakkı) tanınmıştır. 21. Madde uyarınca; 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs Adası'nda yerleşmiş bulunan Türk uyruklular, yerel kanunun saptadığı koşullar içinde, İngiliz uyruklugunu edinecekler ve bu kişiler Türk uyruklugunu yitireceklerdir. Bununla birlikte bu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayan 2 yıllık bir süre zarfında, Türk uyruklugunu seçme olanakları bulunacak; bu durumda seçme hakkını (option) kullandıkları tarihi izleyecek 12 ay içinde Kıbrıs Adası'ndan ayrılmaları zorunlu olacaktır.⁵⁵ Bu süreçte Ada'dan Anadolu'ya bir göç dalgası yaşanmıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arası geçen dönemde içlerinde öğrenci ve öğretmenlerin de bulunduğu yaklaşık 20.000 Kıbrıslı Türk adadan ayrılmak zorunda kalmıştır.⁵⁶

10 Mart 1925'te Kral V. George tarafından imzalanan "*Letters Patent*"⁵⁷ ile Kıbrıs'ın statüsü İngiliz Taç Kolonisi (Crown Colony) olarak değiştirilmiştir. Bu statü ile Ada'daki Yüksek Komiserlik makamı kaldırılmış ve diğer sömürgelerde olduğu gibi Valilik makamı tahsis edilmiştir. Kıbrıs, 1925-1959 yılları arasında İngiliz Tacına bağlı bir sömürge olarak Vali tarafından yönetilmiştir.⁵⁸ 1920 yılından beri Kıbrıs'ta Yüksek Komiser görevini yürüten Sir Malcolm Stevenson Kıbrıs'ın İlk İngiliz Valisi olmuştur. Bu yeni dönemde de önceki döneme benzer bir anayasal yapı devam etmiştir. 6 Şubat 1925'te Anayasa'da birtakım değişiklikler yapılmış fakat son sözü söyleme yetkisi yine Kavanin Meclis'in başkanlığını yapan İngiliz valinin yetkisinde kalmıştır. Yapılan değişiklikle Kavanin Meclis'in üye sayısı 24'e çıkartılmış, 15 seçilmiş üyeden 12'sinin Rum, 3'ünün Türk olmasına karar verilmiştir.⁵⁹ Yeni durumda nüfusa uygun olarak Rum meclis üyesi sayısı artmış olmakla birlikte, İngiliz temsilci sayısının da arttırılması

⁵⁵ İbid., s.7.

⁵⁶ Ulvi Keser, "Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrası Yaşananlar, **ÇTTAD**, V/12, 2006, Bahar, s.107.

⁵⁷ İmtiyazname.

⁵⁸ Sarıca, Teziç, Eskiuyurt, op.cit., s.7.

⁵⁹ Toluner, op.cit., s. 13.

Kıbrıslı Rumları güçsüz konumda bıraktığı için hoşnutsuzlukla karşılanmıştır. Çünkü daha önceki sistemde olduğu gibi Türk temsilciler atanmış üyelerle birleşerek Rum toplumunun temsilcilerinin etkisiz kalmalarını sağlayabilmişlerdir.

1925 yılından sonra yaşanan süreçte İngiliz sömürge yönetimi ile Kıbrıs halkı arasındaki sorunlar gittikçe artmaya başlamıştır. İngilizler yönetimde oldukları sürede Kıbrıslı halkın refah seviyesinde bir yükselme olmamış tam aksine halk artan vergi yükleri altında ezilmiştir. Sorunların artmasında, bitmek bilmeyen Enosis isteminin yanı sıra “*Kıbrıs Vergisi*” konusu önemli bir rol oynamıştır. 1927 yılında Kıbrıs’a verilen bağış miktarı İngiltere tarafından arttırılmış fakat “*İmparatorluğun savunmasına yıllık katkı*” adıyla yeni bir ödenti getirilmiştir.⁶⁰ Kıbrıs halkı bu yeni düzenlemeyi aslında yönetimin kendilerine borçlu olduğunu öne sürerek reddetmiştir. 1878’den bu yana hükümet güvenliği için yatırılan paranın ve 1914’teki ilhaktan sonra Osmanlı borcu için verilen bütün paranın yasal olmadığını ve kendilerine geri ödenmesini istemişlerdir. İngiliz hükümetinden “*Kıbrıs Vergisi*” konusunda kesin bir şekilde olumsuz yanıt alınırken, 1929’da başlayan büyük ekonomik buhranın etkisiyle artan bütçe açıklarının kapatılması için yeni bir vergi yükü daha ortaya çıkmıştır. Bu gelişme “*1931 İsyanı*”na giden süreçte katalizör etkisi yapmıştır.

İngiliz yönetimi 28 Nisan 1931’de bütçe açıklarını kapatmak için yeni bir gümrük vergisini Kavanin Meclis’te oylamaya sunmuştur. Oylamada hiç alışılmamış şekilde Kıbrıslı Türk temsilcilerden biri, Kıbrıslı Rum temsilcilerle birlikte muhalefette kalmış ve yasa tasarısı reddedilmiştir. Bu alışılmamış olay sonucunda valinin “ayırt edici oy” kullanması engellenmiştir. Fakat Vali Storss 11 Ağustos 1931 tarihinde “*Order in Council*” çıkararak Meclis’te kabul edilmeyen Gümrük Vergisi Yasası’nı yürürlüğe koymuştur. Londra’dan gelen bir emirle Meclis’teki halk iradesinin çiğnenmesi, Enosis’i gerçekleştirmek isteyen Rumlara gerekçe olmuştur. Kitium Piskoposu ve Kavanin Meclisi üyesi Nicodemos Milonas Meclis’ten istifa etti ve İngiliz sömürge yönetimini devirmeye amaçlayan faaliyetleri örgütledi. Piskopos Milanos’un ardından Meclis’in diğer Kıbrıslı Rum üyeleri de istifa etti. 17 Ekim’de Milli Örgüt’e üye papaz ve eylemcilerden oluşan Enosis fikrinin fanatikçe savunulduğu “*Ulusal Radikalistler Birliği*” kuruldu.⁶¹ Sonrasında bu örgüt 21 Ekim’de isyanın başlamasında

⁶⁰ Öztoprak, op.cit., s. 213.

⁶¹ Mustafa Haşim Altan, **Kıbrıs’ta Rumlaştırma Hareketleri**, Milli Arşiv Yayın No:1, KKTC, 2000, s.71.

ve adanın tümüne yayılan şiddet eylemlerinde önemli bir rol üstlenmiştir. Aynı tarihte piskopos Milanos, Meclis'ten istifa ettiğini ve Ada'nın Yunanistan'a ilhak edildiğini bildiren mektubu Vali Storss'a göndermiştir. Bunun ardından Lefkoşa'nın en önemli Ortodoks Kilisesi Phaneromeni'nin başpiskoposu Dionisos Kikkotis toplanan büyük kalabalığa bir konuşma yapmış ve Yunan Bayrağı'nı açarak ihtilalin başladığını ilan etmiştir. Papazlar ve fanatik eylemciler önderliğinde örgütlenen kalabalık Yunan Milli Marşı'nı söyleyerek Vali Konağı'na doğru yürüyüşe gitmiş ve sonrasında binayı ateşe vermişlerdir.⁶²

Ada'nın neredeyse tümüne yayılan isyan Mısır ve Malta'dan getirilen kuvvetlerin yardımıyla güçlükle bastırılmıştır. İsyanın başlıca sorumluları olan piskoposlar yaşam boyu sürgün cezasına mahkum edilerek İngiltere'ye gönderilmiştir. Ada'da iki bine yakın kişi yargılanmış ve çeşitli hapis cezaları almışlardır. Ayrıca Yunanistan Konsolosu Aleksis Kiru kışkırtıcı eylemlerde bulunduğu için "persona non grata"⁶³ ilan edilerek Yunanistan hükümeti tarafından geri alınmıştır.⁶⁴ 1931 İsyanı, Kilise'nin halk üzerinde yaptığı Enosis propagandasındaki etkisinin ve ilerideki dönemde buna ulaşma yolunda Rumların şiddet içerikli eylemlerden kaçınmayacaklarının göstergesi olmuştur. İsyan sonrasında Kavanin Meclisi kaldırılmış ve yasa koymaya ilgili tüm yetkiler valiye verilmiştir. Her türlü siyasal faaliyetin yasaklandığı, halkın hak ve özgürlüklerinin kısıtlandığı baskıcı bir dönem başlamıştır.⁶⁵ Türk cemaat isyana karışmamasına rağmen tüm yasaklamalar ve baskılar onlara karşı da uygulanmıştır. Basına sansür konulmuş, eğitime sıkı bir denetleme getirilmiştir. Okullarda Türk ve Yunan tarihi okutulması yasaklanmış ve ulusal kahramanların resmi okul duvarlarından kaldırılmıştır. İngiliz yönetimi bu isyanı fırsat bilerek, Ada'da son dönemde yükselişe geçen sömürge yönetimine karşı olan Kemalist Türk milliyetçiliğini kontrol almak istemiştir.

2.Dünya Savaşı'na gelindiğinde, yaklaşık 30.000 Kıbrıslı Türk ve Rum'un İngiliz ordusunda görev alarak destek vermesi Kıbrıs'taki otoriter yönetimin yumuşamasında etkili olmuştur. Ada'daki siyasi yasak ve kısıtlamaların kaldırılmasıyla

⁶² Kypros Tofallis, **A History of Cyprus**, London, 2002, s.94.

⁶³ İstenmeyen kişi.

⁶⁴ Göktürk, loc.cit.

⁶⁵ 1931-1940 yılları arasında Vali Richmond Palmer'in yönetimin başında olduğu baskıcı dönem Kıbrıslı Rumlar tarafından "*Palmerokrasi*" olarak adlandırılmıştır. Alexis Rappas, **Cyprus in the 1930's: British Colonial Rule and the Roots of the Cyprus Conflict**, I. B. Tauris: London, 2014, s.320.

siyasi faaliyetler yeniden canlanmıştır. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı talebi, Yunanistan'ın 2.Dünya Savaşı'nda İngiltere'ye verdiği "desteğin karşılığı olarak" bu dönemde yeniden gündeme gelse de bir kez daha reddedilmiştir. Ancak Sömürge Bakanlığı yakın gelecekte Kıbrıs'ta özerk bir yönetimin uygulanabileceğinin sinyalini vermiştir. 2.Dünya Savaşı biter bitmez, demokratik bir anayasa hazırlıklarının yapılması amacıyla Lord Winster Ada'nın yeni valisi olarak atanmıştır.⁶⁶ Kıbrıs'ta yeni anayasa hazırlıkları sürerken, 28 Şubat 1947'de Yunanistan Parlamentosu oy birliği ile Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı kararını almış ve bunun karşılığında Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'ye adadan üs verilebileceğini duyurmuştur.

Kıbrıs 2.Dünya Savaşı sonrasında, Orta Doğu ve Akdeniz'de siyasal gücünü yitirmeye başlayan İngiltere için stratejik açıdan daha değerli bir hale gelmiştir. Dönemin İngiltere Başbakanı Anthony Eden Kıbrıs'ın İngiltere için önemini şu sözlerle ifade etmiştir: "İngiliz endüstri hayatı, İran körfezindeki petrol yataklarına bağlı olduğu sürece Kıbrıs stratejik açıdan çok önemlidir."⁶⁷ İngiltere buradaki çıkarlarını korumak için Kıbrıs'taki siyasi ve askeri varlığını sürdürmeyi amaçlamıştır. Lakin ada yönetimi devralındığı günden beri, Kıbrıslı Rumların her fırsatta yaptığı Enosis talebi, İngiltere'nin adadaki varlığını korumasında önemli bir tehlike arz etmiştir. Bu nedenle anayasa değişikliğine gidilerek, Kıbrıs'ta özerk bir yönetim oluşturma çabasına girilmiştir. Bu amaçla arka arkaya, 1947 Lord Winster planı; 1948 Jackson planı; 1955 I. Mac Millan planı; 1955 I. ve II. Harding planları; 1956 Radcliff planı; 1958 II. Mac Millan planı ve 1958 Spaak (NATO Genel Sekreteri) planları hazırlanmıştır.⁶⁸ Fakat İngiliz egemenliğinin devamını amaçlayan bu planların tümü, "Enosis" idealini yansıtmadığı gerekçesiyle Kıbrıslı Rumlar tarafından reddedilmiştir.

Kıbrıs'ta yeniden güç kazanan Enosis isteği, Ada üzerindeki egemenliğin değiştirilmesi yönünden siyasi bir sorun yaratmış olsa da, bu süre içinde daha çok sömürge yönetimi ve sömürge halkı arasında kalabilen milli bir sorun niteliği taşımıştır. Lakin 2.Dünya Savaşı sonrası değişen konjonktür itibariyle, Kıbrıs Sorunu uluslararası bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Sıkıyönetim rejiminde uygulanan yasak ve kısıtlamalarla Kıbrıs'ta Kilise güç kaybederken, komünizm ve sol örgütlenmeler ivme

⁶⁶ Önalp, op.cit., s.50.

⁶⁷ William Armstrong, "Cyprus: A Modern History", **Hürriyet Daily News**, <https://www.hurriyetdailynews.com/opinion/william-armstrong/cyprus-a-modern-history-66130> (e.t.: 25.05.2021)

⁶⁸ Vatansever, op.cit., s.1498.

kazanmıştır. Ada'da milliyetçilik dizginlenmeye çalışılırken komünizmin güçlenmesi, İngiltere'nin 2.Dünya Savaşı sonrasında Kıbrıs'ta dengeleme siyaseti izlemesine ve Kilise'ye eski haklarını vermesine yol açmıştır. Fakat bu durum Kıbrıs'taki sağ ve sol örgütlenmeler arasında Enosis üzerinden bir güç mücadelesine neden olmuştur. Enosis rekabetinde öne geçmek isteyen AKEL⁶⁹ (Kıbrıs Rum Komünist Partisi), Kıbrıs Rum halkının Enosis isteğini sağlayacak olan “*Self Determinasyon*” hakkının tanınması için, 21 Kasım 1949 tarihinde Birleşmiş Milletler (BM) 'e yazılı bir başvuruda bulunmuştur. Bu hamle karşısında geri kalmak istemeyen Kıbrıs Ortodoks Kilisesi ise 15 Ocak 1950'de Enosis için bir referandum yapmaya ve bu yolla konuyu uluslararası boyuta çekmeyi amaçlamıştır. Neticesi önceden belli olan referandum Kıbrıs Rum halkının %96'sının “*Enosis'e Evet*” dediğini açıklanmıştır.⁷⁰

Kıbrıs Valisi, Başpiskopos'un gönderdiği referandum sonuçlarının tanınmadığını, İngiltere nezdinde *Kıbrıs Sorunu'nun* kapanmış bir konu olduğunu ve bu yüzden statü değişikliğinin söz konusu olmadığını bildirmiştir. Buna rağmen Kilise, referandum sonucunu tüm Kıbrıs halkının kararı olarak dünya kamuoyuna duyurmak ADINA “Ethnarhia” heyetini oluşturmuş ve bu heyeti çeşitli ülke ve örgütlere göndermiştir. Kıbrıslı Rumların adadaki diğer toplumları dikkate almadan tek taraflı olarak giriştikleri eylemler, Kıbrıslı Türklerde derin endişe yaratmıştır. Kıbrıs siyasetinde daha aktif rol almak ve Enosis'e karşı mücadele etmek amacıyla Kıbrıslı Türkler de siyasi örgütlenmelere giderek *Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu (KATAK)*, *Kıbrıs Türk Milli Halk Partisi (KTMHP)* gibi cemiyetleri kurmuşlardır. Sonrasında bu cemiyetler, birlik ve beraberlikte tek ses olmak adına *Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu* çatısı altında birleştirilmiştir. Kıbrıslı Türkler, Enosis karşısında “*Ada'nın İngiliz egemenliğinden çıkması durumunda adanın eski sahibi olan Türkiye'ye verilmesi gerektiği*” tezini savunmuşlardır.⁷¹ Yaşanan gelişmeler karşısında Kıbrıs'ta protesto mitingleri düzenlenmiş ve Kıbrıs Türk halkının görüşlerini Türkiye'ye ve dünyaya anlatmak için heyetler gönderilmiştir.

1950'den itibaren yeniden kamuoyu gündemine gelmeye başlayan Kıbrıs Sorunu, ilk başlarda Türk-Yunan dostluğu çerçevesinde hükümetlerce ikinci planda tutulmaya çalışılmıştır. Bunda Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanacak bir gerilimin

⁶⁹ AKEL Türkçe adıyla “*Emekçi Halkın İlerici Partisi*”, Rumcası “*Anorthotikó Kómma Ergazómenou Laou*”.

⁷⁰ Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı*, s. 34.

⁷¹ İsmail, *op.cit.*, s.38.

NATO ittifakına zarar vereceği düşüncesi etkili olmuştur. 18 Ekim 1950 tarihinde Michael Mouskos'un 3.Makarios adıyla başpiskoposluk görevini üstlenmesi ile Kilise siyasete daha güçlü şekilde müdahale etmeye başlamıştır. Makarios'un Yunanistan'a giderek buradaki siyasi faaliyetlerini yoğunlaştırması Yunanistan hükümetini bir ikileme karşı karşıya bırakmıştır. Yunan hükümeti bir yanda kamuoyundan Enosis baskısı hissederken diğer yandan birincil ulusal çıkar olarak belirlemiş olduğu NATO ittifakını zedelemek istememiştir. Ancak Yunanistan'ın Kıbrıs Sorunu'nu İngiltere ile yapılacak ikili görüşmelerde çözme politikası, iktidara geldiği takdirde sorunu BM'ye götüreceğine dair söz veren Papagos'un seçilmesiyle değişiklik göstermiştir. Kıbrıs'la hayli fazla ilgilenen Yunanistan Başbakanı, 16 Ağustos 1954'te BM Genel Sekreterliği'ne başvurarak "*self-determinasyon*"⁷² ilkesinin Kıbrıs'ta uygulanmasını talep etmiştir.⁷³ Böylece Kıbrıs Sorunu, ilk kez uluslararası bir sorun olarak dünya kamuoyu gündemine girmiş ve bugüne değin bu niteliğini korumaktadır.

Konu 17 Aralık 1954'te BM Genel Kurulu'nda gündeme gelmiş ve taraflar Kıbrıs Sorunu'na ilişkin tezlerini dile getirmişlerdir. İngiltere ve Türkiye benzer tezleri savunan statüko yanlısı bir tutum benimserken, Yunanistan ise self determinasyon yoluyla Enosis'in gerçekleşmesini amaçlayan, mevcut statükonun bozulması gerektiğini savunmuştur. Bu anlamda İngiltere ve Türkiye tarafından, Yunanistan'ın da imzaladığı çok taraflı Lozan Antlaşması'na vurgu yapılarak, Kıbrıs'ta kurulan statükonun bu antlaşma ile belirlendiği ve bunun bozulmasının uluslararası hukuk açısından tehlikeli sonuçlar ortaya çıkaracağına altı çizilmiştir. Bundan kaynaklı Kıbrıs konusunun BM Antlaşması'nda yer alan *Ulusal Yetki (Domestic Jurisdiction)* kapsamına girdiğini ve BM gündeminde yer almaması gerektiğini savunulmuştur.⁷⁴ Ancak Yunanistan doğrudan bu ilhakı tanımadığını öne sürerek, meselenin self determinasyon ilkesi kapsamında ele alınmasının reddedilemeyeceğini öne sürmüştür. İngiltere ve Türkiye tarafından dikkat çekilen önemli bir nokta, Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin varlığı olmuştur. Bu ilke uygulandığı takdirde, Ada nüfusunun kayda değer bir kısmını oluşturan Türklerin de görüşlerinin alınması gerektiğini ve Kıbrıslı Türklerin Enosis'e şiddetle karşı çıktıkları belirtilmiştir. Ayrıca İngiltere, Kıbrıs'ın

⁷² Kendi kaderini tayin hakkı.

⁷³ Melek Fırat, "1945-1960 Yunanistan ile İlişkiler", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, 6.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.597.

⁷⁴ *Ibid.*, s.599.

diğer sömürgelerden farklı olarak stratejik olarak çok daha önemli olduğundan bahsederek, egemenliğin vazgeçilemez bir konumda olduğunu vurgulamıştır.⁷⁵Yapılan uzun tartışmalar sonucunda, BM Genel Kurulu Kıbrıs Sorunu'na ilişkin bir karar almayı uygun bulmadığını açıklayarak, Yunanistan'ın başvurusunu reddetmiştir.

Diplomatik yollarla Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanamayacağını anlaşılmaması üzerine Kıbrıslı Rumlar Yunanistan desteği ile silahlanma yoluna giderek Ada'da terör faaliyetlerini başlatmışlardır. Kıbrıs Rum lideri Başpiskopos Makarios ve Kıbrıs kökenli emekli bir Yunan subayı olan George Grivas, 1955 yılı başlarında *EOKA (Ethniki Organosis Kypriakon Agoniston)* adlı tedhiş örgütünü kurmuşlardır. Tek hedefi Enosis olan bu örgüt, terör faaliyetleriyle Ada'da binlerce insanın katledilmesine neden olan bir iç savaşa sürüklemiştir. Esasında silahlanma faaliyetleri, 1951 yılında Makarios'un Grivas'ı gerilla savaşını yürütecek yeraltı örgütlerini organize etmesi için Kıbrıs'a davet etmesiyle başlamıştır. Makarios'un direktifleri doğrultusunda Grivas'ın kurduğu *Gençlerin Hristiyan Ortodoks Birliği (OXEN)* ve *Birleşik Kıbrıs Enosis Gençlik Örgütü (PEON)* adlı yeraltı örgütleri EOKA'nın büyük çoğunluğunu oluşturmuştur.⁷⁶ İngiliz subay, polis ve hükümet görevlilerinin hedef alındığı EOKA'nın ilk sabotaj eylemleri 1 Nisan 1955'te başlatılmıştır. Aynı gün EOKA'nın tedhiş hareketlerinin nedenini ve amacını ilk defa açıklayan Grivas'ın kod adı olan "*Digenis*" imzalı bildirimler halka dağıtılmıştır.⁷⁷ Bildirimlerde; EOKA'nın nihai hedefinin Enosis olduğu, bu doğrultuda bağımsızlık için önce İngilizler ile savaşılması, sonrasında ise adadaki Türklerin yok edilmesi gerektiği yazılmıştır.

Kıbrıs'ta terör faaliyetlerinin artması üzerine İngiliz hükümeti, Türk ve Yunan hükümetlerini 29 Ağustos 1955 tarihinde "*Lancaster House Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Hakkında Üçlü Konferans*"ı için Londra'ya davet etmiştir. Bu konferansın en önemli özelliği İngiltere'nin girişimiyle Türkiye'nin Kıbrıs Sorunu'nun resmi bir tarafı haline gelmesi ve ilk kez konuya yönelik bir politika oluşturmasıdır. Dışişleri Bakanları düzeyinde toplanan konferansta ilk olarak İngiltere'nin görüşleri Dışişleri Bakanı Harold Macmillan tarafından açıklanmıştır. Macmillan Doğu Akdeniz'in savunulmasında Kıbrıs'ın önemine dikkat çekerek, İngiltere'nin NATO ve Bağdat Paketi içinde üstlenmiş olduğu görevler itibariyle adanın tümünü egemenliği altında

⁷⁵ Faruk Sönmezoğlu, "Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler: 1954-1975", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt 38, Özel sayı II,1984, s.229.

⁷⁶ Oberling, op.cit., s.33.

⁷⁷ Keser, op.cit., s. 62.

bulundurması gerektiğini belirtmiştir. Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanopulos *self detarminasyon* hakkının tanınmasının zorunlu olduğuna vurgu yaparak, bu hakkın tanınması durumunda İngiltere'ye bölgedeki stratejik çıkarlarını koruması amaçlı mutlaka askeri üs verileceğini dile getirmiştir. Türkiye'nin görüşlerini açıklayan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu adanın Türkiye ile olan coğrafi, tarihsel ve kültürel bağlarına değinerek; “Türkiye'nin mevcut statükonun korunmasını istediğini, değişecekse de Ada'nın eski sahibi olan Türkiye'ye geri verilmesi gerektiğini”⁷⁸ söylemiştir. Konferansın 6 Eylül'de başlayan ikinci safhasında taraflara “dahili muhtariyet” teklif edilen “*Macmillan Planı*” sunulmuştur.⁷⁹ Türkiye ve Yunanistan plan tarafından reddedilirken, 6-7 Eylül olayları sebebiyle açmaza giren Londra Konferansı başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

6-7 Eylül olaylarıyla birlikte Ankara ile Atina arasındaki ilişkinin iyice gerginleşmesi Kıbrıs'a oldukça olumsuz şekilde yansımıştır. EOKA'nın Ada'da terör faaliyetlerini arttırması üzerine İngiliz Hükümeti 3 Ekim 1955'te Mareşal John Harding'i Kıbrıs'ın yeni valisi olarak atamıştır. Görevine Ada'da sıkıyönetim ilan ederek başlayan Vali Harding çatışmaların kesilmesi için Başpiskopos Makarios'la görüşmelere başlamıştır. Görüşmelerde özerk yönetime ikna edilemeyen Makarios, self determinasyon hakkının verilmesi konusunda ısrarcı bir tutum sergilemiş ve EOKA militanlarının hepsinin serbest bırakılmasını talep etmiştir. İngiliz yönetimi anayasal reforma karşı uzlaşmaz bir tavır sergileyen ve EOKA terör örgütüne açık destek veren Makarios ve Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi'nin 3 üst düzey görevlisini 9 Mart 1956'da Hint Okyanusu'ndaki Şeyssel Adaları'na sürgüne göndermiştir.⁸⁰

Makarios'un sürgüne gönderilmesi Kıbrıs'ta toplumlararası çatışmaların şiddetlenerek yaygınlaşmasına yol açmıştır. EOKA'nın sömürgecilik karşıtı terör faaliyetlerinin ilk hedef polis teşkilatı olmuştur. Fakat İngiliz yönetiminde polis teşkilatının çoğunlukla Kıbrıslı Türklerden oluşması yapılan silahlı eylemlere etnik bir boyut kazandırmıştır.⁸¹ Vali Harding tarafından alınan sert önlemler sorunu çözmeye yetmemiş tam aksine bu dönemde Lefkoşa'da iki toplumun oturduğu kesimler arasına

⁷⁸ Oran, op.cit. s.602.

⁷⁹ İbid.

⁸⁰ Andrekos Varnava, “Reinterpreting Macmillan's Cyprus Policy 1957-1960”, **The Cyprus Review**, Volume 22:1, Spring, 2010, s. 84.

⁸¹ Chares Demetriou, “Divide and rule Cyprus? Decolonisation as process”, **Commonwealth & Comparative Politics**, Volume 57, No 4, 2019, s. 406.

bariyer çekilerek başkent ilk kez ikiye ayrılmıştır. Kıbrıslı Rumlar için öncelikli mücadele alanı İngilizlerin adadan atılması olarak görülürken bunun Türkler aleyhine yön değiştirmesi, *Kıbrıs Sorunu*'nu sömürge sorunu niteliğinden çıkararak Türk-Yunan sorununa dönüştürecektir.

İngilizlerin 1956'da Süveyş Krizi yaşadığı başarısızlık Kıbrıs'ın kaderi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu krizden sonra, İngiltere bölgenin etkin gücü olma konumu yitirmiş ve güç dengesi ABD lehine değişmiştir. Bundan kaynaklı İngiltere'nin güç kapasitesi azaldığından, Ada'da sadece askeri üs bulundurma fikri bölgesel çıkarları açısından yeterli görülümüştür. Orta Doğu'da değişen dengelerin ardından İngiltere kendi çıkarları doğrultusunda, Kıbrıs konusunda politika değişikliğine giderek *Kıbrıs Sorunu'nun* iç sorun olduğu iddiasından vazgeçerek uluslararası niteliğine vurgu yapmaya başlayacaktır. 19 Aralık 1956'da Atina ve Ankara'ya ziyaretler gerçekleştiren İngiliz Koloniler Bakanı Lennox Boyd Avam Kamarası'nda bir açıklama yaparak self determinasyon hakkının İngiliz Hükümeti tarafından kabul edildiğini ancak bu uygulanırken "*Taksim*" seçeneğinin de sunulacak seçenekler arasında yer alacağını bildirmiştir.⁸² Aynı gün anayasa uzmanı Lord Radcliffe tarafından şekli de olsa ilk kez self determinasyon hakkını içeren anayasa tasarısı açıklanmıştır. Bu tasarı Türkiye tarafından görüşülebilir bulunurken, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar tarafından yeterli bulunmayarak reddedilmiştir.

İngiltere'nin politika değişikliğine paralel olarak Türkiye de Kıbrıs politikasında değişiklik yaparak "*taksim*" tezini savunmaya başlamıştır. Bununla birlikte, Türk kamuoyuna yerleşen "Ya Kıbrıs Ya Ölüm" sloganı değişerek "*Ya Taksim Ya Ölüm*" sloganını aldı ve Kıbrıs'a ilişkin Türkiye ve Kıbrıs'ta yapılan gösterilerde Türklerin tek parolası oldu. Buna karşın Yunanistan uluslararasılaştırma politikasına sadık kalarak bir kez daha konuyu BM'e taşımıştır. Ancak BM Genel Kurulu'nda yapılan açıklamada Türkiye'nin sorunun eşit tarafı olarak tanınması rahatsızlık yaratmıştır. Bunun üzerine Yunanistan politika değişikliğine giderek sorunun *taraflarının* İngiltere ve Kıbrıs halkı olduğunu öne sürmüştür. Türkiye'yi bölgede söz sahibi olmaktan çıkarmak amacı ile bu sorunun İngiltere'nin iç sorunu olduğunu iddia etmeye başlamıştır. Diğer taraftan soruna angaje olmaya başlayan ABD tarafından sorunun NATO ittifakı çerçevesinde çözümlenebileceği fikri ortaya atılmıştır.

⁸² Göktürk, op.cit., s.100

Mart 1957'de Makarios'un sürgün kararının kaldırılmasının ardından İngiltere tarafından Kıbrıs Sorunu'nun çözümü için arka arkaya planlar sunulmuştur. Fakat planların tümü Rum tarafının taksime, Türk tarafının ise Enosis'e yol açacağı gerekçesiyle reddedilmiştir. 1958 yazı Kıbrıs'ta toplumlararası çatışmaların yeniden tırmanışa geçmesiyle Türkiye ve Yunanistan neredeyse savaşın eşine gelmiştir. Kıbrıslı Türklerin güvenliğini sağlamak için, Türkiye'nin desteği ile 1 Ağustos 1958'de kurulan direniş örgütü *Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT)* ile EOKA saldırılarına karşı daha sert karşılık verilmeye başlanmıştır. Soğuk Savaş ortamında Kıbrıs Sorunu'nda yaşanan kilitlenme ise en çok Batı ittifakının lideri ABD'yi rahatsız etmiştir. NATO'nun güney kanadında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin yararına bir çatlak oluşma ihtimalinin ortaya çıkmasıyla, Washington "*Bağımsızlık Formülü*" üzerinde durmaya başlamıştır.⁸³ ABD'nin devreye girmesiyle, ekonomik ve askeri bakımdan Batı'ya bağımlı olan Türkiye ve Yunanistan direnç gösterememiş ve ulusal parlamentolarının destekledikleri resmi politikalarından vazgeçmek zorunda kalmışlardır. 18 Aralık 1958 tarihinde yapılan NATO Bakanlar Konseyi toplantısının ardından İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs Sorunu çözümü konusunda diplomatik kanaldan yeniden görüşmelere başlaması kararlaştırılmıştır. Böylece Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temelini oluşturan 1959-60 Kıbrıs Antlaşmalarının hazırlandığı üçlü görüşme süreci başlamıştır.

1.2. 1960-1974 YILLARI ARASINDA KIBRIS SORUNU

1.2.1. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu

Türkiye ve Yunanistan Başbakanları (Menderes ve Karamanlis) ile Dışişleri Bakanları (Zorlu ve Averoff) Kıbrıs'ın uluslararası statüsü ve anayasasını görüşmek üzere 5 Şubat 1959 tarihinde Zürih'te toplanmışlardır. 6 gün süren görüşmelerin ardından taraflar çözüm için genel bir plan üzerinde anlaşabildiklerini duyurarak, 11 Şubat 1959'da Zürih Antlaşması'nı imzalamışlardır. Kurulacak yeni devletin temel yapısını belirleyen Zürih Antlaşması dört belgeden oluşmuştur. Bunlar; imzalanan belgelerin içeriğini ve anlamını açıklayan "Centilmenlik Antlaşması", Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal çerçevesini oluşturan 27 maddeden oluşan "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısına İlişkin Antlaşma", "İttifak Antlaşması" ve "Garanti Antlaşması"dır.

⁸³ Ömer Göksel İşyar, **Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler, Modeller, Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası**, 2.Baskı, Bursa: Dora Yayınları, 2013, s. 596.

Türkiye ve Yunanistan tarafından imzalanan antlaşma metinlerinin uygulamaya konulabilmesi için İngiltere ve Kıbrıs'taki Türk ve Rum toplumlarının da onaylayarak imzalamaları gerekmiştir. Bunun üzerine tüm taraflar Zürih'te imzalanan antlaşmaları görüşmek için Londra'ya davet edilmiştir. Dışişleri Bakanları Zorlu ve Averoff Zürih sonrası direkt Londra'ya giderken Yunanistan Başbakanı Karamanlis Makarios'u ikna etmek için Atina'ya gitmiştir. Zıt yönlü iki baskı arasında kalan Makarios kararsız bir tutum sergileyerek imza için direnç göstermiştir. Georgios Grivas ve EOKA militanları bağımsızlığa karşı çıkararak “*yalnız enosis*” baskısı yaparken diğer taraftan Yunan Hükümeti bağımsızlık yönünde baskı uygulamıştır. İç ve dış/sistematik baskılar arasında kalan Makarios çağrı üzerine Londra'ya gitmiş fakat imza atmak için “müzakere” etmek amacıyla geldiğini söylemiştir. Bunun üzerine İngiltere tarafından Makarios'a kesin kararını bildirmesi için 1 günlük süre tanınmıştır. Soğuk Savaş dönemi blok çıkarlarının ağırlığı altında, Makarios'tan olumlu yanıt gelmesinin ardından 19 Şubat 1959 tarihinde İngiltere, Yunanistan ve Türkiye Başbakanları, Kıbrıs Rum toplumu adına Makarios ve Kıbrıs Türk toplumu adına Fazıl Küçük Londra Antlaşması'nı imzalamışlardır.

Londra Antlaşması, Zürih Antlaşması'na ek olarak 4 belgelerden oluşmuştur; İlk olarak İngiltere'nin bu belgeleri Ada'daki üslerine ilişkin bazı hususların eklenmesi koşuluyla kabul ettiğini beyan eden 17 Şubat 1959 tarihli bildirisi, 2.madde olarak Türk ve Yunan dışişleri bakanlarının İngiltere'nin bildirini kabul ettiklerine ilişkin bildirimleri, 3. olarak Kıbrıs Türk toplumunun temsilcisi Fazıl Küçük ve Kıbrıs Rum toplumunun temsilcisi Makarios'un bu belgeleri kabul ettiklerine ilişkin 19 Şubat 1959 tarihli bildirimleri, son madde olarak Kıbrıs anayasası ve ilgili belgelerin yürürlüğe girmesi için alınacak geçici önlemler ile ilgili sözleşme. Bütün bu çerçevede dahilinde, Zürih ve Londra Antlaşmalarında kabul edilen belgeler tüm taraflarca 16 Ağustos 1960 tarihinde “*Lefkoşa Antlaşmaları*” adıyla tekrar imzalanmış ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu ilan edilmiştir.⁸⁴

Kıbrıs Sorunu, uluslararası bir Anayasa ve Anayasa hükmü niteliğini kazanmış olan antlaşmalarla tesis edilen bir düzen üzerinde anlaşmaya varılması ile “o dönem” için çözümlenebilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıslı Türk ve Rum halklarının eşit siyasi hak ve statüsüne dayalı bir ortaklık cumhuriyeti olarak kurulmuştur. Kurulan yeni

⁸⁴ Vatansever, op.cit., s.1501.

devletin niteliğini belirleyen 16 Ağustos 1960 tarihli Kıbrıs Anayasası, bir kurucu meclis tarafından hazırlanmış fakat onaylanmamıştır. Diplomatlar ve danışmanlardan oluşan karma komisyonun uzlaşmasıyla kabul edilmiş bir belge niteliği taşıyan Anayasa, 199 madde ve ek belgeleriyle anayasa tarihinde görülen en uzun anayasalardan biridir.

Zürih ve Londra Antlaşmaları ile tesis edilen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin nitelikleri şu şekildedir; Kıbrıs devleti başkanlık rejimi ile yönetilen bir cumhuriyettir. Cumhurbaşkanı Rum, cumhurbaşkanı yardımcısı Türk olup, Rum ve Türk toplumları tarafından genel oyla 5 yıllık bir süre için seçilecektir. Yürütme yetkisi, cumhurbaşkanı ve yardımcı tarafından 10 bakandan oluşan bir Bakanlar Kurulu ile kullanılacaktır. Bakanlar Kurulu cumhurbaşkanının seçeceği 7 Rum ve yardımcısının seçeceği 3 Türk bakandan oluşurken, Dışişleri, Maliye ve Savunma Bakanlıklarından biri mutlaka Türk bakanın yönetimine verilecektir. Cumhurbaşkanı ve yardımcısı dışişleri, savunma ve güvenlik konusunda alınacak tüm karar ve kanunlarda ayrı ayrı veya ortak veto hakkına sahip olacaktır. Fakat bu veto hakkı, Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye oldukları uluslararası örgütlere ve ittifaklara Kıbrıs Cumhuriyeti'nin katılımı konusunda kullanılamayacaktır.

Cumhurbaşkanı ve yardımcısının görevlerini yapamaz duruma gelmeleri durumunda yasama organı olan Temsilciler Meclisi'nin Rum başkanı ve Türk başkan yardımcısı vekalet edecektir. 5 yıl için seçilen 50 üyeden oluşacak Temsilciler Meclisi, %70 Rum ve %30 Türk milletvekillerinden oluşacaktır. Anayasa değişikliği için, Türk ve Rum milletvekillerinin toplamının 2/3'ünün onayı gerekecektir. Temsilciler Meclisinin yetki alanı dışında kalan tüm konularda ise, her toplumun üye sayısını kendisinin belirlediği Cemaat Meclisleri yetkili olacaktır. Dinsel, kişisel, eğitsel ve kültürel yetkilere sahip Cemaat Meclislerinin kendi topluluklarının bağlı kişileri vergilendirme hakları bulunacaktır. Ayrıca cumhurbaşkanı ve yardımcısının Cemaat Meclislerinde alınan kararlara ilişkin veto hakkı bulunmayacak, sadece geri gönderme hakkı olacaktır.

Yunanca ve Türkçe olmak üzere iki resmi dili olacak Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki tüm resmi belgeler iki dilde yayınlanmak zorundadır. Devletin bayrağı cumhurbaşkanı ve yardımcısı tarafından seçilecek ve tarafsız biçimde olacaktır. Bunun yanı sıra, Türk ve Yunan ulusal bayramlarında, iki devletin de bayrağı Kıbrıs Cumhuriyeti bayrağı ile

birlikte asılabilecek ve ulusal bayramlar Kıbrıs'ta kutlanabilecektir. Kamu hizmetlerinin her kademesinde 70:30 oranı uygulanacak, aynı oran sayıları 2000'i geçmeyecek iç güvenliği sağlayacak polis ve jandarma birlikleri için de geçerli olacaktır. 2000 kişiden oluşacak Cumhuriyet Ordusu'nun %60'ı Rum, %40'ı ise Türk toplumundan oluşturulacaktır. 5 büyük şehirde Türklere ait ayrı belediyeler kurulacak ve 4 yıl sonra ayrı belediyelerin gerekli olup olmadığı konusunda cumhurbaşkanı ve yardımcısı karar alabilecektir. Yargı yetkisine gelince, davalı ve davacının aynı topluma mensup olduğu durumda bu toplumdan mensup yargıçlardan bir mahkeme bakacak, davalı ve davacının farklı toplumlara mensup durumunda ise Yüksek Mahkeme tarafından belirlenecek yargıçlardan oluşan karma bir mahkeme yetkili olacaktır. Yetki konusundaki anlaşmazlıklar, cumhurbaşkanı ve yardımcısının birlikte belirleyeceği 1 Türk, 1 Rum ve 1 tarafsız yargıçtan oluşacak adli teşkilatın en üst organı olacak Kıbrıs Yüksek Anayasa Mahkemesi tarafından çözülecektir.⁸⁵

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yapısını en ince ayrıntısına kadar belirleyen Temel Antlaşma'nın en önemli maddelerinden biri Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kısmen veya tamamen başka bir devletle birleşmesini ya da Ada'daki ayrılıkçı bağımsızlığın yani "Enosis" ve "taksim" yasaklandığını belirten madde olmuştur. Ayrıca Antlaşma'da İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'a konusu ne olursa olsun yapılacak her antlaşmada "en çok gözetilen ulus" hakkının tanınacağına yer verilmiş, Yunanistan ve Türkiye'nin kendi topluluklarına ait eğitim, kültür, ve spor kurumlarına finansal yardımda bulunma hakkının olacağı belirtilmiştir. Temel Antlaşma'ya ek olarak "anayasal değerde olan" ve temel madde olarak anayasada yer alacak Garanti ve İttifak Antlaşması yapılmıştır.

Kıbrıs Sorunu'na getirilen çözümün en önemli unsuru Kıbrıs Cumhuriyeti, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında akdedilen Garanti Antlaşması olmuştur. Bu antlaşma ile Anayasası'nda yer alan Temel Maddelere göre düzenlenen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının, ülke bütünlüğünün ve güvenliğinin tanınarak devam ettirilmesi taraf devletin "ortak çıkarı" olarak nitelendirilmiş ve tarafların burada yer alan hükümlere uyulmasını sağlamak için iş birliği arzusu içinde oldukları beyan edilmiştir. Garanti Antlaşması ile Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın uluslararası niteliği teyit edilmiştir. Beş maddeden oluşan Antlaşma taraflara önemli yükümlülükler getirmiştir. Bu bağlamda Kıbrıs Cumhuriyeti üç temel yükümlülük üstlenmiştir.

⁸⁵ Önalp, op.cit., s.59.

Bunlar; herhangi bir devletle tamamen veya kısmen birleşmeme, Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye olmadıkları herhangi bir siyasi ya da ekonomik birliğe katılmama ve Ada'nın taksimini doğrudan veya dolaylı olarak teşvik edecek herhangi bir eyleme girişmeme yükümlülükleridir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bu belirtilen yükümlülüklerle uymasının garantörleri ise İngiltere, Türkiye ve Yunanistan olmuştur.

Belirtmek gerekir ki Garanti Antlaşması çok taraflı bir antlaşma olduğundan, burada belirtilen yükümlülükler antlaşmanın tarafı tüm devletlere karşı üstlenilmiştir. Yani üç garantör devlet yükümlülüklerle uyulması için sadece Kıbrıs Cumhuriyeti'ne karşı değil birbirlerine karşı da yükümlü olmuş, aynı zamanda Kıbrıs Cumhuriyeti de kendi yükümlülüklerini garantör devletlerin her birine karşı ayrı ayrı yüklemiştir. Garantör Devletlerin kendilerine yüklenen yükümlülükleri yerine getirmeleri için takip edecekleri usul Antlaşma'nın 3.maddesi ile belirlenmiştir. Bu maddeye göre; antlaşmanın hükümlerinin ihlali durumunda İngiltere, Türkiye ve Yunanistan bu hükümlere uyulmasını sağlamak için birbirlerine danışarak gerekli olan teşebbüs ve tedbirlere başvurabilirler. Ortaklaşa ve uyumlu bir hareket mümkün olamıyorsa, garanti eden üç devletten her biri, bu antlaşma ile yaratılan düzeni yeniden kurmak amacıyla harekete geçme hakkını saklı tutar. Bu anlamda, 4.madde garantör devletlerden biri olan Türkiye'ye 1974 Kıbrıs Barış Harekatları için hukuksal zemin oluşturmuştur.

Garanti Antlaşması'na ilişkin önemli bir başka husus İngiltere'nin ısrarı üzerine bu antlaşmaya madde eklenmesidir. Bu ek madde ile Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulmasına Dair Antlaşma" uyarınca İngiltere'nin egemenliğine bırakılan bölgelerin bütünlüğüne saygı gösterme yükümlülüğü altına girmiş ve İngiltere'ye sağlanan hakların kullanmasını da garanti etmişlerdir. "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulmasına Dair Antlaşma" bu anlaşmalar bütünü içerisindeki en önemlilerinden biridir.⁸⁶ Bir yanda Kıbrıs Cumhuriyeti, diğer yanda İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında akdedilen bu antlaşmanın başlıca amacı, İngiltere egemenliği altına kalan üslerin statüsünün belirlenmesidir. Bu antlaşma ile Akrotiri (Ağrotur) ve Dhekelia (Dikelya) Egemen Üs Bölgelerinin İngiltere'nin tam egemenliği altında olacağı ilan edilmiştir. Ayrıca İngiltere'ye yolları ve limanları kullanabilme, kamu hizmetleri ve Lefkoşa havaalanından yararlanma, askeri bölgeler dışında da askeri eğitim yapabilme, Mağusa'da özel tesislere sahip olma ve kendi

⁸⁶ Kudret Özersay, **Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme**, Ankara: ASAM yayınları, 2002, s. 31.

askerleri üzerinde yargı yetkisini tek başına kullanma yetkisi verilmiştir. Bugün Kıbrıs'ta halen varlığını sürdüren Ağrıotur ve Dikelya askeri üsleri bu antlaşma çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmektedir.⁸⁷

Kıbrıs Cumhuriyeti kurulurken imzalanan bir diğer önemli antlaşma, Garanti Antlaşmasının tamamlayıcısı niteliğinde olan "İttifak Antlaşması"dır. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanmış olup, İngiltere'nin taraf olmadığı bu Antlaşma iki temel amaç çerçevesinde yapılmıştır. Amaçlardan ilki, barışın sürdürülmesi ve her bir taraf devletin güvenliğinin korunmasıdır. Bu amaç doğrultusunda taraflar, ortak savunmaları iş birliği yapacak ve ortaya çıkan sorunlarda birbirine danışacaklardır. Antlaşmanın ikinci amacı ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı ve bütünlüğünü korumaktır. Bundan dolayı taraflar, buna yönelik doğrudan veya dolaylı bir saldırı durumunda karşı koymak yükümlülüğünü üstlenmiştir. Belirtilen bu iki amaç çerçevesinde Kıbrıs'ta üçlü bir karargah kurulması kararı alınmıştır. Aynı zamanda 950 Yunan ve 650 Türk'ten oluşacak üçlü karargahın Kıbrıs Cumhuriyeti ordusunun eğitimini de üstleneceği belirtilmiştir. Yukarıda anlatılan bütün bu özellikler kapsamında denilebilir ki; Kıbrıs Cumhuriyeti sui generis (kendine özgü) sınırlı egemen bir devlettir.⁸⁸ Anayasasını değiştirme hakkının bulunmaması, böyle bir durumda dışarıdan müdahaleye uğrayacak olması ve ülke topraklarının bir kısmının hala İngiltere'nin egemenliği altında bulunması gibi faktörler ile bu devlet, kurucu antlaşmalarında bağımsız, egemen ve üniter olduğu belirtilmiş olsa da bu özelliklerden yoksun olmuştur.

Tamamen çözüme duyulan ihtiyaca yönelik tasarlanan bir devlet modeli olan Kıbrıs Cumhuriyeti, daha çok işlevsel bir federasyon niteliğinde olmuş ve daha başlangıcından itibaren yapısal ve hukuksal zayıflıklara sahip olmuştur. Kıbrıs Sorununa getirilmiş olan 1960 çözümü incelendiğinde; hazırlanışında Kıbrıs'ta yaşayan toplumların isteklerinden ziyade Türkiye ve Yunanistan'ın isteklerinin ve NATO içi ittifak ilişkilerinin dikkate alındığı görülmektedir. Oluşturulan sistem toplumlararası farklılığı daha çok ön plana çıkarmış ve iki toplum arasında ortak Kıbrıslılık bilincine dayalı güvenin gelişmesine imkan vermemiştir. 1960 çözümü özellikle Rum toplumu tarafından benimsenmemiş ve Enosis'e panzehir olamamıştır. Bu yüzden Kıbrıs

⁸⁷ Atun, op.cit., s.47.

⁸⁸ Hacer Soykan Adaoğlu, "Special Territories in European Union and North Cyprus: A Sui Generis Relationship Under Community Law", Uluslararası İlişkiler, Volume: 6, No:23 (Fall 2009), p.135.

Cumhuriyeti kurulur kurulmaz anlaşmazlıklar kendini göstermeye başlamıştır. Silahlı kuvvetlerin oluşturulması, kamu hizmetlerine katılım oranının belirlenmesi, vergilerin toplanması ve ayrı kurulan belediyelerin sınırlarının saptanması konuları sistemin tıkanmasına yol açan ilk anlaşmazlıklar olmuştur.

İngiliz sömürge yönetimi sırasında geçerli bulunan vergi yasası yerine yeni bir yasa çıkartılmak istenmiş fakat Türk Cemaat Meclisinde bunun için gerekli olan oy çoğunluğu alınamamıştır. Türk Cemaat Meclisinden ne eski yasanın devamı ne de yeni yasanın çıkartılması yönünde bir onay alınamayınca, Makarios eski yasaya göre tüm gelirler üzerinden vergi toplanması kararını çıkartmıştır. Ancak Kıbrıs Türk tarafının liderleri Küçük ve Denктаş anayasaya aykırı oldukları gerekçesi ile karara itiraz etmişler ve Anayasa Mahkemesi'ne iptali için dava açmışlardır. İkinci anlaşmazlık silahlı kuvvetlerin başında bulunacak komutanların kimliğine ilişkin yaşanmıştır. Türk tarafı kendilerine ait bir birlik ve başında Türk komutan bulunmasını isterken, Makarios silahlı birliklerin bütünlük içinde olmasını isteyerek başındaki komutanın Rum, yardımcısının ise Türk olması gerektiğini savunmuştur. Rum liderin bu teklifi, yardımcısı Fazıl Küçük tarafından komutanların farklı dil, din ve disiplin alışkanlıklarına sahip olmalarından kaynaklı ortak birliklerin kurulmasının mümkün olmadığı gerekçesiyle 20 Ekim 1962'de veto edilmiştir.⁸⁹

Bir diğer anlaşmazlık kamu hizmetine katılım oranı konusunda yaşanmıştır. Anayasa'da kamu hizmetlerine katılım konusu %70 Rum, %30 Türk oranında açık bir şekilde düzenlenmiş olmasına karşın buna yönelik iki toplum liderleri arasında fikir çatışması çıkmıştır. Makarios, Türk toplumu içerisinde nitelikli eleman bulunmadığını gerekçe göstererek Türklere kamu hizmetinde pay verilmesini istememiştir. Benzer bir problem belediyeler konusunda da yaşanmıştır. Yine Anayasa'da belirlenmiş bir hak olmasına karşın, Makarios Türklere ayrı belediyelerin verilmesinin bütçeye ağır bir yük getireceğini bahane ederek Türk ve Rum belediyelerin birleştirilmesini önermiştir. Rum bakanların belediyelerin birleştirilmesi yönünde karar vermesi üzerine Türklerin kararı yok saydıklarını bildirmeleri ile bu mesele de Anayasa Mahkemesi'ne intikal etmiştir.⁹⁰

Yaşanan gerginlikler üzerine, Makarios mevcut anayasanın işlemez olduğunu iddia ederek anayasada değişiklik yapılması yönünde baskı yapmaya başlamıştır. Buna

⁸⁹ Önalp, op.cit. s.74.

⁹⁰ İsmail, op.cit., s.35.

yönelik nabzı ölçmek için, 22-26 Kasım 1962 tarihleri arasında Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiş fakat görüşlerini açtığında, Başbakan İsmet İnönü Anayasa'nın tek taraflı olarak değiştirilmesini asla onaylamayacağını söyleyerek açık ve sert bir tepki vermiştir. Makarios Türkiye'nin ardından Yunan Hükümetine başvurmuş ve kendisinden konunun son derece hassas bir şekilde ele alınması istenmiştir. Ayrıca Nisan 1963'te Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff Başpiskoposa gizli bir mektup yazarak 1960 düzenini değiştirmeye yönelik herhangi bir girişimin geniş çapta bir Türk-Yunan çatışmasına yol açacağı tehlikesine karşı kendisini uyarmıştır. ABD, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin mevcut statükoyu savunan tutumları karşısında, Batı'dan istediği desteği alamayacağını anlayan Makarios yönünü iç siyasete çevirmiştir.⁹¹ Ancak Kıbrıs'taki gelişmeler de Makarios'un istediği yönde olmamıştır. Baskı altındaki Anayasa Mahkemesi vergilendirme ve belediyeler konusunda net bir karara varamamış ve sorun hukuki yoldan çözümsüz kalmıştır.

Diğer yandan anayasanın işlemez olduğu iddialarına yönelik, Rumların denetimi altında bulunan diplomatik ve medya kanalları kullanılarak, Türklerin bilinçli olarak yürütme faaliyetlerini sabote ettikleri ve anayasayı ciddiye almadıkları propagandası yapılmıştır. Ancak esasında anayasayı göz ardı ederek uzlaşmaz bir tutum sergileyen Kıbrıs Rum tarafı olmuştur. Anayasanın uygulanabilirliği aslında hiç denenmemiş, anayasa başarısız gösterilerek bundan yararlanılmak istenilmiştir. Çünkü Kıbrıs Cumhuriyeti kuruluşunun en başından itibaren, başta Makarios olmak üzere diğer tüm Rum liderler tarafından Enosis'e giden yolda bir adım olarak görülmüş ve yaşatılmak istenmemiştir. Bu amaç doğrultusunda Makarios tarafından devletin en üst yönetim kademelerine Enosis'i destekleyen EOKA terör örgütü mensubu kişiler getirilmiştir. Devlet yönetiminin başındaki bu kişiler Enosis ideallerinden vazgeçemediklerini ve bunu gerçekleştirmek için faaliyetlere devam edeceklerini dile getirmekten hiçbir zaman çekinmemişlerdir. Devlet içinde yaşanan uyuşmazlıklar iki topluma da yansımış olup, Enosis ve Taksim tezlerini destekleyenler yeniden güç kazanmıştır. Ada'da terör eylemleri yeniden baş göstermiş ve artan huzursuzluktan dolayı iki toplum halkı birbirlerini suçlamıştır.

1960 Kıbrıs Anayasası ile getirilen düzeni ütöpik bir düzen olarak niteleyen Makarios, Kıbrıs'taki siyasi gücünü kullanarak isteklerini gerçekleştirme yoluna

⁹¹ David Souter, "An Island Apart: A Review of the Cyprus Problem", Third World Quarterly, Vol. 6, No.3, July 1984, s.661

gitmiştir. 30 Kasım 1963 tarihinde Fazıl Küçük ile görüşerek 13 maddeden oluşan anayasa değişikliği teklifinde bulunmuştur. Teklifte sunulan maddeler basit bir anayasa değişikliği önerisi olmayıp, antlaşmalarla güvence altına alınmış olan ve “değiştirilemez” olarak nitelenen hükümlere yönelik olmuştur.⁹² Bu değişiklik ile iki toplum arasında oluşturulan 1960 dengesinin ortadan kaldırılması ve Türkleri azınlık konumuna getiren üniter bir Rum devleti oluşturulması amaçlanmıştır. Ayrıca Makarios öneriyi garantör devletler İngiltere, Türkiye ve Yunanistan’a da bir nota ile iletmiştir. 6 Aralık 1963’te Türkiye detaylı bir nota göndererek öneriyi bir kez daha kesin ve sert bir şekilde reddetmiştir. Bunun üzerine Makarios’un onay beklemediğini notanın sadece bilgilendirme amaçlı iletildiğini açıklaması Ada’daki tansiyonu iyice yükselmiştir.

21 Aralık 1963 akşamı, Lefkoşa’nın Türk mahallesinde devriye gezen Kıbrıslı Rum polisler tarafından evlerine gitmekte olan Kıbrıslı Türklere arabaları durdurularak arama yapılmak istenmiştir. Kıbrıslı Türklerin aramanın yasadışı olduğunu söyleyerek karşı koymaları üzerine polislerle aralarında çatışma çıkmış ve silahlı saldırı sonucu 2 Kıbrıslı Türk hayatını kaybetmiştir. Akabinde çatışmalar 31 Aralık gününe kadar tüm ada geneline çeşitli boyutlarda yayılmıştır. Türk tarihine “Kanlı Noel” adıyla geçen olaylar Kıbrıs Cumhuriyeti’ni çöküşe götüren sürecin fitilini ateşlemiştir. Kıbrıs Rum tarafının Kıbrıs Türk toplumuna karşı yaptığı kapsamlı ve sistematik saldırılar sonucu yüzlerce sivil öldürülmüş, 30.000 Kıbrıslı Türk 103 köyü terk etmek zorunda kalarak ada yüzölçümünün %3’üne tekabül eden, denize çıkışı olmayan küçük bölgelerde yaşamak zorunda bırakılmıştır. 1963 olayları, çok önceden kapsamlı bir şekilde hazırlanmış olan “*Akritas Planı*”na dayanmaktadır.⁹³ Akritas Planı⁹⁴, basit bir örgütün eylem planı olmayıp, Rum yetkililerce hazırlanmış bir etnik temizlik girişimidir.

Kıbrıs’ta saldırılar tüm şiddetiyle devam ederken Başbakan İsmet İnönü başkanlığı bir kriz toplantısı yapılmış ve Türk jetlerinin Kıbrıs üzerinde ihtar uçuşu

⁹² Ulvi Keser, “21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları”, **ÇTTAD**, XI/23, 2011, Güz, s.97

⁹³ Dilek Yiğit Yüksel, “Kıbrıs’ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1957-1964)”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı:98, Güz 2018, s. 344.

⁹⁴ Kıbrıs Cumhuriyeti döneminde EOKA terör örgütünün Lefkoşa Bölge Sorumlusu olan Polikarpos Yorgacis, İçişleri Bakanı görevine atanmış ve Makarios tarafından Enosis’i gerçekleştirmek amacıyla gizli bir örgüt kurmakla görevlendirilmiştir. Yorgacis, “*Akritas*” kod adı ile Türk halkının Ada’dan atılmasını öngören kendi koy adıyla anılan “Akritas Planı”nı ortaya koymuştur. Ahmet Zeki Bulunç, “Kıbrıs Politikasının Annan Belgesi ile Başlayan Kırılma Noktaları”, **Gazi Akademik Bakış**, Cilt 1, Sayı 1, 2007, s. 75.

yapmalarına karar verilmiştir. Toplantıda alınan bir önemli diğer karar uyarınca İngiltere ve Yunanistan'a nota gönderilerek, adada bulunan İngiliz ve Yunan birliklerinin Türk birlikleriyle beraber çatışmalara müdahale ederek güvenliği sağlamaları istenmiştir. Ayrıca çatışmaların önlenememesi durumunda Türkiye'nin tek taraflı olarak müdahalede bulunacağı bilgisi garantör devletler ve NATO'ya bildirilmiştir.⁹⁵ Bu durum üzerine, Yunanistan tarafından üç garantör devletin dışişleri bakanlarının görüşmesini teklif edilmiştir. Türkiye, bunun için çatışmaların durdurulmasını önkoşul olarak ileri sürmüş ve olumsuz yanıt vermiştir. 25 Aralık 1963'te Türk jetlerinin Lefkoşa üzerinde ihtar uçuşu yapmasının ardından İngiltere'nin arabuluculuğunda ateşkes sağlanmıştır.

27 Aralık 1963'te üç garantör devletin askerlerinden oluşan "*Barışı Koruma Gücü*" oluşturulmuş ve 30 Aralık 1963'te İngiliz generalin yeşil bir kalemle harita üzerinde çizdiği bir çizgi ile Lefkoşa iki bölgeye ayrılmıştır. "Yeşil Hat" olarak adlandırılan bu sınır Kıbrıs'ta fiilen iki yönetimin kurulmasının başlangıcı olmuştur. Makarios, 1 Ocak 1964'te Kıbrıs Antlaşmalarını tek taraflı olarak feshettiğini açıklamıştır. Kıbrıslı Rumların Aralık 1963'ten itibaren Kıbrıslı Türklere karşı tek taraflı olarak güç kullanmaları ve ardından Antlaşmaları feshetmeleriyle birlikte "Kıbrıs Cumhuriyeti" fiilen ortadan kalkmıştır.

1.2.2. 1963-1974 Arasında Yaşanan Olaylar ve Türkiye'nin Müdahalesine Giden Süreç

Kıbrıs Sorunu, Rumların Kıbrıs Türklerini 1960 yılında kurulan ortaklık devletinden dışladıkları ve Ada'da birlikte yaşama ve yönetme mutabakatını terk ettikleri 1963 yılı itibariyle yeniden gündeme gelmiştir. Sorun 1960 öncesinde, Türk-Yunan ilişkilerinden etkilenen bir nitelik taşıırken sonrasında tam tersine Türk-Yunan ilişkilerini belirleyen ana faktör haline gelmeye başlamıştır. 1964 yılı itibariyle Kıbrıs'ta birbiri ardına önemli gelişmeler meydana gelmiştir. 1974 Kıbrıs Barış Harekatlarına dek bu on yıllık periyotta yaşananlar Türkiye'nin müdahalesinin anlaşılması bakımından oldukça önemlidir. 1963 olayları neticesinde iki toplum bir arada yaşayamayacak konuma gelmiş ve binlerce Kıbrıslı Türk güvenli bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göç sonucu, Kıbrıslı Türk yönetici ve memurların görevlerinden uzaklaştırılmalarıyla devlet kadroları Rumların egemenliği altına girmiş

⁹⁵ Oberling, op.cit., s.54.

ve Kıbrıslı Türkler kendi yönetimlerini kurmak zorunda kalmışlardır. Kıbrıslı Türkler kendilerine ait ayrı bir posta idaresi kurmuş, Dr. Fazıl Küçük arabasındaki cumhurbaşkanı yardımcısı forsunu çıkarmış, Türk bakanlar kabine toplantılarına katılmamış, Türk polisler üniformalarındaki apoletleri sökmüşlerdir.⁹⁶

15 Ocak 1964'te İngiltere'nin çağrısı üzerine taraflar Londra Konferansı'nda bir araya gelmişlerdir. Kıbrıs Türk tarafının görüşlerini dile getiren Denktaş, 1960 çözümünün Kıbrıslı Türklerin güvenliğini sağlayamadığını ve bundan dolayı tek çözümün iki toplumlu federal bir devlet kurulması olduğunu savunmuştur. Bir anlamda taksim tezinin başka bir biçimde ifadesi olan bu görüş Türkiye'nin de yeni tezi olmuştur. Kıbrıs Rum tarafının görüşünü açıklayan Glafkos Klerides ise, adada nüfus çoğunluğuna sahip olan tarafın çıkarlarını daha iyi gözeten ve uygulanması bakımından daha kolay bir anayasanın hazırlanması gerektiğini savunmuştur. Konferansın sonunda bir İngiliz subay komutasında oluşacak NATO gücünün adanın güvenliğini sağlaması fikri Kıbrıs Türk toplumu, Türkiye ve Yunanistan tarafından kabul edilse de bağlantısızlık politikası izleyen Makarios tarafından reddedilmiş ve konferans sonuca ulaşılamadan dağılmıştır.

Kıbrıs'ta toplumlararası çatışmaların sona ermemesi ve NATO çerçevesinde bir çözüm bulunamayacağının anlaşılması üzerine, İngiltere 15 Şubat 1964'te BMGK'ya çağrıda bulunmuştur. 4 Mart 1964'te Ada'ya Barış Gücü'nün gönderilmesini ve bir arabulucunun atanmasını öngören BMGK 186 sayılı kararı kabul edilmiştir. Ayrıca karar uyarınca, "Kıbrıs Hükümeti"nden Ada'da şiddetin önlenmesi ve güvenliğin sağlanması için her türlü tedbirin alınması istenmiştir. Karar, Kıbrıs Sorunu bakımından oldukça önemli bir karar olmuştur. Belirtmek gerekir ki bir ülkeye BM Barış Gücü'nün gönderilebilmesi o ülke devletinin rızasına bağlı olmaktadır. Bu çerçevede Ada'ya gönderilecek Barış Gücü için Kıbrıs Devleti'nden onay alınması gerekmiştir. Lakin bu karar için onay alınırken, iki toplum temeline dayanan Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti'nde Kıbrıslı Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı, bakan ve milletvekillerinin bulunmayışı göz ardı edilmiştir. Sadece Rumlardan oluşan bir hükümet için "Kıbrıs Hükümeti" terimi kullanılması, o dönemden bugüne kadar Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Kıbrıs'ın tek meşru hükümeti olarak tanınmasını sağlamıştır.⁹⁷

⁹⁶ İşyar, op.cit., s.603.

⁹⁷ Michael Moran, Sovereignty Divided, CYREP, 1991, s.6.

13 Mart 1964 tarihinde Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barış Gücü (UNFICYP) ilk birliğini Ada'ya çıkarmış, BM Genel Sekreteri U Thant, Hintli General Gyani'yi Barış Gücü komutanlığına, Finli Sakari Tiomioja'yı da arabuluculuğa atamıştır.⁹⁸ Fakat yapılan bu girişimler de Kıbrıslı Türklere yapılan saldırıları durdurmaya engel olamamıştır. 25 Şubat 1964'te Rum Milli Muhafız Birliği polis teşkilatına yardımcı güç olması gerekçe gösterilerek anayasaya aykırı şekilde kurulmuş, EOKA lideri Grivas "Kıbrıs İçin Ulusal Konsey" başkanlığına seçilmiştir. Onun çabalarıyla çok sayıda Yunan askeri gizlice Kıbrıs'a girmeye başlamıştır. BM Barış Gücü Ada'ya gelmeden avantajlı konuma geçmek isteyen Rumlar Türklerin yaşadığı yerleşim bölgelerine saldırarak buraları ele geçirmeyi amaçlamışlardır. Bu karşılık, Ada'da Kıbrıs Türk toplumunun güvenliğinin sağlanmasındaki başlıca unsur TMT de yeniden harekete geçmiş ve Anadolu'dan silah temin etmeye başlamıştır. Kıbrıs'ta gerilimin giderek artması üzerine Türkiye 13 Mart 1964'te Makarios Hükümeti'ne ultimatoma vermiş, ardından ABD ve İngiltere'ye birer nota göndererek acil müdahale edilmesi gerektiğini aksi takdirde tek taraflı olarak müdahalede bulunacağını bildirilmiştir. Askeri müdahale için gereken yetki 16 Mart 1964 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından hükümete verilmiştir.⁹⁹

Türkiye'nin diplomatik girişimleri karşısında, Makarios agresif bir politika yürütmüştür. Bu politikanın altında yatan en önemli neden, Şubat 1964'te George Papandreu'nun Yunanistan'da iktidara gelmesi ve Enosis yolunda Makarios'u desteklemesidir. 4 Nisan 1964'te Makarios resmi şekilde İttifak Antlaşması'nın tek taraflı olarak feshettiğini açıklamıştır. Buna karşılık Türk hükümeti kararı protesto ederek tanımadığını bildirmiştir. Çatışmaların tüm ada geneline yayıldığı ve olağanca şiddetiyle sürerken, 27 Mayıs'ta Rum Yönetimi bir yasa çıkararak 18-59 yaş arası tüm Kıbrıslı Rum erkeklerin Rum Milli Muhafız Birliği'nde asker hizmeti yapmasını zorunlu kılmıştır. Nitekim Türkiye bunu da protesto ederek 3 Haziran'da son bir nota yollamış ve 6 Haziran'da Kıbrıs'a çıkarma yapma kararı almıştır. Türkiye'nin ABD'ye çıkarma yapma kararını bildirmesi üzerine, 5 Haziran'da ABD Başkanı Lyndon B. Johnson'dan Başbakan İsmet İnönü'ye gelen mektup Ankara'da bomba etkisi yaratmış

⁹⁸ **United Nation Peacekeeping Force in Cyprus (UNFICYP) Resmi İnternet Sitesi,** <https://unficyc.unmissions.org/timeline> (e.t.: 08.07.2021)

⁹⁹ Oran, op.cit., s. 125.

ve “1964 Johnson Mektubu” Türkiye’nin müdahaleden vazgeçmesine neden olmuştur.¹⁰⁰

Başkan Johnson Kıbrıs Sorunu’nu 1959’da olduğu gibi Türkiye ve Yunanistan arasında varılacak bir antlaşma çerçevesinde çözümlenmek istemiştir. Lakin 1959’dakinden daha farklı bir konjonktür söz konusu olmuştur. Kıbrıs Sorunu 1959’daki durumun aksine Ankara-Atina-Londra üçgeninden çıkarak, Soğuk Savaş atmosferinde blok liderleri ABD ve SSCB’nin yakından ilgilendiği, BM’in angaje olduğu uluslararasılaşmış ve çok karmaşık bir sorun niteliğine bürünmüştür. Soğuk Savaş Yumuşama Dönemi etkisinde “Sovyet tehdidi” iki komşu ülkeyi yakınlaştırmaktan ziyade Batı’dan gelen baskı karşısında alternatif bir destek aracı haline gelmiştir. Özellikle Kıbrıs’ın NATO denetimi altına girmesini istemeyen Makarios tarafından bu durum etkin şekilde kullanılmıştır.

Mektup gerginliğinin ardından, Başkan Johnson’ın daveti üzerine Türkiye ve Yunanistan Başbakanları ayrı şekilde Washington’da ziyarette bulunmuşlardır. Washington’da Başkan Johnson ile yapılan görüşmelerden olumlu bir sonuç alınamaması üzerine ABD bu kez farklı bir yönteme başvurmuştur. 9 Temmuz 1964’te Cenevre’de İngiltere, Yunanistan ve Türkiye’nin katılım sağladığı, BM arabulucusu Tuomioja’nın nezaretinde ve eski ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson’un arabuluculuğunda bir konferans düzenlenmiştir.

1.3. Kıbrıs Barış Harekatları

15 Temmuz 1974’te Yunanistan’daki askeri cuntanın emri ile Kıbrıs’ta askeri darbe yapılmıştır. Darbe Enosis düşüncesini savunan Milli Muhafız Ordusu ve Yunan-Rum paramiliter Ordusu EOKA-B tarafından organize edilmiştir. Darbe sonrasında Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Başpiskopos 3. Makarios görevinden alınarak yerine EOKA-B’nin lideri Nikos Sampson getirilmiştir. Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanmasını amaçlayan bu darbenin ardından Türkiye, kendisi gibi 1960 Antlaşması’nda garantörlük hakkı bulunan İngiltere ile ortak bir operasyon gerçekleştirmek için diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, Londra’ya giderek ABD’li ve İngiliz yetkililerle temaslarda bulunmuş fakat

¹⁰⁰ Bülent Şener, “1963-1964 Kıbrıs Krizi: Türk Dış Politikası Tarihinde Askeri, Siyasal ve Hukuksal Boyutlarıyla Bir Zorlayıcı Diplomasi Uygulaması”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı: 205, Ağustos 2013, s.123.

destek alamamıştır. Diplomatik girişimlerin sonuç vermemesi üzerine Bakanlar Kurulu'nun oy birliği kararı ile Kıbrıs'a askeri müdahale kararı alınmıştır. 20 Temmuz'da başlayan ve askeri kod adı "Atilla" olan barış operasyonu 14 Ağustos 1974'te yapılan 2. Barış Harekatı ile güçlendirilmiştir. Garantörlük hakkı kapsamında uluslararası hukuka uygun bir biçimde gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekatları ile Kıbrıs'ın % 38'i kontrol altına alınmıştır. Harekat ile Kıbrıs'taki ve Yunanistan'daki askeri cunta görevi bırakmış ve Yunanistan'daki yönetim Konstantin Karamanlis liderliğindeki sivil idareye geçmiştir. Adada yaşayan Türkler, kuzey bölgelere göç ederek can ve mal güvenliklerini korumuştur. Böylece Türkiye, 1963'ten beri savunduğu Federasyon tezinin gerçekleşmesine teritoryal zemin hazırlamıştır.

2. BÖLÜM: KIBRIS SORUNU İÇERİSİNDE YER ALAN BAŞKA BİR SORUN “KAPALI MARAŞ”

2.1. Maraş Bölgesinin Tarihsel Arka Planı

Kapalı Maraş, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nin Gazimağusa şehrinde yer alan etrafı dikenli tellerle çevrili bölgedir. Gazimağusa şehrinin sahil şeridinde yaklaşık 6 km²'lik bir alana sahip olan bölge, Ada'yı iki ayıran Yeşil Hat'tın üzerinde bulunmaktadır. Kapalı Maraş, İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) tarafından kontrol altına alınmış ve yerleşime kapatılmıştır. Bölge esasında sadece “Maraş” olarak anılıyorken TSK denetimi altına girmesi ve yerleşime kapatılmasının ardından “*Kapalı Maraş*”¹⁰¹ olarak anılmaya başlanmış ve dile bu şekilde yerleşmiştir. Kapalı Maraş bölgesinin önemi ve bölgeye dair uyumsuzluğun sebeplerinin anlaşılması için öncelikle bölgeye dair tarihsel arka planın incelenmesi gerekmektedir.

Harita 1: Kıbrıs Haritası

¹⁰¹ Harita 1 için bkz., Haber Global İnternet Sitesi, “8 Soru 8 Cevap ile Kapalı Maraş”, <https://haberglobal.com.tr/gundem/8-soru-8-cevap-kapali-maras-ta-neler-oluyor-122178> (e.t.:16.05.2022)

2.1.1. Osmanlı Devleti Dönemi

Osmanlı Devleti'nin 1571 yılında Kıbrıs'ı fethetmesi ile 1489'dan beri adada süren Venedik hakimiyeti son bulmuştur. Mağusa kuşatması, Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı fethetmesinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1570'te başkent Lefkoşa dahil birçok şehir Osmanlı Devleti'nin denetimine girmesine karşın, Mağusa şehri 11 ay süren zorlu bir kuşatmanın ardından alınabilmiştir. Kuşatmanın uzun sürmesinde şehrin oldukça güçlü dev surlarla çevrili olması etkili olmuştur. Mağusa kuşatması¹⁰² öncesi Venedikliler su kaynaklarını arttırmak amacıyla tatlı su kuyuları ve sarnıçlar yapmışlardır. Surların dışında yer alan Maraş (Varosha) bölgesinde bulunan verimli kuyulardan özel kanallar açılarak şehre su taşınmıştır.¹⁰³ Kuşatma esnasında Lala Mustafa Paşa orduyu buraya yerleştirmiş ve böylelikle hem ordunun su ihtiyacını karşılamış hem de şehre giden suyu denetim altına almayı başarmıştır. Fethin ardından, Adanın savunmasında stratejik öneme sahip şehrin kalesi onarılmış ve surlar içine askerler yerleştirilmiştir. Bu durum surların dışında yeni bir yerleşim merkezinin oluşturulmasına zemin hazırlamıştır.

Harita 2: 1571 yılı Mağusa Kuşatması

¹⁰² Harita 2 için bkz., Merve Senem Arkan, "Past and Present: Cartographic History of Famagusta", *Miscellanea Geographica-Regional Studies on Development*, Volume:23, No:3, 2019, pp.175.

¹⁰³ Okan Dağlı, Mağusa Kentinin 2300.Yaşı Üzerine Notlar, *Journal of Cyprus Studies*, Volume 17, No 41, 2013, s.26.

1573'te güvenlik gerekçesiyle surlar içinde sadece Müslüman ve askerlerin kalmasına izin verilmiş ve Gayrimüslim halk şehrin 1 km kadar güneyinde yer alan "Maraş" adı verilen bölgeye yerleştirilmiştir.¹⁰⁴ Kıbrıs'ın fethi esnasında Lala Mustafa Paşa'nın karargahının bulunduğu bu bölge, Maraş Beylerbeyi ve Maraşlı askerler tarafından savunulmuş ve binlerce şehit verilmiştir. Bu nedenle bölge Maraş olarak adlandırılmıştır.¹⁰⁵ Buna ek olarak, Maraş bölgesi kenar mahalle anlamına gelen Macarca kökenli bir kelime olan "Varoş" olarak da adlandırılmıştır. Kıbrıslı Rumların zaman içinde varoş kelimesinin sonuna -i ve -a harflerini eklemeleriyle Maraş bölgesi yabancı literatüre "Varosi", Varosia" ve en yaygın kullanımıyla "Varosha" olarak girmiş ve Kıbrıs haritalarına bu isimle işlenmiştir.

Kaynaklara göre; 1572 yılında 20 mahalleden oluşan Mağusa şehri neredeyse tümünün Hristiyan ve Rum olduğu 1193 hanenin (yaklaşık 6000 kişi) ikamet ettiği bir yerleşim merkeziydi. 1573-1574 yılları arasında Mağusa kalesi içinde kalan bütün Gayrimüslimlerin mülkleri satışa çıkarılarak şehirden çıkartılmışlardır.¹⁰⁶ Kale içinde işyeri olanların gündüzleri işletmelerini çalıştırmalarına izin verilirken, Gayrimüslimlerin geceleri Mağusa'da kalmaları yasaklanmıştır.¹⁰⁷ Bu yasak daha sonrasında gevşetilmiş olmasına karşın kale dışında Maraş bölgesinde bahçeli evlerine alışan Gayrimüslim halk şehrin içine dönmeyi tercih etmemiştir. Tarihi seyir boyunca Maraş bölgesi, Mağusa şehri ile paralel bir gelişim göstermiş ve zaman içinde şehirle bütünleşmiştir. Fakat yaşayan halklar açısından bir bütünleşme olmamış, Maraş ağırlıklı olarak Gayrimüslimlerin ikamet ettiği bir bölge olma özelliğini sürdürmüştür.

Osmanlı Devleti Mağusa şehrini bir önceki sahibi Venedikliler gibi ticaret limanından ziyade askeri bir üs olarak kullanmayı tercih etmiştir. Şehir limanı bu dönemde ticari önemini kaybetmesine karşın hiçbir zaman tamamen ticaretten soyutlanmamış, ticaret gemileri ve balıkçılar tarafından kullanılmıştır. Mağusa, Osmanlı Devleti egemenliği altında olduğu süre zarfında askeri merkez olmasının yanı sıra aynı zamanda politik suçluların sürgün yeri olmuştur. Tanzimat Dönemi sonrasında

¹⁰⁴ Kemal Çiçek, "Magosa", **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara: Türk Diyanet Vakfı, Cilt 27, 1999, s. 312.

¹⁰⁵ Altan, op.cit., s.9.

¹⁰⁶Hill, op.cit., s.20.

¹⁰⁷ Benzer bir şekilde, bu yasak bir diğer Osmanlı Devleti toprağı olan Rodos'ta da 1908'e kadar sürmüştür. Bu politika, Osmanlı Devleti'nin isyan vb. bir durum olması karşısında aldığı bir güvenlik tedbiri olmuştur. Şehirden yollanan halkın mülkü satışa çıkarılarak mağdur olmaları önlenmek istemiştir., ibid, s.544.

kale hapisane olarak da kullanılmıştır. Namık Kemal, Suphi Ezel ve Kutup Osman gibi birçok ünlü kişi Mağusa'ya sürgüne gönderilmiştir. Sakıncalı kişilerin Kıbrıs'a sürgün gönderilmesi yerli halk tarafından sıklıkla tepkiyle karşılanmış ve itiraz edilmiştir. Dönem itibarıyla güçlü surlarla çevrili Mağusa refah açısından kötü bir durumdayken, surların dışında kalan Maraş bölgesi tam aksine bahçeli evleri ve tarım açısından elverişli toprağıyla zengin bir durumda olmuştur. Bu nedenle Kıbrıs'a sürgüne gönderilen seçkin devlet görevlileri Mağusa'da kalmayı istemezken, Maraş'ta kalmalarına müsaade edilmiştir.¹⁰⁸

Maraş'a ilişkin yakın tarihe ait kapsamlı bilgi ve belge bulunurken, tarihsel sürece ait çok fazla kaynak bulunmamaktadır. Tarihsel süreçte Maraş'a ilişkin bilgilerin çoğu bölgeyi ziyaret eden elçilerin, konsolosluk yetkililerinin ve Osmanlı paşalarının mektuplarında yer almaktadır. Bu anlamda Harry Charles Luke tarafından 1921'de yayımlanan "*Cyprus Under the Turks 1571-1878: A Record Based on the Archives of the English Consulate in Cyprus Under the Levant Company and After*" adlı kitabı önemli bir kaynaktır. Kitapta İngiliz Konsolosluk Yetkilisi Pietro Brunoni tarafından 20 Kasım 1843 tarihinde yeni Larnaka Konsolosu Mr.Niven Kerr'i bilgilendirme amaçlı yazılmış mektup yer almaktadır. Mektupta Mağusa şehri ve Maraş bölgesine ilişkin önemli bilgiler bulunmaktadır.

Pietro Brunoni yazdığı mektupta, eskiden ihtişamlı ve zengin bir liman şehri olan Mağusa'nın o dönem 500 Türk nüfusa sahip küçük ve yoksul bir kasaba görüntüsünde olduğundan bahsetmiştir. Güçlü surlarla çevrili kalesinin ise ihmal edilmiş ve kısmen terk edilmiş durumuna rağmen Osmanlı hakimiyeti altındaki Kıbrıs adasının başlıca kalesi olduğunu belirtmiştir. Kale içinde yer alan iki hisardan deniz tarafında bulunan limanı ve kasabayı savunabileceğini, kara tarafında bulunan ise Marashia (Varosha) adlı kenar mahalleye baktığından söz etmiştir. Zengin sakinlerinin yaşadığı Marashia (Varosha)'nın nüfusunun giderek yoğunlaştığını belirtmiş, zenginliğinin kaynağının tatlı kuyu sularıyla sulanan sayısız bahçeden ve çömlüklerden geldiğini yazmıştır. Beyazımsı sarı kilden yapılma toprak çömlüklerinin adada ve komşu kıyılara büyük ölçekte satışının yapıldığını eklemiştir.¹⁰⁹ Bu dönemde, Maraş'ın Mağusa'ya göre daha gelişmiş olmasını sağlayan unsurlar tarım ve ticaret olmuştur.

¹⁰⁸ Hill, s.216.

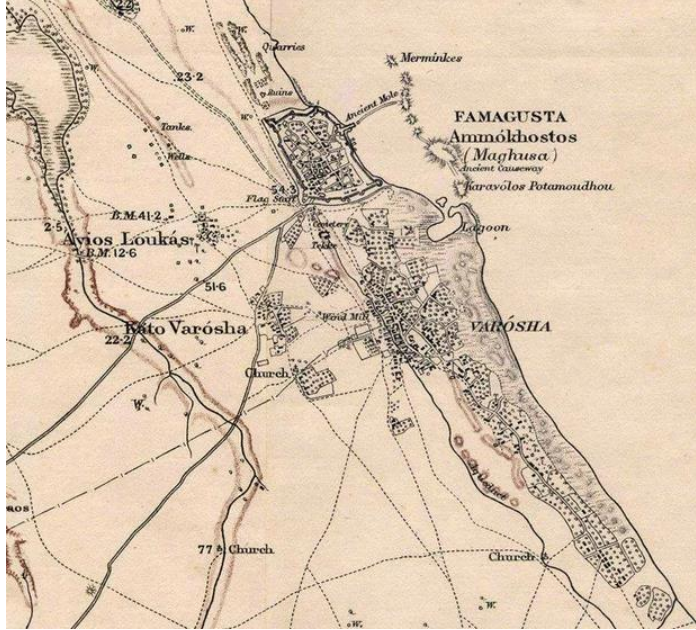
¹⁰⁹ Harry Luke, Cyprus Under the Turks 1571-1878, A Record Based on the Archives of the English Consulate, The Consular Archives, Oxford University Press, 1921, s.181, <https://archive.org/details/cyprusunderturk00unkngoog/page/n196/mode/2up> (e.t.: 16.05.2021)

Verimli su kuyularına sahip olmasından kaynaklı burada yetiştirilen soğan, kavun, nar ve başka meyveler Kıbrıs içine gönderildiği gibi ihracatı da yapılmıştır.

2.1.2. İngiliz Sömürge Yönetimi Dönemi

1878 yılında Ada'nın İngiliz egemenliğine geçmesiyle birlikte İngilizler de Mağusa şehrini askeri bakımdan önemli bulmuş ve bu özelliğini korumak istemişlerdir. 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılması Mağusa limana yeniden önem kazandırmıştır. Osmanlı döneminde başlayan kentin surlar dışına güneye doğru genişlemesi bu dönemde hız kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında donanma üssü olarak kullanılmıştır. Bu durum şehre aynı zamanda bir hareketlilik kazandırmış ve surların dışında kalan Maraş bölgesinin gelişimine zemin hazırlamıştır.

Kasabanın genişlemesi yeni ticari, turistik ve aktive alanlarının oluşmasına yol açmıştır. 1950'li yıllarda Maraş¹¹⁰, sahildeki kum tepelerine develerin bağlanması nedeniyle "Deve Limanı" olarak da adlandırılmıştır. Develer ticaret için limandan yüklerin yüklenip taşınmasında kullanılmıştır.

Harita 3: Mağusa ve Maraş 1946 Yılı Şehir Planı

¹¹⁰ Harita 3 için bkz., <https://www.antiquemapsandprints.com/categories/maps-by-cartographer/other-cartographers/product/famagusta-and-varosha-vintage-town-city-plan-gazimagusa-northern-cyprus-1946-map/P-6-079569~P-6-079569> (e.t.:16.05.2022)

2.1.3. Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi

1960'lı yıllarla birlikte Maraş'ta hızlı bir gelişim dönemi yaşanmıştır. Sömürge sonrası dönemde turizmin geliştirilmesi ulusal strateji olarak benimsenmiştir. Bu strateji içinde Mağusa şehrinin ise özel bir yeri olmuştur. Kıbrıs'ın ikinci büyük şehri, ana limanı olarak, zengin tarihi ve bozulmamış sahilleri ile kentsel ve hizmet sektörünün iyi bir kombinasyonuna sahip olmuştur. Genç Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sahil destinasyonu Maraş, 1961 gibi erken bir tarihte, Kıbrıs'ın kalkınmasına ilişkin ilk rapor sunulduğunda, BM uzmanı Willard Thorp tarafından “döviz kazanan” olarak vurgulanmıştır.¹¹¹ Bir yandan antik dünyadan izler taşıması bir yandan ise yüzmek için mükemmel plajlara sahip alışılmışın dışında yapısıyla turizm için benzersiz ve gelecek vaat eden bir manzara olarak nitelendirilmiştir. Ada'daki askeri üslerden biri olan Dikelya'nın da bölgeye yakın olması buranın kalkınmasını etkileyen faktörlerin biridir. Dikelya üssünde kalan İngilizler sık sık Maraş'ı ziyaret etmiştir. Maraş'ın Akdeniz'de popüler hale gelmesine avantaj sağlayan durumlar biri de o dönemde Lübnan'da iç savaşın baş göstermesidir. Maraş, Orta Doğu'nun eğlence merkezi Beyrut'un yerine alternatif bir durak haline getirilmek istenmiştir. Turizmi bir modernleşme aracına dönüştürme hayalleri, kısa bir süre sonra adanın bölünmesine yol açacak toplumlararası çatışmalarla karşı karşıya kalmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti dönemindeki idari sisteme göre surlarla çevrili Mağusa'nın nüfusu ağırlıklı olarak Kıbrıslı Türklerden oluştuğu için Türk belediyesi tarafından yönetilirken Maraş ise Rum belediye yönetimi altında olmuştur. 1963'te yaşanan büyük toplumsal çatışmalar sonrası Kıbrıslı Türkler güvenli olarak gördükleri bölgelere¹¹² çekilmek zorunda kalmışlardır.

1963 sonrası dönemde Kıbrıslı Rumların güvenlik nedeniyle surlar içine girişi yasaklanırken Kıbrıslı Türklerin Maraş'a girebilme olanağı mümkün olmamıştır. Limanın Kıbrıs Rumların yönetimi altında olmasından kaynaklı bu durum oldukça zor bir durum ortaya çıkarmıştır. Mağusa'da yaşayan Kıbrıslı Türkler 1974 yılında yapılan Kıbrıs Barış Harekatı'na kadar surlar içinde sıkışıp kalmış bir hayat sürdürmüşlerdir. Maraş günden güne gelişip büyürken, kentin surlar içinde kalan kısmı neredeyse hiç gelişim gösterememiştir. Mağusa'dan başkent Lefkoşa'ya gidebilmeleri için iki kez Rum barikatından geçmeleri ve bu geçişler esnasında yaşadıkları muamelelerden

¹¹¹ Panayiota Pyla, Petros Phokaidis, ““Dark and Dirty” Histories of Leisure and Architecture: Varosha's Past and Future”, *Architectural Theory Review*, 2020, s.5.

¹¹² Harita 4 için bkz., Pierre Oberling, *Bellapais'e Giden Yol – Kıbrıslı Türklerin Kuzey Kıbrıs'a Göçü*, Çev. Em. Alb. Mehmet Erdoğan, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1987, s.9.

kaynaklı şehrin dışına neredeyse hiç gidemez olmuşlardır.¹¹³ Bu durum iletişim, güvenlik ve gıda tedariki açısından önemli sorunlar yaratmıştır. Mağusa’da denizden ve karadan abluka altına alınan Kıbrıslı Türkler güvenlik sebebiyle surlar dışına açılan üç kapıyı geceleri tren rayları ile kapatmışlardır. Kıbrıslı Türkler, Rum ve Yunan askerlerinin Maraş’ın yüksek binalarına yerleştirdikleri ağır otomatik silahların hedefi olmuştur.¹¹⁴ Surlar içi ve surlar dışında Türklerin yaşadığı Baykal, Sakarya ve Karakol semtlerinin güvenliği nöbet tutan mücahitler tarafından sağlanmıştır. Benzer şekilde 1963 sonrası dönemde Kıbrıslı Rumların surlar içine girişi yasaklanmıştır.

Harita 4: 1960'ın Sonunda Kıbrıslı Türklerin Yerleşim Bölgeleri

Mağusa'nın bir turizm merkezi olarak düzenlenmesi ve Maraş'ın modernleşme süreci beklenenin aksine 1960'ların sonlarına doğru inanılmaz bir büyüme göstermiştir. Kıbrıs'ın geri kalanında çatışmalar hızla şiddet kazanırken ve Kıbrıslı Türkler çok zor şartlar altında yaşamlarını sürdürmeye çalışırken, Maraş sanki barışın hüküm sürdüğü başka bir adada bulunuyor görüntüsü içerisinde olmuştur. Bu durum, Kıbrıs'taki Rum

¹¹³1974 Varosha- Yaşayanların Ağzından Kısım 1, Youtube video, <https://www.youtube.com/watch?v=sLjmLO5vDsU&t=4s> (e.t.: 20.11.2021)

¹¹⁴ "Dünden bugüne Maraş, o kadar da masum değildir!", Akay Cemal, **Kıbrıs Gazetesi** (31.08.2019), <https://www.kibrisgazetesi.com/dunden-bugune-maras-o-kadar-da-masum-degildir-makale,9049.html> (e.t.:01.09.2021)

hükümetin gücünü yeniden teyit etme ya da siyasi normallığı gösterme aracı ve sembolü olarak gösterme çabası olarak yorumlanabilir. Yaşanan gerçeklere rağmen, bu süreçte kalkınmayı ilerletebilmek için turizm yeni bir önem kazanmıştır. Bu dönemde, adeta adanın geri kalanında yaşanan trajedilerin üstü örtülmek istenircesine Maraş'a son derece lüks ve modern yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Bunun en sembolik proje örneklerin birisi; Golden Sands Oteli'dir.

2.2. Kapalı Maraş Sorunu'nun Ortaya Çıkışı ve Bölgenin Önemi

Kapalı Maraş, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nin Gazimağusa şehrinde yer alan etrafı dikenli tellerle çevrili bölgedir. Gazimağusa şehrinin sahil şeridinde yaklaşık 6 km²'lik bir alana sahip olan bölge, Ada'yı iki ayıran Yeşil Hat'tın üzerinde bulunmaktadır. Kapalı Maraş, İkinci Kıbrıs Barış Harekatı sırasında Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) tarafından kontrol altına alınmış ve yerleşime kapatılmıştır. Bölge esasında sadece “*Maraş*” olarak anılıyorken TSK denetimi altına girmesi ve yerleşime kapatılmasının ardından “*Kapalı Maraş*” olarak anılmaya başlanmış ve dile bu şekilde yerleşmiştir. Kapalı Maraş bölgesinin önemi ve bölgeye dair uyumsuzluğun sebeplerinin anlaşılması için öncelikle bölgeye dair tarihsel arka planın incelenmesi gerekmektedir.

Maraş'ın 2.Kıbrıs Barış Harekatı'nda Türk Silah Kuvvetlerinin denetimi altına nasıl alındığına dair bir tartışma söz konusudur. Bu konudaki ilk görüş, Maraş'ın harekât planına dahil olmadığı ve Harekatı'nda görevli bulunan 28. Tümen Komutanı olan Tümgeneral Osman Fazıl Polat tarafından inisiyatif kullanılarak alındığı yönündedir. Buna dair bilgi ve belgeler Polat'ın gazeteci oğlu Yılmaz Polat'ın yazdığı “Barış İçin Oradaydılar, Parola: Kıbrıs” adlı kitaba dayanmaktadır.¹¹⁵

Kitapta yer verilen Tümgeneral Polat'ın “Harp Günlüğü”ndeki bilgilere göre; Genelkurmay Başkanlığı ile Kolordu Başkanlığı Mağusa'nın Türk kesimiyle birleştirilmesini emir vermiştir. Ancak bu planlar dahilinde Maraş'ın hedefe dahil edilmesi söz konusu olmamıştır. Karargâhta diğer komutanlar ile harekat plan seçenekleri üzerinde konuşulduğu sırada Tümgeneral Fazıl Polat ikinci bir “Lefkoşa”nın yaratılmaması ve emniyetin sağlanması adına Maraş'ın da alınmasını teklif etmiştir. Nitekim kendisine verilen hedefi koruma altına almak adına Maraş'ı da

¹¹⁵ “Maraş Harekatının Gerçek Hikayesi”, Milliyet Gazetesi, 05.03.2007, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/maras-harek-tinin-gercek-hik-yesi-259241> (e.t.:24.06.2022)

denetim altına aldığını ve yasak bölge ilan ettiğini söylemiştir. Ayrıca kitapta Maraş'la ilgili Fazıl Polat'ın şu sözlerine yer verilmiştir:¹¹⁶

“Saat 15.00'te Mağusa varoşlarına vardık. Bizim Mağusa'ya yaklaştığımızı gören Rum Milli Muhafızları, sivil halkı, özellikle zenginleri, 'Türkler geliyor' diye Maraş kesimini boşaltarak Mağusa ve Maraş'ı savunmak için tertiplenmişlerdi. Maraş'taki zengin dükkân ve evlerdeki altın, inci, purlanta, saat, para gibi kıymetli eşyaları yağma etmişlerdi. Maraş'a ilk girdiğim zaman bu manzaraları bizzat gördüm. Bu arada bir kısım Barış Gücü askeri de bu yağmaya katılmışlardı.”

Kitaba göre, Tümgeneral Polat'ın Maraş'ı zengin turistik bir belde olmasından ziyade Mağusa'nın tümünde güvenliğin sağlanması ve yapılan talanın önüne geçilmesi adına bölgeyi denetim altına aldığı anlaşılmaktadır. Maraş'ın nasıl ve neden alındığına dair bir başka bilgi 1974 yılında Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı olan Kenan Evren'in 2002 yılında Mehmet Ali Birand'a CNN Türk'te Manşet adlı programda verdiği röportaja dayanmaktadır.¹¹⁷ Kenan Evren programda, saptanan sınırdan ileri gidilerek plan dahilinde olmayan Maraş'ın da alındığı ifade etmiştir. Harekât sırasında Maraş'ın hali hazırda boşalmış vaziyette olduğu görüldüğünde ne yapılması gerektiği sorulduğunda bu bölgenin de alınması emrinin verildiğini söylemiştir. Ayrıca programda ileride müzakerelerde toprak konusunda taviz verilmesi gerektiğinde buranın elde tutularak verilebileceğini ifade etmiştir.

Kenan Evren'in bu sözlerine karşılık dönemin Başbakanı olan Bülent Ecevit ise bu durumun gerçekleri yansıtmadığını söyleyerek eleştiride bulunmuştur. Bülent Ecevit konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir:¹¹⁸

“Kıbrıs toprağının her karışında Türklerin tarihten kaynaklanan hakları vardır. Harekât sırasında Türkiye'nin karşısında hiçbir engel yoktu, isteseydik birkaç günde tüm Kıbrıs'ı alırdık. Kıbrıs'taki Türk topraklarını Rum egemenliğine sunmak için çirkin oyunlar oynanırken, eski Cumhurbaşkanı Evren'in, belirlenen hatları aştıklarını söylemesini çok yadırgadım. Rumlara Kıbrıs'ta büyük toprak ödünleri verilmesi, yalnız Kıbrıslı Türklerin değil, Türkiye'nin güvenliğini de tehlikeye düşürür.”

¹¹⁶ Yılmaz Polat, Barış İçin Oradaydılar: Parola Kıbrıs, İkinci Basım, Ulus Dağı Yayınları, Ankara: 2007, s.95.

¹¹⁷ “Veririz Diye Fazla Toprak Aldık”, **Hürriyet Gazetesi**, 21.11.2002, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/veririz-diye-fazla-toprak-aldik-38432173> (e.t.: 24.06.2022)

¹¹⁸ “Ecevit: Kıbrıs'ın tamamını alabilirdik”, Milliyet Gazetesi, 22.11.2002, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/ecevit-kibris-in-tamamini-alabilirdik-5197440> (e.t.:24.06.2022)

Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı tarafından basılmış olan “*Kıbrıs Barış Harekâtı Şehitlerinin Biyografileri*” kitabı da Bülent Ecevit’in Maraş’la ilgili sözlerini doğrular niteliktedir. Bu kitapta verilen bilgilere göre 14-15 Ağustos 1974 tarihinde İkinci Kıbrıs Harekâtı’nda Maraş’ın da içinde bulunduğu alanın savunulmasında 187 şehit verilmiştir.

Maraş bölgesinin Türk Silahlı Kuvvetleri denetimine girdikten sadece bir hafta sonra, CIA tarafından hazırlanan 22 Ağustos 1974 tarihli ve “CIA/BGI RP 75-3” koduyla hazırlanmış raporda yazılanlar dikkat çekicidir.¹¹⁹ “Bölünmenin Kıbrıs Ekonomisi ve Nüfusu Üzerindeki Etkisi (Impact of Partition on the Populations in Economy of Cyprus)” başlıklı raporda; Kıbrıs’ın yaklaşık üçte birini ayırmış olan Atilla Hattı ile adanın nüfus dokusu ve ekonomisinde köklü değişiklikler meydana geleceği belirtilmiştir. Ekonomi içerisindeki en önemli kalemlerden biri turizm üzerindeki etkilere gelindiğinde, Mağusa şehrinin bölünmüş olarak kalacağı ve sahil beldesi olan Maraş (Varosha)’ın ise Rumların elinde kalacağı yazmaktadır. Böyle bir öngöründe bulunduğu için Kıbrıslı Rumlar için esas stres yaratan durumun Türklerin denetimi altına girmiş olan diğer bölge olan Girne üzerinde yoğunlaştığından bahsedilmiştir. Raporda öngörülenin aksine Maraş bölgesi Kıbrıslı Rumların değil Türk Silahlı Kuvvetlerinin denetimi altında kalmıştır.

Maraş, turizme dayalı ekonomik refahı teşvik etme vaadi ile toplumlararası müzakerelerde özel bir rol oynamıştır. BM ve AB himayesindeki müzakereler yoğunlaştıkça, Maraş adanın birleşmesi için önemli bir başlangıç noktası görülmüş ve bölgenin yeniden açılması için giderek daha fazla müzakerelere konu edilmiştir. Toplumlararası müzakerelerde Maraş’ın oynadığı rolü anlamak için stratejik ve ekonomik önemi analiz edilmelidir.

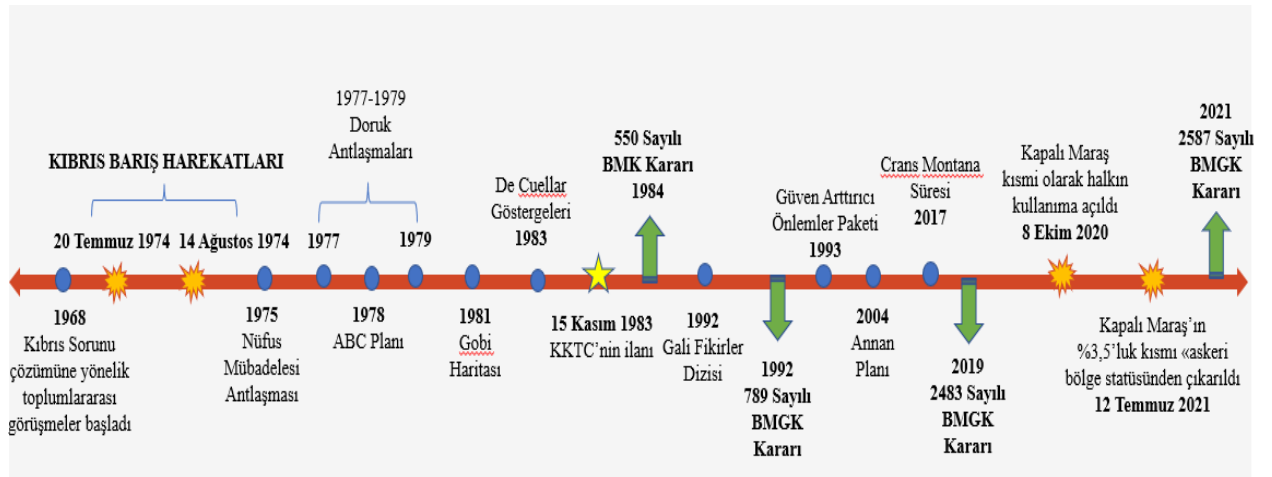
İngiliz sömürge yönetimi döneminde küçük bir kasaba durumunda olan Maraş, 1960’lı yılların ortalarından 1970’lerin ortalarına kadar hızlı bir kalkınma süreci yaşamış ve dünyanın en gözde turizm destinasyonlarından biri haline gelmiştir. Öyle ki Chicago Tribune adlı gazete tarafından “Kıbrıs’taki mini Miami” olarak lanse edilmiştir.¹²⁰ 1970’li yılların başında Elizabeth Taylor, Richard Burton ve Raquel Welch gibi birçok ünlü ismin favori turizm destinasyonu olmuştur.

¹¹⁹ Rapor, CIA Doküman Servisinden dosyanın kopyası olarak 27 Eylül 1999 tarihinde yayımına izin verilmiştir.

¹²⁰ See Horrace Sutton, “Famagusta: A Mini-Miami on Cyprus”, **Chicago Tribune**, 02.06.1974.

Maraş, uluslararası alanda bağımsız ve modern Kıbrıs kimliğini temsil etmiştir. 1970’lerde Ada’daki otellerin yarısı Maraş’ta bulunmaktaydı. Maraş kenti 100 otel ve 10 bin yataktan oluşan bir kapasiteye sahip olmuştur. Aynı dönemde Türkiye’nin tüm yatak kapasitesi 10 binin altındadır. 1974 genel turizm konaklamasının %53’ü Maraş’tan sağlanmaktadır. Kent, Ada’nın iş gücünün %10’unu karşılamakla birlikte 5 bin kişiye istihdam vermektedir. Bugün bile KKTC’nin toplam yatak kapasitesi yaklaşık 20 bin civarındadır. Maraş, 1970’li yıllarda tek başına Kıbrıs’ın turizm gelirlerinin %53,7’sine sahip olmasıyla Kıbrıs ekonomisine önemli bir katkı sağlamaktaydı.¹²¹ 1974 yazında yaşanan toplumlarası çatışmalardan en çok etkilenen yer Maraş bölgesi olmuştur. Bölgenin neredeyse tamamı kapatılarak askeri bölge haline getirilmiştir. 1974-1990 yılları arasında bölgenin idaresi Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri Komutanlığı tarafından sağlanmıştır. Kapalı Maraş olarak anılan bölge 1981 yılında resmen 1.derece askeri yasak bölge ilan edilmiştir. Bölgenin kontrolü 29 Temmuz 1990’da KKTC Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı’na devredilmiştir.¹²²

2.3. Kıbrıs Sorunu Çözümüne Yönelik Yapılan Toplumlarası Görüşmelerde “Kapalı Maraş”

Şekil 1: Tarihsel Sevirde Toplumlarası Görüşmeler ve Kapalı Maraş

Kıbrıs Sorunu’na kalıcı bir çözüm bulmak amacıyla yapılan toplumlarası görüşmeler ilk kez 1968 yılında Beyrut’ta başlamıştır. Müzakereler çoğunlukla

¹²¹ Ceren Boğaç, “The Process Of Developing An Emotional Nexus Between The Self And An Uncanny Geography: An Autoethnography”, *Emotion, Space and Society*, Volume 36, August 2020, s. 14.

¹²² Emete Gözügüzelli, “Uluslararası Hukuk ve Maraş(Varoşa) Vakıfları”, *Adalet Dergisi*, Cilt, Sayı 67, 2021, s.65.

Kıbrıs'ta yürütülmüş olup çözüm adına kolaylık sağlaması adına farklı ülkelerde de yapılmıştır. BM arabuluculuğunda yürütülen görüşmeler, zaman zaman çıkmaza girmesine karşın 54 yıldır devam etmektedir. Toplumlararası görüşmelerde¹²³ birçok lider, BM Genel Sekreteri, diplomat ve uluslararası temsilci rol almış, farklı model ve çözüm önerileri gündeme getirilmiştir. Geçen süre zarfında, müzakerelerin temelini oluşturan ve uluslararası toplum tarafından da benimsenen “iki toplumlu, iki kesimli, siyasi eşitliğe dayanan bir federal çözüm” modeli tarafları ortak bir metin üzerinde uzlaştırmaya yetmemiştir.

Yönetim ve güç paylaşımı, ekonomi, AB, güvenlik ve garantiler, mülkiyet ve toprak düzenlemeleri başlıkları tarafların müzakere ettiği temel konular olmuştur. Bu çerçevede Kapalı Maraş Sorunu “mülkiyet ve toprak düzenlemeleri” başlıkları altında taraflarca görüşülmüştür. Sorun, ilk defa 1977-1979 Doruk Antlaşmalarında gündeme gelmiş ve resmi olarak Kıbrıs Sorunu'na entegre edilmiştir. Sonraki süreçte de toplumlararası görüşmelerde çözüm bulmaya çalışılan bir sorun olarak varlığını sürdürmüştür. Müzakerelerde çoğunlukla Kapalı Maraş'ın BM yönetimi altında yeniden açılması önerilmiştir. Ancak taraflar açılmasına yönelik şartlar üzerinde uzlaşa sağlayamadığı için öneri hayata geçirilememiştir. 15 Kasım 1983'te KKTC'nin bağımsızlığını ilan etmesi Kıbrıs Sorunu'nu başka bir hatta taşımıştır. Kapalı Maraş'ın KKTC sınırları içerisinde gösterilmesi BM ile gerginliğin tırmanmasına yol açmıştır. Bundan sonra Kapalı Maraş'a yönelik BMGK tarafından önemli kararlar tesis edilmiştir. Bu kararlar soruna yönelik çözüm sürecini olumsuz yönde etkilemiştir.

2.3.1. 12 Şubat 1977 Denктаş-Makaros Antlaşması

1974'teki Kıbrıs Barış Harekatları, Kıbrıs Sorunu açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. İkinci Harekatın ardından Kıbrıs'ta etnik açıdan ayrılmış iki bölge tesis edilmiştir. Türkiye bu süreçte uluslararası alanda giderek yalnızlaşmış ve yoğun baskıya uğramıştır. Toplumlararası görüşmelerin başlaması ve Türk askerlerinin adadan çekilerek eski statüye dönülmesi konusunda Türkiye'ye birçok defa çağrı yapılmıştır. BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim, Ağustos 1974'te Kıbrıs'a gelerek toplumlararası diyalogun tekrar kurulması için her iki tarafla da görüşmelere başlamıştır. Yapılan görüşmelerin ardından taraflar, Denктаş ve Klerides liderliğinde

¹²³ Şekil 1 tez çalışmasının yazarı tarafından hazırlanmıştır. 1968'den günümüzde Kapalı Maraş'ın gündeme geldiği toplumlararası görüşmeler, BMGK kararları ve önemli olaylara yer verilmiştir.

insani konuları görüşmek üzere Lefkoşa'da haftada bir kez bir araya gelmeye başlamıştır. Bu toplantılar neticesinde Ekim ayı sonuna kadar tüm esirler karşılıklı olarak serbest bırakılmıştır.

Klerides, Kıbrıs Sorunu çözümünde iki bölgelilik esası üzerinde uzlaşmacı bir tutum sergilerken Makarios ve onu destekleyenler Klerides'i fazla taviz vermekle suçlayarak, iki toplum arasında nüfus değişimi ve adayı ikiye bölecek bir çözümün asla kabul edilmeyeceğini açıklayarak protesto etmişlerdir. ABD Kongresi'nin 5 Şubat 1975'te Türkiye'ye yönelik silah ambargosu uygulama kararı alması, çıkmaza giren görüşmelerin kesilmesine ve ileri bir tarihe ertelenmesine neden olmuştur. Bu karar sonrasında Kıbrıslı Türkler 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD)'ni ilan etmiştir. Böylelikle Kıbrıs'ta askeri olarak tesis edilen düzen hukuksal zeminde de karşılığını bulmuştur.

KTFD'nin ilan edilmesinin ardından Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) 12 Mart 1975'te BM Genel Sekreterine sorunun çözümünü sağlamak amacıyla iyi niyet görevi veren 367 sayılı kararı onaylamıştır. Taraflar adanın gelecekteki statüsünü müzakere etmek üzere, BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in gözetiminde 29 Nisan 1975'te Viyana'da 5 tur sürecek seri toplantılara başlamıştır. Şubat 1976'da kesilen görüşmelerden çıkan tek somut adım 2 Ağustos 1975 tarihinde imzalanan "*Nüfus Mübadelesi Antlaşması*" olmuştur.¹²⁴ Bu antlaşmaya göre, BM Barış Gücünün gözetimi altında isteyen Kıbrıslı Rumlar adanın güneyine geçebilecek ya da kuzeyde ikamet edebilecek; güneyde ikamet eden Kıbrıs Türkler ise adanın kuzeyine göç edebilecekti.¹²⁵ Kıbrıs için en hassas konu haline gelen mülteci sorunu dışında, görüşmelerde Lefkoşa havaalanının açılması ve Maraş'ın durumu gibi konular ele alınmış fakat harita ve sınır düzenlenmesinde anlaşma sağlanamadığı için bu konularda bir adım atılamamıştır.

Görüşmelerin çıkmaza girmesi üzerine yaklaşık 1,5 yıl sonra Cumhurbaşkanı Denктаş, görüşmelerde temel bir yaklaşımda anlaşabilmek adına Makarios'a bir mektup ileterek görüşme önerisinde bulunmuştur. Başpiskopos Makarios bu daveti kabul etmiş ve iki lider 27 Ocak ve 12 Şubat'ta Genel Sekreter Waldheim ve Özel Temsilci Javier Perez de Cuellar'ın da katılımı ile Lefkoşa'daki BM karargahında iki

¹²⁴ Oran, op.cit., s.765

¹²⁵ Bu antlaşma çerçevesinde, 8.033 Kıbrıslı Türk güneydeki evlerini ve topraklarını bırakarak kuzeye geçmiştir. 7 Eylül' 1975'e kadar güneyde sadece 130 Türk kalırken, kuzeyde 30 Kasım 1981 tarihine kadar 1.076 Rum farklı köylerde yaşamaya devam etmiştir. Geçmişten Günümüze Kıbrıs Kit. S. 159.

buluşma gerçekleştirmişlerdir. Buluşmalar sonrasında taraflar Mart ayında toplumlararası görüşmelerin başlatılmasında mutabık kalarak *Dört İlke Antlaşması*'ni imzalamışlardır. Bu antlaşmaya göre,¹²⁶

1. *“Bağımsız, bağlantısız ve iki toplumlu bir Federal Cumhuriyet’in kurulması esastır.*
2. *Her iki toplumun yönetimi altında olacak topraklar, ekonomik yeterlilik veya verimlilik ve toprak mülkiyeti nezdinde müzakere edilmelidir.*
3. *Dolaşım özgürlüğü, yerleşim özgürlüğü ve mülkiyet hakkı (“üç özgürlük”) gibi ilke sorunları müzakereye açıktır fakat bunların görüşülmesinde iki toplumlu bir federal sistem ve Kıbrıs Türk toplumu için çıkabilecek güçlükler göz önünde tutulacaktır.*
4. *Federal hükümetin yetkileri ve işlevleri ülkenin birliğini ve devletin iki toplumlu özelliğini dikkate alacak biçimde düzenlenecektir.”*

Bu antlaşma ile kurulacak federasyonun “iki kesimli” bir yapıya sahip olacağı ilk defa açıkça belirtilmiştir. Böylece 1974 yılından beri iki bölgeyi federasyon tezini kabul etmek istemeyen Kıbrıs Rum tarafı, bunu kabul ederek müzakere masasına oturmuştur. Antlaşmadaki her iki toplumun yönetimine bırakılacak toprakların ekonomik olarak varlıklarını sürdürebilmeye yeterli olması gereği Makarios açısından önemli taviz olmuştur. Fakat diğer taraftan, Türkiye'nin ayrı devlet ilan etme sakıncasından kurtulmuş ve istediği an görüşmeleri keserek Türk tarafını uzlaşmaz ilan etme olanağına sahip olmuştur. Dört İlke Antlaşması, Viyana görüşmelerine yeni ivme kazandırmıştır. Taraflar 31 Mart-7 Nisan 1977 tarihlerinde bir araya gelerek kendi önerilerini sunmuşlardır. Bu görüşme, Rum tarafının ilk kez adanın yüzde 20'lik bir bölümü Türk tarafına bıraktığı bir harita sunması açısından önemlidir. Tarafların karşılıklı olarak önerileri incelediği sırada Makarios'un aniden ölmesi ve yerine uzlaşmaz tavrıyla öne çıkan Kipriyanu'nun başkan seçilmesi görüşmelerin seyrinin değişmesine ve kesilmesine yol açmıştır.

2.3.2. Amerikan-İngiliz-Kanada (ABC) Planı

1978 yılında Kıbrıs Sorunu çözümü adına önemli gelişmeler yaşanmıştır. O dönemde Sovyet tehdidini ön planda tutan bir dış politika izlemekte olan ABD, Türkiye'ye yönelik silah ambargosunu kaldırmak istemekteydi. Türkiye tarafından ABD'nin tutumu olumlu karşılanarak konuya yönelik bir adım atılmak istenmiştir. Bu bağlamda Prof. Dr. Mümtaz Soysal'ın danışmanlığında bir heyet kurularak ve 100

¹²⁶ Oberling, op.cit., s.27.

maddeden oluşan bir anayasa taslağı hazırlanmıştır. İki toplumlu ve iki bölgeli federal devlet yapılıması, 6 bölgede sınır düzenlemeleri ve Maraş'ın açılması gibi konuları kapsayan öneriler taslağı 13 Nisan 1978'de sunulmuş fakat Rum tarafınca reddedilmiştir.¹²⁷ Bu taslak, o dönem için Türk tarafının Kıbrıs'ın geleceğine yönelik görüşlerini en kapsamlı şekilde yansıttığı ve 1960 Zürih-Londra Antlaşmaları'nın getirdiği tüm yükümlülükleri tamamen reddetmesi bakımından önemlidir.

Türk tarafının hazırlamış olduğu önerilerin reddedilmesinin ardından bu kez ABD Başkanı Jimmy Carter Kıbrıs Sorunu'na bir çözüm bulabilmek adına diplomatik girişimlerde bulunmuştur. ABD, İngiltere ve Kanada ile çalışarak İngilizce adı "*American-British-Canadian Plan*" olan literatürde kısaca "*ABC Planı*" olarak geçen yeni bir çözüm planı hazırlamıştır. Aynı zamanda bu plan, ABD Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Matthew Nimetz öncülüğünde hazırlandığı için "*Nimetz Planı*" olarak da adlandırılmaktadır. ABC Planı ile 1977 Denktaş-Makarios Antlaşması arasındaki temel farklılık, ABC Planı'nın daha ayrıntılı bir çözüm çerçevesi sunmuş olmasıdır.

Plan özetle; Türk ve Rum olmak üzere iki bölgeli bağımsız bir federasyonun kurulmasını ve 1974'te Türk kuvvetleri tarafından alınan toprakların bir kısmına Rumların geri dönmelerini öngörmüştür. 12 maddelik planın son maddesi Kapalı Maraş sorununa yönelik olmuştur. Bu maddeye göre; İyi niyet göstergesi ve insani sorunların çözümü amacıyla Maraş (Varosha) bölgesi BM himayesinde yeniden yerleşime açılacak ve fonlarla yeniden restore edilecektir.¹²⁸ Bölgeye yerleşim, kapsamlı çözüm amaçlı toplumlararası görüşmelerin yeniden başlaması ile başlatılacaktır. BM, Maraş bölgesinin en erken sürede açılmasını istemiştir. Bunun sağlanması için plana yönlendirici maddeler konulmuştur. Bu maddeler kapsamında;¹²⁹

- "*Yerleşime açılacak bölge, Ayios Nikolaos köyünün doğusunu ve eski Lefkoşa-Mağusa yolunun güneyini kapsayacaktır. Yerleşime açılacak bölgeyi kesin olarak tanımlarken, Kıbrıslı Türklerin Mağusa Kaleiçi'nin ve Mağusa Limanı'nun güvenliği konusundaki endişeleri dikkate alınacaktır.*
- *Yerleşim bölgesi Birleşmiş Milletlerin gözetimi altında yönetilecek ve mevcut Birleşmiş Milletler tampon bölgesinin uzantısı olarak addedilecektir. Bu amaçla,*

¹²⁷ Oran, op.cit., s. 767.

¹²⁸ "U.S. offers new Cyprus Plan in an effort to revive talks", Bernart Gwertzman, **New York Times**, 29.11.1978, <https://www.nytimes.com/1978/11/29/archives/us-offers-new-cyprus-plan-in-an-effort-to-revive-talks-turkish-arms.html> (e.t.: 01.05.2022)

¹²⁹ Ata Atun, Kıbrıs Antlaşmaları - Planları ve Önemli BM-AB Kararları (1571- 1983), Samtay Yayınları, Mağusa, 2007, s.266.

Birleşmiş Milletlerde bir Kıbrıslı Türk ve bir Kıbrıslı Rum, irtibat görevlisi bulunacaktır. Yerleşim bölgesinde Kıbrıs Cumhuriyeti yasaları ve kuralları geçerli olacaktır.

- *Geri dönmeyi tercih eden yerleşim bölgesinin her eski sakininin geri dönebileceği konusunda mutabakata varılmıştır. Belirlenmiş bir sayıda herhangi bir kısıtlama olmayacaktır.*
- *Yerleşim için bölgeye dönenler, arzu etmedikleri yeni bir yerinden edilmeye tabi olmayacaklardır.”*

ABC Planı'nın İngilizce orijinal metni kamuoyuna açıklanmamıştır. Yetkililerce doğrulanmış versiyonu Türkçe olarak Hürriyet gazetesinde basılmıştır. New York Times gazetesi tarafından da özet olarak basılmıştır. Türkiye ve Yunanistan plana yönelik olumlu bir yaklaşım göstermişlerdir. Lakin Kipriyanu hükümeti yönetimindeki Kıbrıs Rum tarafı planı kabul etmeyerek yerel özerkliğe sahip tüm federasyon planlarına karşı durduklarını ve üniter bir devletten yana olduğunu belirtmiştir.¹³⁰ Planın kabul edilmemesi Türk tarafınca şaşkınlıkla karşılanmıştır. Diğer taraftan Rum tarafının bu tutumu bir nebze de olsa Batılı ülkeler tarafından Türkiye'ye yapılan diplomatik baskıların azalmasına yol açmıştır.

2.3.3. 19 Mayıs 1979 Denктаş-Kipriyanu Antlaşması

Taraflar 1 yıllık aranın ardından ABD aracılığıyla yeniden bir araya gelmişlerdir. 18-19 Mayıs 1979'da Denктаş ve Kipriyanu arasında “*On Nokta Antlaşması*” imzalanmıştır. Bu antlaşma, 1977 yılında Denктаş ve Makarios arasında yapılan anlaşmasının teyidi niteliğinde olup, toprak ve anayasa konularının biraz daha genişletilmiş hali olmuştur. Kapalı Maraş sorunu antlaşma kapsamında tekrar yer almıştır. Buna göre Maraş'ın BM gözetiminde altında yeniden iskana açılmasında anlaşmaya varılacak ve bu hemen uygulamaya konulacaktı. Tarafların BM Genel Sekreter Yardımcısı Perez de Cueller eşliğinde antlaşma maddelerini görüşmesi için oturumlar düzenlenmiştir. Ancak Kıbrıs Türk tarafını Ümit Süleyman Onan'ın, Kıbrıs Rum tarafını ise George Ioannides'in temsil ettiği görüşmeler daha tam başlayamadan bitmiştir. Ioannides, öncelikli olarak Maraş sonunun tartışılmasını istemiştir. Türk tarafı ise Maraş konusunun anayasa ve toprak konuları içerisinde değerlendirilmesi

¹³⁰ Glen D. Camp, “Greek- Turkish Conflict over Cyprus”, Political Science Quartely, Vol.95 , No:1, 1980, s. 60.

gerektiğini öne sürmüştür.¹³¹ Taraflar arasında uzlaşma sağlanamayınca görüşmeler 22 Haziran'da kesilmiştir. Denктаş, çıkmaza giren görüşmeleri canlandırmak amacıyla 30 Temmuz'da Kıbrıs'ta aranılan çözümün dört önemli meselesinin görüşülmesi için eş zamanlı olarak yürütülecek dört komitenin kurulmasını teklif etmiştir. Bu meseleler; Maraş'ın yeniden açılması, karşılıklı güven ve normal koşullara dönülebilmesini sağlayacak pratik önlemler, anayasal sorunlar ile toprak ve mülkiyet iddialarına ilişkin düzenlemeler olmuştur.

Maraş'ın geleceğini öncelikli olarak görüşmekte ısrarcı tutumunu sürdüren Kıbrıs Rum yönetimi bu teklifi kabul edilemez bulmuş ve görüşmeler yeniden tıkanmıştır.¹³² On Nokta Antlaşması ile Kapalı Maraş Sorunu ilk defa resmi olarak taraflar arasında imzalanmış bir antlaşmanın içerisinde yer almış ve Kıbrıs Sorunu'na entegre edilmiştir. Müzakere sürecinde Rum tarafının bir ön koşul gibi bu sorunun ele alınması konusundaki ısrarcı tutumu ise görüşme sürecinin baltalanmasına neden olmuştur. Literatüre "1977-1979 Doruk Antlaşmaları" olarak geçen düzenlemeler kısa olmalarına rağmen bir anlaşmanın iskeletini oluşturmuş ve gelecekteki müzakerelerin temeli olarak kullanılmışlardır.¹³³ 1974 sonrası toplumlararası görüşmeler ve çözüm önerilerinin neredeyse tamamında Kapalı Maraş Sorunu ayrı bir madde içinde gündeme getirilmiştir. Konunun taraflar için ehemmiyeti buradan anlaşılabilir.

2.3.4. 1981 Gobi Haritasi ve 1983 De Cueller Göstergeleri

20 Kasım 1979 tarihinde BM Genel Kurulu 34/30 sayılı kararı almıştır. Bu karar uyarınca; Genel Kurulun 3212 ve Güvenlik Konseyinin 365 sayılı kararları da göz önünde bulundurularak, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliği, toprak bütünlüğü, bağımsızlığı ve bağlantısızlığı desteklenmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki bütün yabancı güçlerin adadan geri çekilmesi istenmiştir. Ayrıca toplumlararası görüşmelere 1979 Denктаş-Kipriyanu Antlaşması çerçevesinde başlanması öneriliyordu. Alınan kararlar gereği; BM Genel Sekreteri Waldheim, yardımcısı Perez De Cuellar ve Kıbrıs Özel Temsilcisi Hugo Gobi yeniden müzakere masasında buluşturacak yeni bir çözüm arayışına girmiştir. Buna göre, Hugo Gobi tarafların bütün görüşlerinin yer aldığı bir "Açılış Konuşması" yapacaktı. "İki bölgelilik" ve "güvenlik" kavramlarının taraflarca farklı yorumlanması nedeniyle metin üzerinde mutabık kalınma süreci oldukça uzun

¹³¹ İsmail, op.cit., s.25.

¹³² Oberling, op.cit., s.175.

¹³³ Akgün, op.cit., s.102.

sürmüştür. Nihayetinde Haziran 1979’da kesilen toplumlararası görüşmelere 9 Ağustos 1980 tarihinde Ledra Palas’ta yeniden başlanmıştır.

Genel Sekreterin görüşmelere temel oluşturmak amacı ile hazırladığı “*Açılış Konuşması*”, Özel Temsilci Hugo Gobi tarafından basına açık şekilde okunmuştur. Metinde, taraflar 1977-1979 Doruk Antlaşmalarının geçerliliğini onaylayarak, anayasal meselelerde federal bir çözümü toprak konusunda ise iki bölgelilik esasına dayalı bir çözümü desteklediklerini belirtmiştir. Bu kapsamda, Kapalı Maraş Sorununun 19 Mayıs 1979 On Nokta Antlaşması çerçevesinde ele alınacağı vurgulanmıştır. “*Maraş’ın belirli esaslar dahilinde yeniden iskana açılması, anayasa meselesi, toprak meselesi ve pratik önlemler*” olarak 4 başlıktan oluşan bir gündem belirlenmiştir. Bu gündemin, sırası ile 15 Eylül 1980 tarihinden başlanarak her hafta görüşülmesi kararlaştırılmıştır. Hugo Gobi’nin gözetiminde yapılan toplumlararası görüşmeler, 15 Eylül 1980- 7 Ocak 1981 tarihleri arasında sürmüştür. Daha önceden belirlenmiş gündeme göre ilk olarak Maraş konusu görüşülmüştür. Burada göze çarpan nokta gündem maddeleri arasında Maraş konusunun toprak meselelerinden ayrı ve öncelikli olarak ele alınmasıdır.

1981 yılı boyunca görüşmeler devam etmiş ve bu süre zarfında Kıbrıs Sorunu BM Genel Kurul gündemine alınmamıştır. 5 Ağustos 1981 tarihinde Kıbrıs Türk tarafı çözüme yönelik kapsamlı ve somut öneriler içeren bir paket sunmuştur. Pakette; K.T.F.D. sınırlarını gösteren bir harita, Maraş’la ilgili bir harita, anayasa taslağı, güvenlik ve garanti konularına yer verilmiştir. Bu paketle ilk kez Kıbrıs Türk tarafınca çok iyi şekilde belirlenmiş önemli tavizler verilmiştir. Bu doğrultuda Maraş’ın büyük bir kısmı ile Derinya bölgesi Rumların yerleşimine açılıyor ve toplamda yaklaşık olarak Kıbrıs yüzölçümünün %6’sına tekabül edecek oranda toprak Rum tarafına bırakılıyordu. Bunun karşılığında ise Kıbrıs Türk toplumunun eşit kurucu ortak statüsünde olacağı iki toplumlu, iki bölgeci federal cumhuriyetin kurulması talep edilmiştir. Ek olarak devlet başkanının iki toplum arasında dönüşümlü olarak seçilmesi önerilmiştir.

Türk tarafının sunduğu paket Kıbrıs Özel Temsilcisi Gobi tarafından olumlu karşılanmıştır. Fakat paket 26 Eylül 1981’de Rum tarafının verdiği muhtıra ile reddedilmiştir.¹³⁴ Rum tarafı önerilerin tatminkar olmadığı ve görüşmelere zemin teşkil edemeyeceğini gerekçe göstererek karşı önerilerin ileri bir tarihte verileceğini

¹³⁴ Alasya, op.cit., s.255.

bildirmiştir. Kıbrıs Özel Temsilcisi Gobi, taraflar arasında ortak konuların belirlenmesi ve anlaşmaya varılabilmesi amacıyla 16 Ekim 1981’de “Değerlendirmeler” başlığı altında birtakım öneriler hazırlayıp sunmuştur. Bu öneriler kapsamında, taraflara “Gobi Haritası”¹³⁵ veya “Gobi Hattı”¹³⁶ olarak adlandırılan bir harita sunulmuştur. Bu haritaya göre Kıbrıs’taki toprakların %62,5’i Rumlara, %27,5’i ise Türklere verilmiştir.

Harita 5: Gobi Haritası

Harita açısından önemli nokta, Türklerin yönetiminde olan tarımsal ve turizm açısından zengin Güzelyurt ve Maraş bölgesinin de içinde bulunduğu 47 yerleşim biriminin Rumlara bırakılmış olmasıdır. Gobi Hattı Maraş bölgesini Rumlara bırakacak şekilde Mağusa şehrini ikiye ayırmıştır. Müzakerelerde Türk tarafı Güzelyurt bölgesinin verilmesini kabul edilemez bulurken Maraş bölgesi için taviz vermeyi kabul etmiştir. Taraflar arasında uzlaşma sağlanamayınca 3 Kasım 1981’de harita yenilenerek yeniden gündeme getirilmiştir.¹³⁷ Ancak Yunanistan hükümetinin müzakere başlanması için Türk askerinin Kıbrıs’tan çekilmesi şartını öne sürdüğünden dolayı harita uygulamaya konulamamıştır. Tarafların “toprak meselesi” üzerinde anlaşamayınca görüşmelerde “anayasal meseleler” ele alınmaya başlanmıştır. 1982 yılı boyunca süren toplumlararası görüşmelerde federal hükümetin görevleri, dolaşım ve yerleşim özgürlüğü gibi konular görüşülerek uzlaşılabilir noktalar saptanmak

¹³⁵ Harita 5 için bkz., Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs’ta Gobi ve Gali Planlarına Göre Harita Meselesi”, International Journal of Human Sciences, Volume: 9, Issue: 2, 2012, s.1071.

¹³⁶ “Gobi Haritası” aynı zamanda “Gobi Hattı” olarak da adlandırılmaktadır.. Tamçelik, op.cit., s. 1038.

¹³⁷ Tamçelik, op.cit, s.1037.

istenmiştir. Lakin taraflar arasında esaslı görüş ayrılıklarının bulunması görüşmelere ivme kazandıramamıştır.

13 Şubat 1983'te yapılan seçimlerde tekrar başkanlığa seçilen Kipriyanu, Yunanistan Başbakanı Papandreu'dan aldığı destekle Kıbrıs Sorununu uluslararasılaştırma politikası başlatmıştır. Kıbrıs Rum tarafı bu politika çerçevesinde geleneksel stratejisine geri dönüşü temsil eden bir hamlede bulunarak konuyu Nisan 1983'te BM Genel Kurul gündemine taşımıştır. Bu çabalar sonucunda 1979'dan bu yana Kıbrıs konusunu rafa kaldıran BM Genel Kurulu 13 Mayıs 1983 tarihinde 37/253 sayılı kararı almıştır. Kararda Kıbrıs Cumhuriyeti halkı deyimi kullanılarak adanın tüm yabancı askerlerden arındırılması istenmiştir. Bu kararın ardından Kıbrıs Türk Federe Meclisi, 17 Haziran'da yayımladığı 5 maddelik deklarasyon ile Kıbrıs Türk halkının self determinasyon hakkını ilan etmiştir. Atmosferin gerginleşmesi üzerine Waldeheim'in yerine BM Genel Sekreterliği görevine gelen Javier Perez de Cuellar taraflar arasında diyalog zemini oluşturmak istemiştir. Cuellar, Kıbrıs Sorunu çözümüne yönelik ilk girişimini yaparak "Cuellar Göstergeleri" olarak bilinen görüşlerini sunmuştur. 8 Ağustos 1983 tarihli Cuellar Göstergeleri toprak meselesi yönünden Gobi Haritasını baz almıştır.¹³⁸ Gobi Haritasında olduğu gibi Maraş yine Türklere ait toprakların dışında bırakılmıştır.

Cuellar tarafından yapılan bu teklife Türk tarafı başkanı Denктаş tarafından cevap dahi verilmezken Rum tarafı başkanı Kipriyanu teklifi reddetmiştir. Kıbrıs Türkler, 15 Kasım 1983'te 24 maddelik Bağımsızlık Deklarasyonu'nu yayımlayarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) 'nin bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu karar, Kıbrıs Sorunu tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Her ne kadar fiili olarak var olan bir durumun hukukileştirilmesi olsa da Kıbrıs Sorunu iki toplum arasında yaşanan bir sorun olmaktan çıkıp iki devlet arasında yaşanan bir soruna dönüşmüştür.¹³⁹ 1979-1983 yılları arasında iki tarafın temsilcileriyle yaklaşık 250 oturum düzenlenmiş fakat anayasa konularındaki görüş farklılıkları nedeniyle kayda değer bir gelişme sağlanamamıştır. Bu süre zarfında Maraş Sorunu müzakerelerde istikrarlı bir şekilde gündeme gelmiş ve görüşmelerin seyrini etkilemiştir.

¹³⁸ "Greek Cypriots 10 opportunities to regain Varosha", **TAK New Agency**, <https://lgcnews.com/gcs-missed-10-opportunities-to-regain-varosha/> (e.t.:10.05.2022)

¹³⁹ Oran, op.cit., s.107.

2.3.5. 1984-1992 Yılları Arasında Yapılan Toplumlararası Görüşmelerde “Kapalı Maraş”

KKTC'nin ilanının ardından Cumhurbaşkanı Denктаş, 2 Ocak 1984'te Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne “İyi Niyet Tedbirleri” teklifinde bulunmuştur. Denктаş tarafından iki taraf arasında güvenlik tesis etmek amacıyla Kapalı Maraş Sorunu, Lefkoşa Uluslararası Havalimanı'nın açılması, kayıp kişiler komitesinin çalışmaya başlamadı gibi iş birliği konularını içeren oldukça kapsamlı teklifler sunulmuştur. Denктаş'ın tekliflerini bildirmesi üzerine Kipriyanu da kendi tekliflerini BM Genel Sekreteri Cuellar'a sunmuştur. Ancak Denктаş'ın sunduğu oldukça kapsamlı tekliflerin yanında Cuellar 16 Mart 1984'te taraflara bildirdiği planda yalnızca Kapalı Maraş Sorunu'nu ele almıştır. Bu plana göre; Maraş, 5 Ağustos 1981 tarihinde sunulan Türk tarafının teklifinde belirtilen sınırlar içinde, “geçici” olarak açılarak BM yönetimi altına girecek ve Türk tarafı bağımsızlığı pekiştirecek eylemlerden kaçınacaktı. Ayrıca Kıbrıslı Rumlar Maraş bölgesindeki evleri geri dönebilecekti. Türk tarafının hakimiyeti altına aldığı Maraş bölgesi konusunda böyle bir tavizde bulunması ve yaklaşık 50 bin Kıbrıslı Rumun buradaki evlerine geri dönmelerini kabul etmesi çözüm yolunda yapılmış önemli bir atılımdır.

Cuellar tarafından sunulmuş senaryo Kıbrıs Sorunu çözümü noktasında verilecek tavizleri daha çok Türk tarafının sırtına yüklerken aynı zamanda sadece Kapalı Maraş Sorunu'nu odak noktasında tutarak bütüncül bir bakış açısından oldukça eksiktir. Her ne kadar Kapalı Maraş Sorunu, Denктаş'ın sunmuş olduğu İyi Niyet Tedbirleri içerisinde yer alsaydı bile Kıbrıs Sorunu'na bütüncül olarak çözmeyi amaçlayan bir niteliktedir. Nitekim Kipriyanu Denктаş'ın tekliflerini reddettiği gibi Cuellar'ın planına da sıcak bakmamıştır.

Cuellar, Denктаş ve Kipriyanu üçgeninde temaslar sürerken, 17 Nisan 1984'te Türkiye ve KKTC temsilcilerini karşılıklı olarak büyükelçi düzeyine çıkararak bir adım atmıştır. Bu adım üzerine BMGK, 11 Mayıs 1984'te 550 sayılı kararı almıştır. Bu karar daha önceden kabul edilen 541 sayılı karara vurgu yapmakla birlikte, Kapalı Maraş için oldukça önemli bir karar içermektedir. Kararda; Kapalı Maraş bölgesine kendi yerleşimcileri dışında hiç kimsenin yerleşimi kabul edilemez olduğu belirtilerek bölgenin idaresinin BM Barış Gücüne devri istenmiştir.

Bu gelişmeler üzerine görüşmeler yeniden çıkmaza girmiştir. Ancak Cuellar yeni bir girişimde bulunarak taraflar arasında 10 Eylül 1984 tarihinde New York'ta “*dolaylı görüşmeler*” (*proximity talks*) başlatmıştır. Kipriyanu, KKTC'nin bağımsız ilanı geri alınıncaya kadar Türk tarafı ile doğrudan görüşmeyi reddettiği için Genel Sekreter Cuellar her iki taraf ile ayrı ayrı müzakere etmiştir. Üç tur süren dolaylı görüşmelerin sonunda taraflar ortak bir antlaşma taslağı üzerinde mutabık kalmışlardır. Bu taslağa göre; bırakılacaklar topraklar Türk tarafının 5 Ağustos 1981 tarihinde verdiği teklife göre olacak ve Maraş nihai bir antlaşmaya varılıncaya kadar BM idaresine verilecektir. Türk tarafı, Kıbrıslı Türklerin egemenliğinde kalacak toprakların %30'un altına inmesine razı olmuş aynı zamanda rotasyonlu cumhurbaşkanlığı sistemi talebinden vazgeçmiştir. En önemlisi, Türkiye'nin garantisi yerine uluslararası garantiyi kabul ederek çok önemli tavizlerde bulunmuştur.

İki toplum lideri antlaşma taslağını imzalamak üzere 6 yıl sonra ilk defa 17 Ocak 1985'te New York'ta karşılıklı olarak bir araya gelmişlerdir. Her iki tarafın görüşleri alınarak hazırlanan antlaşmayı Denктаş imzalamayı kabul ederken Kipriyanu imzalamaktan kaçınmıştır. Bunda Kipriyanu'nun Dolaylı Görüşmelerin sonrasında Atina'da Papandreu ile yaptığı görüşmede Türk askerleri adadan çekilinceye kadar bir antlaşmayı imzalamaması konusunda aldığı uyarı etkili olmuştur. Kipriyanu daha önce uzlaşmaya varılmış maddeleri tekrar görüşmek istemiştir. Ancak Denктаş bunu reddetmiş ve böylece New York'taki toplantı başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

1986 yılında Rum tarafının Kıbrıs Sorunu'nu uluslararasılaştırma politikasını sürdürdüğü bir süreçte, Sovyetler Birliği de bu konuda söz hakkı elde etmek istemiş ve önerilerde bulunmuştur. Bu bağlamda Sovyetler Birliği Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir şekilde bölünmesine karşı çıktığını belirtilerek adadaki yabancı devlet askerlerinin çekilmesi gerektiği beyanında bulunmuştur. Ayrıca kendisinin de içinde yer aldığı BM Güvenlik Konseyi'nin daimi ve tüm üyelerine garantörlük hakkı verilmesini önermiştir. Bu gelişme üzerine BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar yeniden harekete geçmiştir. Taraflarla aylarca sürecektir temasların sonucunda Genel Sekreter 26 Mart 1986 tarihinde her iki tarafın da mutabık kaldığı yeni bir antlaşma taslağı sunmuştur.

Literatürde “26 Mart 1986 Belgesi” olarak adlandırılan bu belge büyük oranda Ocak 1985'te Türk tarafının kabul ederken Rum tarafının reddettiği belgeye

benzemektedir. Taraflar 1977-1979 Doruk Antlaşmaları'na bağlılıklarını teyit ettikten sonra Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal bakımından iki toplumlu, toprak bakımından ise iki bölge(bizonal) bir devlet olacağını beyan etmişlerdir. Bu belgeye göre; toprak sınırı, Türk tarafının 5 Ağustos 1981 tarihinde Rum tarafına sunmuş olduğu belge uyarınca belirlenecekti. Yani Lefkoşa-Maraş arası düz bir çizgi haline getirilecek ve Güney Kıbrıs'a uzanan girintilerde bulunan bazı bölgeler ile Erenköy Rum tarafına bırakılacaktı. Önemli bir diğer nokta olarak Maraş bölgesi, Barış Gücü'nün "ölü bölgesi" olarak geçici süreliğine BM Barış Gücü yönetimine devredilecekti.

29 Mart 1986 Belgesi'nin önemli özelliği, belgenin taraflara bir bütün olarak sunulması ve tarafların itiraz veya değiştirme isteklerine kapalı olmasıdır.¹⁴⁰Belge, Denктаş tarafından kabul edilirken Rum tarafı yine bazı şartlar öne sürmüştür. Neticede Genel Sekreterin şartları kabul etmemesi üzerine belge reddedilmiştir. Perez de Cuellar, 2 Aralık 1986'da Güvenlik Konseyi'ne Kıbrıs Sorununa ilişkin raporunu sunmuştur. Raporda Rumların uzlaşmaz tutumunu belirterek çözüm için herhangi bir işaret olmadığını belirtmiştir. 1987 yılında bir takım temas ve müzakereler yapılmış ise de somut bir durum ortaya konulamamıştır.

1988 yılı Kıbrıs'ta hem Güney hem de Kuzey için seçim yılı olmuştur. Kuzey'de Denктаş yerini korurken Güney'de Yorgo Vasiliu cumhurbaşkanı seçilmiştir. Toplumlararası görüşmelerin başlatılmasına yönelik ilk adım yine Cumhurbaşkanı Denктаş'tan gelmiştir. 3 Mart 1988'de Denктаş tarafından ticaret, çevre, belediyeçilik, turizm, spor ve kültür gibi konularda iş birliğini içeren iyi niyet önerilerinde bulunmuştur. Fakat Vasiliu, Denктаş'ı muhatap olarak kabul edemeyeceğini belirterek Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Turgut Özal ile görüşmeyi teklif etmiştir. Fakat olumlu yanıt alamamıştır. Akabinde BM Genel Sekreteri Cuellar'ın devreye girmesiyle 1988 Eylül ayından 1989 yazına dek 100 saat süren görüşmeler dizisi ve 2 zirve toplantısı gerçekleşmiştir. Vasiliu'nun Kıbrıs Türk halkının ayrı bir kimlikte ve self determinasyon hakkına sahip olduğunu kabul etmemesi üzerine bu görüşmeler de başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Bu gelişmelerin ardından kilitlenmiş vaziyette bulunan Kıbrıs diyalogunda, Amerikan Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Koordinatörü Nelson Ledsky yeni bir girişimde

¹⁴⁰ Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını, Yenilevent-İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 1995, s.49.

bulunmuştur. Ledsky, Ankara, Atina ve Lefkoşa üçgeninde yaptığı görüşmelerin ardında 10 maddeden oluşan “Ledsky Planı” adını alan belgeyi taraflara sunmuştur.¹⁴¹ Belge, Denктаş’ın 3 Mart 1988’de yayınladığı iyi niyet önerilerine benzemekle birlikte öncelik olarak iki toplumu fiziki bağlarla birbirine yaklaştırmayı öngören bir belge niteliğindedir. Taraflar, Ledsky’nin temasları sonucu 26 Şubat-2 Mart 1990 tarihleri arasında New York’ta tekrar dolaylı görüşmelere katılmışlardır. Bu görüşmelerde Cumhurbaşkanı Denктаş 27 sayfalı olan oluşan Türk tarafının önerilerini masaya getirmiştir. Oldukça kapsamlı şekilde hazırlanan bu belge Türk tarafının çözüm konusundaki istekliliğini açıkça gösterir nitelikte hazırlanmıştır. Belgede, kurulacak federasyonun toprakla ilgili yönleri 1977-1979 Doruk Antlaşmaları çerçevesinde ele alınmıştır. Toprak ayarlamalarının bu antlaşmalarda belirtilen kriterlere göre yapılacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla Kapalı Maraş konusu yine 1977-1979 Doruk Antlaşmaları kapsamında değerlendirilmiştir. Denктаş’ın sunmuş olduğu belgede dikkat çekici nokta toplum deyiminin yerine sıklıkla Türk halkı ve self determinasyon deyimlerinin kullanılarak federal sistemden ziyade konfederasyona giden bir teklifin ileri sürülmüş olmasıdır.¹⁴² Rum tarafını temsil eden Vasiliu tarafından belge yine reddedilmiş ve New York görüşmesi neticesiz kalmıştır.

Genel Sekreter Perez de Cuellar tarafından 8 Mart 1990 tarihinde Güvenlik Konseyi’ne bir rapor sunulmuştur. Raporunda, taraflar arasında derin görüş ayrılıklarının olduğu belirtilmiş ve Kıbrıs’ta siyasal bakımdan eşit iki toplum olduğu vurgulanmıştır. Raporun üzerine, BM Güvenlik Konseyi 12 Mart 1990’da 649 sayılı kararı almıştır. Karar, 1977-1979 Antlaşmaları esas alarak Kıbrıs’ta iki toplumlu ve iki kesimli bir federal sistemin kurulmasını öngörmüştür.¹⁴³ Bu noktada burada geçen “iki toplumlu” ifadesi oldukça önemlidir. Zira Denктаş, New York görüşmelerinde Ada’da “iki toplum” değil “iki halk” bulunduğunu öne sürmüştür. Fakat Güvenlik Konseyi 649 sayılı kararı ile bu görüşü reddetmiştir. Lakin buna karşılık görüşmelerin “eşitlik” ilkesine dayalı olarak yapılmasını esasa bağlamıştır.¹⁴⁴

¹⁴¹ İbid., s.57.

¹⁴² Süha Bölükbaşı, “The Cyprus Dispute and the United Nations: Peaceful Non-Settlement between 1954 and 1996”, International Journal of Middle East Studies , 1998, Vol. 30, No. 3, August 1998, s.424.

¹⁴³ UN Document, S / Res. / 649 (1990), 12 March 1990.

¹⁴⁴ Soyalp Tamçelik, “BM Güvenlik Konseyi’nin Kıbrıs’la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirilmesi (1964-1992)”, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/12 Fall 2013,s. 1253.

Bundan sonraki süreçte Kıbrıs Sorunu açısından oldukça önemli bir gelişme meydana gelmiştir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi 1990 yılının Temmuz ayında, KKTC ile hiçbir istişarede bulunmadan Avrupa Topluluğu (AT)'na tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Türkiye ve KKTC tarafından hukuken bu başvurunun yapılamayacağı bildirilmesine rağmen AT yapılan itirazları göz ardı ederek başvuruyu incelemeye almıştır. Kıbrıs Sorunu açısından yeni bir “fay hattı” olarak değerlendirilen bu gelişme, ilerleyen yıllarda toplumlararası görüşme sürecinin baştan aşağı değişmesine yol açmıştır. Eylül 1990'dan Mayıs 1991'e değin Kıbrıs Sorununa ilişkin gayri resmi görüşmeler devam etmiştir. 1991 yılı Nisan ayında Washington ve BM ile bir dizi temaslarda bulunan Denктаş yeni “istikrar önerilerini” açıklamıştır. Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumları arasında dostluk ve iş birliğini teşvik etmeyi amaçlayan istikrar önerilerinde Kapalı Maraş Sorununa da yer verilmiştir. Buna göre Maraş bölgesi açılarak, Türk ve Rumların ortak işletimde bulunması teklif edilmiştir.¹⁴⁵

Körfez Savaşı'ndan başarılı bir sonuç elde eden ABD yönetimi, iki NATO müttefiki Türkiye ve Yunanistan arasındaki diyalogun yeniden başlatılması adına uygun bir atmosfer olduğu kanısına varmıştır. Kıbrıs Sorunu, Türk-Yunan diyalogu arasındaki en önemli sorun kabul edilirken, Denктаş'ın gittikçe ayak direten tavrı ise çözümün önündeki engel olarak görülmüştür. ABD'deki Bush yönetimi, çözüm yolunda adım atılması ve aktif bir rol üstlenmesi için yakın ilişki içinde oldukları Başbakan Özal'ı desteklemiştir. Nitekim Özal, sorunun toplumlararası görüşmelerle çözümlenmesi gerektiğini öne süren geleneksel politikayı terk ederek 30 Mayıs 1991'de “Dörtlü Konferans” önerisinde bulunmuştur. Miçotakis hükümeti ise Türkiye, Yunanistan, KKTC ve GKRY arasında düzenlenmesi öngörülen Dörtlü Konferans önerisine karşılık BM Güvenlik Konseyi 5 daimi üyesinin de katılacağı Dokuzlu Konferans teklifi sunmuştur.¹⁴⁶ Uluslararası konferans fikrine yönelik destekler sürerken Türkiye'de erken seçim kararının alınması süreci sekteye uğratmıştır. 11 Ekim 1991'de BM güvenlik Konseyi uluslararası nitelikte yapılacak üst düzeyde toplantının yapılamamasından kaynaklı duyduğu üzüntüyü dile getiren 716 sayılı kararı almıştır.

¹⁴⁵ İsmail, op.cit., s.230.

¹⁴⁶ Soyalp Tamçelik(Ed.), 2013 Kuzey Kıbrıs Geleceğin Planlanması, EkoAvrasya Yayınları, 1. Baskı: Ankara, Mayıs 2014, s. 99.

2.3.6. Gali Fikirler Dizisi

Kıbrıs Sorunu açısından 1992 yılında yeni koşullar ortaya çıkmıştır. Eski Mısır Dışişleri Bakanı olan Butros Gali, BM Genel Sekreterliği görevine getirilmiştir. Genel Sekreter “iyi niyet misyonu” çerçevesinde çözüm bulmaya yönelik çabaları görüşmelere yeni bir ivme kazandırmıştır. Esasen Gali’nin taraflara yönelik çözüm noktasında “zorlayıcı” niteliğe sahip bir yürütme yöntemi benimsediği söylenebilir. Taraflardan toplumlararası görüşmelerde sunulan önerilere karşı evet ya da hayır şeklinde net cevaplar talep edilmiştir. Ayrıca sorunun sınırlandırılmış bir süre zarfında çözümlenmesi beklenerek aksi durumda konunun BM Güvenlik Konseyi’ne taşınması gündeme getirilmiştir.

Genel Sekreter Gali, Kıbrıs’a ilişkin ilk raporunu 3 Nisan 1992’de BMGK’ne sunmuştur. Raporda oldukça “iyimser” bir tablo çizen Gali, tarafların birçok konuda benzer görüşlere sahip olduğunu fakat öncelikle “toprak ve göçmenler” meselesinde ilerleme sağlanması gerektiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda 10 Nisan 1992 tarihinde BMGK, Gali’nin raporunu onaylar nitelikte olan 750 sayılı kararı kabul etmiştir. Kararda Genel Sekreterin sürekli olarak müzakerelerle ilgili konseyi bilgilendirmesi ve gerektiğinde doğrudan destek istemesi vurgulanmıştır. Karar, toprak ve göçmen konusuna özellikle değinen bir karar olması bakımından oldukça önemlidir. Kararın sonuca ulaşabilmesi için toprak düzenlemesi ile yerinden edilmiş kişiler üzerine çalışmalar yapılması gündeme getirilmiştir. Ayrıca Genel Sekreter’in Fikirler Dizisini en geç Mayıs veya Haziran 1992’de tamamlanması istenmiştir.

Butros Gali, Kıbrıs Sorununa çözüm için zemin olacağını düşündüğü “Fikirler Dizisi”ni ilk kez 3 Nisan’da sunmuş olduğu raporda yer vermiştir. Fikirler Dizisi adı verilen gayri resmi nitelik taşıyan belge, kapsamlı bir çerçeve antlaşması taslağıdır. Gali’ye göre, çözüm her iki tarafın da benimseyeceği bir düzenleme olmalı ve siyasi eşitlik ilkesine dayanmalıydı. Kurulacak “Kıbrıs Devleti” iki federe devletten meydana gelse bile tek bir egemenliği ve tek bir uluslararası kişiliği olmalıydı. Serbest dolaşım hakkı federal anayasa ile geçerlilik kazanmalı, yerleşim ve mülk edinme hakları ise yine federal anayasaya uygun biçimde toprak düzenlemelere ardından federe devletlerce uygulanmalıydı. Bu belge ile Kıbrıs’ta barışın tesisi için gerekli olan temel prensipler tespit edilmeye çalışarak taraflar arasında bir çatı kurulması amaçlanmıştır. Ayrıca söz konusu belge bir bütünü kapsamaktadır. Yani müstakil konular üzerinde anlaşma

sağlanması bile geçerli olabilmesi için bir bütün üzerinde anlaşmaya varılması beklenmektedir.

1 Haziran 1992’de Genel Sekreter her iki toplum liderine birer mektup yazarak, New York’ta Fikirler Dizisini görüşmek üzere bir araya gelmeleri için davette bulunmuştur. Davet mektubunda, çeşitli başlıklardan oluşan Fikirler Dizisinin her iki tarafın çıkarına ve kaygılarına yanıt verecek nitelikte olduğunu belirtmiştir. Ayrıca 750 (1992) sayılı karara riayet edileceği ve 8 başlıktan oluşan Fikirler Dizisinin “bölünmez bir bütün” olarak kabul edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Butros Gali’nin doğrudan katıldığı görüşmelerin ilk turu 18-23 Haziran 1992 tarihleri arasında New York’ta gerçekleşmiştir. Genel Sekreter ilk önce her iki toplum lideriyle ayrı ayrı görüşecek ortak bir anlaşma zemini olması halinde ise liderleri bir araya getirecekti. Görüşmelerde oldukça çetrefilli üç temel sorun söz konusu olmuştur: toprak, göçmenler ve anayasa.

Gali Cumhurbaşkanı Denktaş ile yaptığı birinci turdaki görüşmede ilk olarak toprak sorunu konusu ele almış ve kendi adıyla anılan haritayı sunmuştur. Aynı zamanda “Harita olmayan harita” (Non paper) olarak anılan bu haritaya göre, Türk tarafının mevcut toprak oranı %35,04’ten %28,2’ ye düşürülmüştür. Maraş ve Güzelyurt dahil 34 Türk köyü Rumların denetimine bırakılmıştır.¹⁴⁷ Toprak oranı bakımından Denktaş’ın teklifine epey yaklaşmış olmasına rağmen haritanın ekonomik yeterlilik, mülkiyet ve güvenlik ilkeleri gibi durumların gözetilmeden hazırlanması kabul edilemez bir nitelikte olmasına neden olmuştur. Bundan kaynaklı Kuzey Kıbrıs için su kaynakları bakımından oldukça önemli olan Güzelyurt’un terkini öngören ve yaklaşık 50.000 kadar Türkü yeniden göçmen durumuna sokacak olan harita reddedilmiştir.

15 Temmuz-14 Ağustos 1992 tarihlerinde New York’ta ikinci tur görüşmeler gerçekleşmiştir. Görüşmelerde, Fikirler Dizisi zemininde daha çok toprak ve göçmenler konularına ağırlık verilmiştir. Denktaş, toprak konusunda Güzelyurt dahil %29+ Türk tarafına veren haritayı Genel Sekretere sunarak göçmenler konusunda Kıbrıslı Rumların geri dönüş ve mülkiyet haklarının ilke olarak kabul edildiğini ancak bazı şartların olduğunu açıklamıştır. Bunun üzerine 12-14 Ağustos 1992 tarihleri arasında Denktaş ve Vasiliu arasında doğrudan görüşmeler yapılmıştır. Anayasa konusunda ise

¹⁴⁷ Süha Bölükbaşı, “**Boutros Ghali’s Cyprus Initiative in 1992: Why Did it Fail?**”, Middle Eastern Studies, Vol.31, No.3, July 1995, s. 471.

iki taraf arasındaki temel sorun Türkiye'nin garantisi konusunda olmuştur. Vasiliu, Garanti Antlaşmasının geçerliliğini kabul etmesine karşın Türkiye'nin tek başına müdahale hakkına sahip olmasını kabul etmemiştir.

Genel Sekreter taraflar arasında doğrudan görüşmelerin başlamış olmasının bile başlı başına bir ilerleme olduğunu belirterek görüşmelere Ekim 1992 sonunda devam edilmesini önermiştir. Akabinde 21 Ağustos 1992'de Gali BM Güvenlik Konseyi'ne bir rapor sunmuş ve Denктаş tarafından görüşme zemini olarak kabul edilmeyen haritayı rapora ekleyerek resmîyet kazandırmak istemiştir. Nitekim BMGK 26 Ağustos 1992'de yayımladığı 774 sayılı karar ile Gali haritası Fikirler Dizisinin bir parçası olarak kabul edilmiş ve kapsayıcı bir çerçeve antlaşmasına varılması için temel alınması gerektiği bildirilmiştir.¹⁴⁸ 26 Ekim-11 Kasım 1992 tarihleri arasında gerçekleşen üçüncü tur görüşmeler gerçekleşmiş ve görüşmelerin sonucunda Fikirler Dizisi yazılı olarak taraflara verilmiştir. Türk tarafı 100 paragraftan oluşan Fikirler Dizisinin 91 paragrafını kabul ederken Rum tarafı hiçbir paragrafı kabul etmemiştir. Toplamda 24 sayfa ve 8 ana başlıktan oluşan Fikirler Dizisinde Kapalı Maraş konusu da ayrıca yer verilmiştir. Bu kapsamda Kapalı Maraş, Güvenlik Konseyinin 550 sayılı kararı uyarınca BM yönetimine devredilecek ve restorasyonu için bir eylem planı hazırlanıp uygulanacaktır.¹⁴⁹ Fikirler Dizisi, Maraş özelinde değerlendirildiğinde taraflar arasında bir görüş ayrılığına neden olmadığı söylenebilir. Çünkü Maraş bölgesi Rum tarafına toprak düzenlemelerinde verilmesi önerilen yerlerden biridir ve hatta Türk tarafının taviz olarak vermeyi düşündüğü toprakların büyük bir çoğunluğu Mağusa-Maraş bölgesinden verilmiştir.

19 Kasım 1992'de Gali, Fikirler Dizisini özetleyen yeni bir rapor hazırlamış ve BMGK 25 Kasım'da 789 sayılı karar çıkartarak bir öncekine benzer şekilde bu raporu onaylamıştır. Kararda daha önceki Kıbrıs'la ilgili kararlar özellikle belirtilmiş ve geçerliliği hatırlatılmıştır. Ayrıca iki tarafın siyasal eşitliğinin kabul edildiği 649 sayılı karara yer verilmemiş olması Türk tarafının tepkisine yol açmıştır. Ayrıca kararda Kapalı Maraş konusuna da yer verilmiştir. 1984 yılında 550 sayılı Maraş'a yönelik ilk karar hatırlatılarak 1964 yılından bu yana Kıbrıs'ta görevde bulunan BM Barış

¹⁴⁸ Oran,op.cit., s.456.

¹⁴⁹ Tamçelik, op.cit., s. 137.

Gücü'nün denetimindeki bölgenin Maraş'ı da kapsayacak şekilde genişletilmesi istenmiştir.¹⁵⁰

2.3.7. Güven Arttırıcı Önlemler Paketi

Güvenlik Konseyi'nden 789 sayılı kararın çıkmasının ardından Kıbrıs Sorununda oldukça karmaşık bir döneme girilmiştir. Kararın dıştan gelecek baskı ve dayatmalara yol açabilecek nitelikte oluşu Türk tarafının siyasi manevra kabiliyetini epey kısıtlamıştır. Vasiliu ise bu kararı kendi açısından büyük bir başarı olarak görerek 1993 yılı başındaki seçimlerde kendisine bir kez daha cumhurbaşkanlığı kazandıracağına inanmıştır. Lakin seçimi Glafkos Klerides kazanmış ve 18 yıl aradan sonra müzakere masasında Denктаş ile yeniden bir araya gelmişlerdir. 30-31 Mart 1993'te iki lider Gali ile New York'ta yaptıkları görüşme yapmıştır. Bu toplantıda görüşmelerin Fikirler Dizisi çerçevesinde yürütülmesi zorunluluğu ortadan kaldırılmış ve görüşmelerin 24 Mayıs'ta başlaması kararlaştırılmıştır.

24 Mayıs-4 Haziran 1993 tarihleri arasında yapılan dördüncü tur görüşmelerde, Genel Sekreter "Güven Arttırıcı Önlemler (GAÖ)" başlığı altında bir "mini paket" sunmuştur ve taraflardan pakete evet veya hayır diyerek hemen imzalamaları beklenmiştir. Paketin kabulüne yönelik Batılı devletlerden de yoğun bir baskı yapılmıştır. Üç belgeden oluşan paket özetle; bazı güvenlik arttırıcı tedbirler karşılığı Kapalı Maraş bölgesi ve Lefkoşa Uluslararası Havalimanı (LUH) 'nın BM denetimine verilerek ortak kullanıma açılmasını önermektedir. Belge, Kapalı Maraş Sorunu açısından o zaman kadar yapılmış en kapsamlı ve en önemli öneri paketidir.

Gali'nin mini paketine Denктаş ve Klerides'in ilk tepkileri belirsizdir. Görüşmeler sırasında Denктаş tarafından pakete yönelik şu sorular sorulmuştur: 1963 öncesindeki yasaların yetersiz kalması durumunda Maraş bölgesinde kimin yasa ve mahkemelerinin yargı yetkisi olacaktır? Maraş bölgesinde tedavüldeki para birimi ne olacaktır? Kuzeyde hali hazırda kullanılan Ercan Havalimanı kullanılmaya devam edecek midir? KKTC tarafından verilen pasaportlar Lefkoşa Uluslararası Havalimanında geçerli olacak mıdır? Bu soruları çevreleyen belirsizliklerden kaynaklı Denктаş tarafından istişare için süre talep edilmiş ve görüşmelere 14 Haziran'da devam edilmek üzere ara verilmiştir.

¹⁵⁰ UNSC Res. 789, (25 November 1992), UN Doc S/RES/789, <http://unscr.com/en/resolutions/789> (e.t.: 22.06.2022)

Denktaş, Kıbrıs'a döndükten sonra paketi kabul edemeyeceğini açıklayarak New York'ta yapılacak görüşmeye KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanı Kenan Atakol'un gitmesini istemiştir. Genel Sekreter Gali, Haziran-Kasım 1992 arasında yapılan görüşmeleri özetleyen raporunu 2 Temmuz 1993'te BMGK'ne sunmuştur. Raporda, Denktaş'ın New York'a gelmemesinden kaynaklı bir ilerleme sağlanmadığı belirtilmiştir. 5 Temmuz 1993'te ise Denktaş, KKTC hükümeti ve Cumhuriyet meclisi ile arasında derin görüş ayrılığı olduğunu ve bundan kaynaklı kendisine manevra alanı bırakılmadığını gerekçe göstererek görüşmecilik görevinden ayrılmıştır. Aralık 1993'te KKTC iç siyasetinde Denktaş lehine tekrar dengenin yakalanmış ve Denktaş yeniden görevine başlamıştır. 15 Aralık 1993'te BMGK 889 sayılı kararı çıkartmıştır.¹⁵¹ Bu kararın ardından Genel sekreterin özel temsilcileri Güven Arttırıcı Önlemler paketini için yoğun bir mekik diplomasisi yürütmeye başlamıştır. Rum tarafını temsil eden Klerides ise pakete yönelik çekimser kalmıştır. Koalisyon ortağı Kipriyanu'nun partisi ve diğer muhalefet partileri bu önerilerin KKTC'nin uluslararası alanda tanınmasına yardımcı olacağını savunduğunu bildiğinden görüşlerini açıkça belirtmekten çekinmiştir.¹⁵²

Aslında Denktaş buna benzer sunulan mini paketler üzerinden Kıbrıs Sorununa çözüm sağlamayacağını ve bundan sonraki süreçte Türk tarafının stratejisini değiştirmesi gerektiğini düşünüyordu. 1990'lı yıllarda dünyadaki federasyonlar dağılırken ve savaşlar sürerken Kıbrıs'taki statükonun kabul edilerek konfederasyon üzerinden bir çözüm üretilmesinin daha gerçekçi ve anlamlı olabileceği fikirleri yerini almaya başlamıştı. Nitekim bu yaşananlar, 1997'den sonrasında yaşanacak değişimin ilk sinyalleri olarak kabul edilebilir. Bu süre zarfına kadar Kıbrıs Sorununa yönelik toplumlararası görüşmelerde ağırlıklı şekilde anayasa, egemenlik, garantiler gibi konular görüşülmüş ve bunlar üzerinden bir çözüm yolu aranmıştır. Fakat Güven Arttırıcı Önlemler paketi ile öncelikli olarak toplumlar arasında temas ve iş birliği sağlanarak 19 yıldan beri ayrı yaşayan iki toplum arasında güven inşa edilmek istenmiştir. Fakat üst düzeyde anlaşmazlık yaşanan konularda olduğu gibi bu paket de

¹⁵¹ BM İnternet Sitesi, Repertoire of the Practice of the Security Council- Chapter VIII. Consideration of questions under the responsibility of the Security Council for the maintenance of international peace and security- 20. The Situation in Cyprus, s. 709, https://www.un.org/securitycouncil/sites/www.un.org.securitycouncil/files/en/sc/repertoire/93-95/Chapter%208/EUROPE/93-95_8-20-CYPRUS.pdf, (e.t.:20.06.2022)

¹⁵² Bölükbaşı,op.cit., s.475.

görüülürken taraflar arasındaki fayda-çıkâr dengesi sağlanamadığı için çözüm yolunda yine başarı gelmemiştir.

Güvenlik Arttırıcı Önlemler paketine çerçevesinde yaşanan siyasi gelişmeler yukarıda özetlenmiştir. Taraflar arasında yaşanan anlaşmazlığı anlamak adına paketin içeriğinin daha detaylı incelenmesi gerekmektedir. Paket Kapalı Maraş bölgesi ve Lefkoşa Uluslararası Havalimanının BM denetiminde iki toplumun ortak kullanımına açılmasına öngörmüştür. Buna göre Türklere uygulanan ambargonun %85'i ortadan kalkacak ve dış dünyayla temas artacaktır. Lakin konu Maraş'a gelince, Maraş bölgesinin sınırının nerede başladığı ve bittiği taraflar arasında ihtilafa neden olmuştur. Kapalı Maraş bölgesinin statükosuna ilişkin durum, bölgenin nasıl ve ne zaman kullanıma açılacağı paket içerisinde şu şekilde açıklanmıştır:¹⁵³

- *“Kapalı Maraş bölgesi Kıbrıs Sorununda mutabık kalınacak bir kapsamlı bir çözüm bulunana kadar BM yönetimi altına alınacaktır.*
- *Bölgenin güvenliğinden BM sorumlu olacak ve yönetimde iki tarafın tavsiye ve yardımlarını alabilecektir.*
- *Bölgeye dair yönetim ve güvenlik masrafları mutabık kalınacak şekilde mahallen karşılanacaktır.*
- *Kapalı Maraş iki aşamada açılacaktır. Birinci aşamada, belge ekinde verilen haritada gösterilen tali bölge A rehabilitasyon için açılacak ve bu tali bölgedeki mülk sahipleri yeniden mülkleri üzerinde sahiplik iddia edebileceklerdir. İki toplum arasındaki temas aşağıda belirtilen hususlara uygun olarak başlatılacaktır.*
- *İkinci aşamada ise tarafların mutabık kalacağı süre (X ay kadar) sonrasında aynı düzenlemeler haritada gösterilen tali bölge A'ya uygulanacaktır.*
- *Bölgenin toplumlararası temas ve ticaret bakımından özel bir karaktere sahip olacaktır. İki tarafın Ticaret ve Sanayi Odaları toplumlararası ticaretin geliştirilmesinde BM yönetimine yardımcı olacaklardır.*
- *Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler bölgeye serbestçe ve herhangi bir formalite olmaksızın girebilecektir. Burayı kendi taraflarından getirecekleri ürün ve hizmetlerin ticari faaliyetleri için kullanabileceklerdir.*
- *Bölgede mülkü bulunmayan ve ticari işletme kurmak isteyen kişilere uzun vadeli kiralama temeline dayanan mülkler sağlanacak veya yeni mülkler inşa edilebilecektir.*
- *Güneye gelen yabancı ziyaretçiler bölge üzerinden Adanın Kuzey kısmına engelleme olmaksızın seyahat edebileceklerdir.*

¹⁵³ İsmail, op.cit, s.62.

- *Bölgede uygulanacak kanunlar, Kıbrıs'ta 1 Aralık 1963 tarihinde yürürlükte olan kanunlar olacaktır. Her iki toplumdan kişileri ilgilendiren davalar kendi toplumlarınca atanacak 1 Kıbrıslı Rum ve 1 Kıbrıslı Türk hakim tarafından ortaklaşa bakılacaktır.”*

BM Genel Sekterinin temsilcileri, paketin uygulama yöntemlerini belirlemek amacıyla Türk ve Rum tarafları ile Kıbrıs'ta dolaylı görüşmelerde bulunmuşlardır. Akabinde taraflara 9 ve 21 Mart 1994 tarihlerinde anlaşma tasarisına ilişkin bir belge sunmuşlardır.¹⁵⁴ Kıbrıs Türk tarafı ortaya konulan belgenin orijinal halinde bazı değişikliklerde bulunulduğunu ve paketteki dengenin Rumların lehine kaydığını iddia etmiştir. Paketin orijinalinde her aşamada taraflara eşit menfaat sağlanması öngörülmüştür. Lakin 21 Mart tarihli belgeye göre, Kıbrıs Türk tarafı Maraş'ın BM'ye devrinden en erken 12 ay sonra Lefkoşa Uluslararası Havalimanından istifade edebilecektir. Ayrıca belgede orijinal paketin aksine, Maraş ve LUH'da gümrük vergilerinin taraflarca değil, BM yöneticilerince toplanması öngörülmüştür. Başka bir önemli nokta, BM temsilcilerince tevdi edilen Maraş haritası ile çitler içinde bulunan Kapalı Maraş bölgesinin halihazırdaki sınırlarının farklı olmasıdır. BM'nin haritasına göre, çitler içinde tutulan Kapalı Maraş'a (yaklaşık 5,5 km²) ilave olarak çit dışında yer alan 1,5 km² genişliğinde bir alan daha eklenmiştir.

Rum tarafı müzakere sürecinin 21 Mart tarihli belge ile tamamlandığını ve herhangi bir değişikliği kabul etmeyeceğini açıklamıştır. BM Genel Sekreteri ile özel temsilcileri ise Denктаş'a 21 Mart tarihli belgenin kabulü için ısrar etmiştir fakat bir sonuç alamamışlardır. ABD önerisi üzerine, BM ve KKTC temsilcileri 11-12 Mayıs 1994'te Viyana'da bir araya gelmişlerdir. Toplantıda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Her aşamada taraflara eşit zamanda eşit menfaatler sağlanacaktır. Buna göre; anlaşmanın BMGK tarafından onaylanmasından 2 ay sonra Maraş ve LUH BM geçici yönetimi altına alınacaktır.
- Maraş'ta yer alan Demokrasi Caddesinin kuzeydeki bölümünün Rumların yerleşimine açılması, LUH'un faaliyete başlamasıyla birlikte olacaktır. Ancak LUH'un faaliyete geçmesi bu bölümün yerleşime açılması için yeterli olmayacak, KTHY'nin asgari olarak 3 ülkeye doğrudan sefer yapabiliyor olması gerekecektir.
- Maraş BM yönetimine devredilmeden önce, KKTC'nin uluslararası kuruluşlardan ve AB'den doğrudan yardım alabilmesi için bir mekanizma oluşturulacaktır.

¹⁵⁴ Önalp, op.cit., s.169.

- Paketin orijinal halinde olduğu gibi, Maraş ve LUH'da gümrükler her iki tarafça ayrı olarak alınacaktır.
- Maraş'a giriş yolu ve mücavir bölgenin askersizleştirilmesi fikrinden vazgeçilmiştir.¹⁵⁵

Tampon bölge ile Maraş'ın BM yönetimine devredilecek alanı arasında gidiş ve gelişlerde kullanılacak Derinya yolu KKTC topraklarından geçmektedir. Fakat BM, bu yol üzerinde KKTC yerine BM polisinin görev yapmasını öngörmektedir. Taraflar arasında bu noktada görüş birliği sağlanamamıştır. Maraş bölgesinin sınırlarına ilişkin harita konusunda ise Viyana'da bir anlaşma olmamıştır. KKTC, başlangıçta öngörülenden 1,5 km kare fazla alan ilave edilmesini öngören haritayı kabul etmemiştir. 31 Mayıs 1994'te Denктаş, BM Genel Sekreterinin Özel Temsilci Yardımcısı Feissel'i davet ederek Viyana'da Kıbrıs Türk tarafının üzerinde mutabık kaldığı paketten elde edeceği yararların somut olarak nihai anlaşmaya eklenmesi halinde, BM tarafından ortaya konulan Maraş haritasını ve Maraş'a gidiş yoluyla ilgili düzenlemeleri kabul edeceğini açıklamıştır. BM Genel Sekreteri ise aynı gün yayınlanan raporunda Kıbrıs Türk tarafının yapıcı ve olumlu yaklaşımını göz ardı ederek, Türk tarafının müzakerelerde koyduğu pozisyonu eleştirmiş ve Rum tarafının pozisyonunu BM'nin kendi pozisyonu gibi sunarak bunu savunmuştur. Rapor Rum tarafınca olumlu karşılanırken KKTC ve Türkiye'de tepkilere neden olmuştur. Lakin Denктаş, anlaşma yolunda fedakarlık sergileyen bir adım daha atarak Maraş'a giriş yolunun iki tarafında KKTC güvenlik güçlerinin 400 metre geri çekilmesini kabul etmiştir.

Toplumlararası görüşmelerde nihai çözüm sağlanamayınca "mini paketler" sunulması yoluna başvurulmuştur. Özellikle 1990'ların başında yaşanan "Gali Fikirler Dizisi" ve "Güvenlik Arttıcı Önlemler" süreci bunun örnekleridir. Fakat bu süreçte yaşananlar kapsamlı bir antlaşma ve siyasal çözüme ulaşılmasında mini paketlerin yarar sağlamayacağını açıkça ortaya koymuştur. Özetlemek gerekirse; "toprak ve mülkiyet" sorunu tarafların uzlaşmakta en zorlandığı konulardan birisi olmuştur. Her iki taraf müzakere masasında çıkar ve beklentilerini maksimize etmek istediği ve taviz vermekten kaçındığı için bu soruna çözüm bulunamamıştır.

Ekim 1994'te yılında BM Özel Temsilci Yardımcısının gözetiminde yapılan görüşmelerde, Klerides GKRY'nin tek yanlı olarak yaptığı AB'ye üyelik başvurusun Türk tarafınca desteklenmesini GAÖ paketinin kabulü için ön şart olarak ileri

¹⁵⁵Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, op.cit., s. 68.

sürmüştür. Türk tarafı bunu kabul etmemiş ve görüşmeler sonuçsuz kalmıştır.¹⁵⁶ 1993 sonrasında her iki tarafta belirgin şekilde strateji değişikliği yapmıştır. Bu strateji değişikliğinde iç siyasette yaşanan değişimlerinin yanı sıra esas etkileyici faktör GKRY'nin AB'ye üyelik süreci olmuştur. Türk tarafı Kıbrıs Sorununu uluslararası platformlardan ziyade toplumlararası görüşmeler yoluyla çözümlenmesini isterken Rum tarafı meselenin uluslararası platformlarda ele alınmasını istemiştir. Toplumlararası görüşmeler bundan sonraki süreçte BM değil, AB üzerinden belirlenmeye başlamıştır.¹⁵⁷

2.3.8. Annan Planı

1994'ten 1997 yılının ortalarına kadar olan dönem toplumlararası görüşmeler açısından oldukça verimsiz bir süreç olmuştur. Bu dönemde ilişkilerin gerginleşmesine sebep olan başlıca 3 gelişme olmuştur. Bunlar; GKRY'nin AB'ye üyelik talebi, Kıbrıslı Rumlar tarafından yapılan sınır ihlalleri ve Rusya'dan alınmak istenen S-300 füzeleridir. GKRY'nin Rusya'dan S-300 füze sistemi satın alarak adaya konuşlandırmak istemesi üzerine Cumhurbaşkanı Denктаş, 10 Ocak 1997'de yazılı bir beyanda bulunmuştur. Denктаş, yazılı beyanında; taraflar arasındaki güven bunalımının ciddi biçimde derinleştiğini, gelinen noktada güvenlik arttırıcı önlemler paketinin bir anlamı kalmadığını belirtmiştir. Paketin asli unsurlarından birini oluşturan Kapalı Maraş'ın açılması gibi Kıbrıslı Türklerden fedakarlık gerektiren bir konunun paket içerisinde yer almasının mantığının kalmadığını söylemiştir. Rusya'dan S-300 füzelerinin adaya getirildiği takdirde Maraş bölgesinin sosyal ve ekonomik açıdan Gazimağusa şehri ile bütünleştirilmesi yoluna gidileceğini bildirmiştir.¹⁵⁸

1 Ocak 1997 tarihinde BM Genel Sekreterliği görevine Kofi Annan atanmıştır. 1997 yazında New York ve İsviçre'de taraflar arasında yapılan görüşmelerde incelenmek üzere federal sisteme dayalı bir plan sunmuş fakat olumlu bir geri dönüş alamamıştır. 1998'de GKRY'nin AB ile üyelik müzakerelerini başlatmasının ardından Denктаş, Kıbrıs Sorununun çözümü için bu kez "konfederasyon" önerisinde bulunmuştur. Lakin Haziran 1999'da BMGK, tek egemenlik ve tek uluslararası kimliğe

¹⁵⁶ Süha Bölükbaşı, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Birleşmiş Milletler: 1954-1996 Arası Barışçı Çözünsüzlük**, Türk Dış Politikasının Analizi, Der Yayınları, İstanbul, 2001, s.294.

¹⁵⁷ Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs'ta BM Tarafından Gerçekleştirilen Toplumlararası Görüşmelerin Safhaları ve Analitik Özellikleri", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/5 Spring 2013, s.756.

¹⁵⁸ İsmail, op.cit., s.359.

sahip bir devletin kurulması gerektiğini açıklamıştır. Yaşanan iniş ve çıkışların sonrasında tıkanan süreç Denktaş'ın 8 Kasım 2001 tarihinde Klerides'a yazdığı mektup ile aşılmıştır. Taraflar arasında “doğrudan görüşmeler” BM Genel Sekreteri Kıbrıs Özel temsilcisi Alvaro de Soto gözetiminde 16 Ocak Ocak 2002’de yeniden başlamıştır. Görüşmeler daha çok güvenlik, toprak ve egemenlik konuları odaklı gerçekleşmiştir. Bu süreç sonunda Annan, “Kıbrıs Sorununun Çözümüne İlişkin Görüşleri” olarak tanımladığı çözüm planını taraflara sunmuştur ve böylelikle Nisan 2004’e kadar sürece Annan Planı süreci başlamıştır.¹⁵⁹

Rauf Denktaş ve Tasos Papadopoulos, 10 Mart 2003 tarihinde Lahey’de “maraton görüşmelerinde” bir araya gelmişlerdir. Annan’ın ev sahipliğinde yapılan görüşmede taraflar çözüm planı üzerinde anlaşma sağlayamamışlardır. Denktaş, KKTC iç siyasetinde kaybetmeye başladığı siyasi otoritesini tekrar kazanmak amacıyla 2 Nisan 2003 tarihinde Papadopoulos’a bir mektup göndererek 6 maddeden oluşan yeni bir öneri paketi sunmuştur. Pakette ilk adım olarak, Kıbrıs’ta uygulanan tüm kısıtlamaların kaldırılması koşulu ile Demokrasi Caddesinin güneyinde bulunan Kapalı Maraş bölgesinin, BM ara bölgesine kadar olan bölümü de kapsayacak biçimde, Kıbrıs Rum tarafının kontrolüne vermeyi önermiştir.¹⁶⁰ Ne var ki, Plan aynı gün içinde Papadopoulos tarafından reddedilmiştir.

24 Ocak 2004’te Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Davos Zirvesinde BM Genel Sekreterine iyi niyet misyonu çerçevesinde görüşmeleri yeniden başlatması yönünde çağrıda bulunmuştur. 29 Ocak 2004’te ise Papadopoulos, Annan Planı temelinde görüşmelere başlanabileceğini Genel Sekreter’e bildirmiştir. Böylelikle taraflar öncesinde üç aşamada görüşmelerin yapılmasını ardından planın tamamlanmış şeklinin referanduma sunulması üzerinde anlaşmışlardır.

Adını dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan’dan alan plan, bölünmüş Kıbrıs’ın bağımsız ve federal bir devlet çatısı altında birleştirilmesini öngörmüştür. Plana göre; eşit statüdeki Türk ve Rum devletlerinden oluşacak yeni devletin adı Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti (United Cyprus Republic) olacak, yeni devlet tek egemenlik ve tek vatandaşlık ilkeleri üzerine kurulacaktır. Planın oluşturulmasındaki

¹⁵⁹ Tamçelik, op.cit., s. 760.

¹⁶⁰ “KKTC Cumhurbaşkanı Sayın Rauf R. Denktaş'ın GKRY Lideri Papadopoulos'a muhatap 2 Nisan 2003 tarihli Mektubu”, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı İnternet Sitesi, https://www.mfa.gov.tr/kktc-cumhurbaskani-sayin-rauf-r_-denktas_in-gkry-lideri-papadopoulos_a-muhatap-2-nisan-2003-tarihli-mektubu.tr.mfa (e.t.:26.06.2022)

en önemli unsur tarafların uzlaşamadıkları maddelerin Kofi Annan tarafından yazılması olmuştur. Adada eş zamanlı olarak yapılan referandum sonucu Türk tarafından %64,91 “Evet”, Rum tarafından ise %75,83 “Hayır” oyu çıkmıştır. Dolayısıyla Türk tarafının kabul ettiği plan, Rum tarafının reddetmesi sonucu hayata geçirilememiştir. Böylece Kıbrıs tarihinde taraflara sunulan ilk ve tek barış planı kabul edilmemiştir. GKRY 1 Mayıs 2004’te “Kıbrıs Cumhuriyeti” adı altında AB’ye tam üye olmuş ve birlik müktesebatı kuzeyde askıya alınmıştır.

Mart 2004’te sunulan 220 sayfalık esas plan ve 9000 sayfalık eklerden oluşan Annan Planı üzerinde tarafların anlaşmazlık yaşadığı en önemli konular “toprak ve mülkiyet” olmuştur. Taraflara plan çerçevesinde iki ayrı harita sunulmuştur. Haritaların her ikisinde de Kıbrıs Türk tarafının kontrol ettiği alan %36’dan %28 civarına indirilmiş ve arada kalan fark Rum yönetimine devredilmiştir. Toprakların el değiştirmesi ise çözüm gününe değil, çözümden itibaren 3 yıllık bir süre zarfında kademeli olarak gerçekleşmesine bağlanmıştır. Bu 3 yıllık süreç içerisindeyse, terk edilecek bölgelerde mevcutta yaşayan kişilerin tahliyesi ve onlar için inşa edilecek yeni yerleşim yerlerinin tamamlanması öngörülmüştür. Annan Planı çerçevesinde sunulan iki haritada da liman bölgesi hariç olmak üzere Maraş bölgesinin önemli bir kısmı Rum tarafına bırakılmıştır. Fakat Annan Planı için referandumda hayır kararı çıkmasından kaynaklı bu gerçekleşmemiş ve Kapalı Maraş KKTC denetiminde yerleşime kapalı kalmaya devam etmiştir.

2.3.9. Crans-Montana’ya Giden Süreçte “Kapalı Maraş”

Nisan 2004’te Annan Planı’na yönelik yapılan referandumun ardından müzakerelere uzun süre ara verilmiştir. Referandumda Kıbrıslı Rumlardan plana yönelik “hayır” cevabı çıkmasına karşın 1 Mayıs 2004 tarihinde GKRY, “Kıbrıs Cumhuriyeti” adı altında AB’ye üye olmuştur. Kıbrıs Türk tarafının ambargo ve kısıtlamaların kaldırılmasına yönelik çağrısı ise yanıt bulamamıştır. Referandum sonucu uluslararası toplumda hayal kırıklığı yaratmış, bunun sonucu olarak uzun süre taraflar arasında diplomatik hareketsizlik görülmüştür. Kofi Annan, 2005 yılının sonuna dek Rum tarafından Planın hangi noktalarına itiraz ettiklerine dair ısrarlı şekilde geri bildirimde bulunulmasını talep etmiştir. Ancak Papadopoulos, diplomatik izolasyon yaşamak pahasına BM yetkililerine değişik önerilerini vermekten kaçınmıştır.

17 Nisan 2005'te KKTC Cumhurbaşkanlığı görevine Annan Planı'nı destekleyen Mehmet Ali Talat gelmiştir. GKRY lideri Papadopoulos, uzun süre Talat'ı muhatap almaktan kaçınmış ve diyalog çağrılarına olumsuz yanıt vermiştir. Talat, Haziran 2005'te Brüksel'de doğrudan ticaret ve mali yardım tüzüklerine ilişkin Türk ve Rum heyetleri arasında yapılan görüşmelerde, KKTC'nin deniz ve hava limanlarının ticarete açılmasının karşılığında Maraş'ın Rum tarafına verilmesini önerdiklerini açıklamıştır.¹⁶¹ Kıbrıs Rum tarafının tüm çabalara karşı diyaloga kapalı olduğunu ve bu önerinin şiddetle reddedildiğini ifade etmiştir. Talat tarafından Maraş'a yönelik yapılan teklif Aralık 2005'te KKTC'ye yönelik tüm izolasyonların kaldırılması koşulu olarak yinelenmiş ve tekrar reddedilmiştir.¹⁶² Bu süreçte dönemin Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, AB'nin Kıbrıs tüzüğünü 2'ye ayırmasına tepki göstermiş ve AB'nin Kıbrıs'ta çözümün bir parçası değil katkı sağlayıcısını olduğunu belirterek sorunun BM çatısı altında ele alınması gerektiğini savunmuştur.¹⁶³ Gelen tepkiler üzerine AB Komisyonu, KKTC'ye doğrudan ticaretin başlaması için Maraş'ın Rum tarafına verilmesi ve buradaki malların satışının durdurulması şartını geri çekmiştir.

Türkiye'nin AB süreci ve Rumların uluslararası arenadaki taktiksel girişimleri gereği rafa kaldıran Kıbrıs konusu yeniden gündeme taşınmıştır. BM Genel Sekreteri Siyasi İşler Yardımcısı İbrahim Gambari'nin Talat yürüttüğü temaslar çerçevesinde Talat ve Papadopoulos arasında 8 Temmuz 2006 tarihinde bir görüşme gerçekleşmiştir. Literatüre "Gambari Süreci" ya da "8 Temmuz Süreci" olarak geçen bu sürecin sonucunda, iki lider uzlaşmaya vararak "İlkeler Dizisi" ve "İki Liderin Kararı" başlıklı 2 kâğıdı kabul etmişlerdir.¹⁶⁴ Bu uzlaş, 1977-1979 Doruk Antlaşmalarından sonra bir ilk olmuştur. Varılan mutabakata göre, taraflar Kıbrıs'ta iki toplumlu, iki bölgeci bir federasyona ve siyasi eşitliğe dayalı çözüm konusunda bağlılıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca mevcut statükonun kabul edilemez ve kapsamlı çözümün gerekli olduğu üzerinde uzlaşmaya varmışlardır. Bu süreç zarfında GKRY lideri Papadopoulos, AB

¹⁶¹ "Talat: Maraş'ı önerdik, reddettiler.", **Hürriyet**, 27.06.2005, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/talat-marasi-onerdik-reddettiler-38743493> (e.t.: 10.10.2022).

¹⁶² "Talat offers Varosha over sanctions", **Financial Mirror**, 29.12.2005, <https://www.financialmirror.com/2005/12/29/talat-offers-varosha-over-sanctions/> (e.t.:10.10.2022).

¹⁶³ "AB Kıbrıs tüzüklerini görüşecek.", **CNN Türk**, 12.12.2005, <https://www.cnnturk.com/dunya/ab-kibris-tuzuklerini-gorusecek> (e.t.:10.10.2005).

¹⁶⁴ "Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi-BM Müzakerelerinin Başlangıcı", Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (e.t.: 10.10.2022)

Dönem Başkanı Finlandiya'ya Maraş'ın Rum tarafına iade edilmesi karşılığında Gazimağusa limanının doğrudan ticarete açılması önerisini iletmiştir. Papadopoulos, Kıbrıs'a yönelik önerilerin Maraş'ın Rum tarafına iadesi gibi net maddeler içermemesi durumunda dengeli olamayacağını öne sürmüştü, görüşmelerin devamı için Türkiye'nin asgari olarak yapması gerekenin Maraş'ın iadesi olacağını belirtmiştir.¹⁶⁵ Ancak bu öneriler Türk tarafında bir karşılık bulmamıştır.

Bu noktadan sonra Rum tarafı, 8 Temmuz Antlaşması'nı uluslararası topluma yeni bir zemin olarak sunmak istemiş ve müzakerelere “sıfırdan” başlanması gerektiğini öne sürmüştür. Annan Planı'nın yeniden müzakere masasına gelme ihtimali bertaraf edilmek istenmiştir. Bu nedenle, 5 Eylül 2007'de Talat ve Papadopoulos arasında yapılan görüşmeden sonuç alınamamıştır.¹⁶⁶ GKRY, Papadopoulos döneminde AB dahil birçok uluslararası örgütle problem yaşamış ve bu durumun Kıbrıslı Rum liderin “uzlaşmaz” olarak nitelendirilmesine yol açmıştır. Şubat 2008'de Güney Kıbrıs'ta yapılan başkanlık seçimlerinde Dimitris Hristofyas seçilmiştir. Talat ve Hristofyas 21 Mart 2008'de yaptıkları görüşme sonucu ortak bir açıklama yaparak, teknik komiteler ve çalışma gruplarının oluşturulmasına karar verildiğini beyan etmişlerdir. Açıklamada belirli bir süre sonunda kapsamlı çözüm müzakerelerine başlanacağı da hükme bağlanmıştır. Böylelikle süreç, 8 Temmuz Antlaşması'ndan koparılmış fakat Annan Planı'na bağlanamamıştır. Diğer yandan, bu dönem bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Kıbrıs'ta bölünmüşlüğü simgeleyen Lokmacı Kapısı (Barikatı)¹⁶⁷ 3 Nisan 2008'de kontrollü olarak yayaların geçişine Ada'daki 4.geçiş noktası olarak açılmıştır. 18 Nisan 2010'da KKTC'de lider değişikliği yaşanmış ve Denктаş gibi Annan Planı referandumunda “hayır” kampına destek veren Derviş Eroğlu cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Rum tarafı Eroğlu döneminde, Ada'daki durumdan Türkiye'yi sorumlu tutan bir yaklaşım benimsemiş ve AB kurumlarında bunu açık bir şekilde ifade etmiştir. Türkiye'nin AB'ye girmeye çalıştığı süreçte, Hristofyas AB'de dondurulan müzakere başlıklarının açılmasını koz olarak kullanmak istemiştir. Bu çerçevede 2010 yılında GKRY lideri, Kapalı Maraş'ın açılması ve Gazimağusa limanından ticaret yapılması karşılığında Türkiye'nin hava ve deniz limanlarının Rum

¹⁶⁵ “Papadopoulos Maraş'ı istiyor”, CNN Türk, 29.10.2006, <https://www.cnnturk.com/dunya/papadopoulos-marasi-istiyor> (e.t.: 12.10.2022)

¹⁶⁶ Bulunç, op.cit, s. 97.

¹⁶⁷ Bu barikat 1958'de Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasında yaşanan silahlı çatışmalar sonucunda başkent Lefkoşa'da kurulmuştur. Adını Kıbrıslı Ermeni bir lokmacı dükkanından alan barikat, dikenli tellerle şehir merkezini 2'ye ayırmıştır.

bayraklı gemilere açılması teklifini gündeme getirmiştir.¹⁶⁸ Lakin Türkiye bu teklife sıcak bakmamış ve Kıbrıs Türk tarafının dahil olmadığı herhangi bir müzakere sürecine izin vermemiştir.

Mayıs 2014'te Kıbrıs'ta önemli bir gelişme yaşanmıştır. 1962'den beri ilk kez bir ABD Başkan Yardımcısı adaya ziyarette bulunmuştur. ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden Kıbrıs'ta çözüm işareti aramak amacıyla 21 Mayıs 2014 tarihinde Kıbrıs'a gelmiş ve Ara Bölge'de iki toplumun liderleriyle birlikte yemekte bir araya gelmiştir. Yemek sonrasında konuşma yapan Biden, Maraş'ın geleceği konusunda liderleri cesaretlendirmek istediğini söylemiştir. Başkan Yardımcısının dış politika ekibi, Maraş'ın açılmasından ziyade öncelikle özel sektör öncülüğünde bir fizibilite çalışması yapılabilmesi için tarafların rızasının arandığını aktarmıştır.¹⁶⁹

Biden'in ziyareti öncesi Kıbrıs Dışişleri Bakanı Kasoulidis Washington'a bir ziyaret gerçekleştirmiş ve kendileri için Maraş konusunun öncelikli olduğunu dile getirmiştir. Kıbrıs Rum tarafı Maraş'ın güvenlik artırıcı önlem olarak iade edilmesi isteğini yinelemiştir. Öte yandan Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile Bakanlık Başmüsteşarı Feridun Sinirlioğlu Maraş konusunun nihai çözümün bir parçası olması gerektiğini belirtmiştir.

2015 yılında KKTC Cumhurbaşkanlığı görevine Mustafa Akıncı gelmiş ve 15 Mayıs'ta GKRY lideri Anastasiadis ile görüşmelere yeniden başlanmıştır. 2016 yılındaki özlü müzakerelerde taraflar "Yönetim ve Güç Paylaşımı", "Ekonomi" ve "AB" gibi başlıkları ele almış ve bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. "Mülkiyet" konu başlığında ise kısmi ilerleme sağlanmış olsa da, mülkiyet sorununda başvurulacak çözüm yolları konusunda taraflar belirleyici tanımlar ve kriterler açısından görüş birliğine varamamıştır. Bu konu başlığının da "Toprak Düzenlemeleri" ve "Güvenlik ve Garantiler" başlıkları ile müzakerelerin son aşamasında ele alınmasına karar verilmiştir.

Akıncı ve Anastasiadis Kasım 2016'da İsviçre'nin Mont Pelerin kasabasında ikinci zirvede bir araya gelmiştir. BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon'un açılışını yaptığı Beşli Konferans'tan "toprak düzenlemeleri" ve Türk tarafına dönecek olan Rumların sayısı üzerinde anlaşma sağlanamadığı için olumlu bir sonuç çıkmamıştır.

¹⁶⁸ Oran, op.cit., s.686.

¹⁶⁹ "ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden'in Kıbrıs ziyaretinden beklentiler", **BBC News**, İlhan Tanır, 22.05.2014, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/05/140521_biden_kibris, (e.t.: 25.06.2022)

Görüşmelerde Maraş konusu yine gündeme gelmiş ve Türk tarafı belli şartlar altında bölgeyi Rum tarafının kontrolüne vermeyi kabul etmiştir.¹⁷⁰ BM Genel Sekreteri Guterres tarafları bir araya getirmek için çok çaba sarf etse de taraflar Crans Montana’da gerçekleşen son müzakerelerin başarısızlığından sonra uzun süre müzakerelerden imtina etmişlerdir.

2.4. Güncel Gelişmeler Işığında “Kapalı Maraş”

2017 yılında görüşme sürecinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, Maraş’ın KKTC tarafından tek taraflı olarak açılması gündeme gelmeye başlanmıştır. KKTC Hükümeti, 18 Haziran 2019’da Kapalı Maraş’ın açılması yönünde bir adım atarak uzman ekipler eşliğinde bilimsel bir envanter çalışması başlatmıştır. Bu çalışma kapsamında oluşturulmuş Kapalı Maraş Envanter Komisyonu, 25 Temmuz 2019’da inceleme yapmak üzere bölgeyi ziyaret etmiştir.¹⁷¹ Dönemin KKTC Dışişleri Bakanı Kudret Özersay başkanlığında yapılan saha çalışması, 1974 yılı sonrasında bu denli kalabalık bir heyet ile yapılan ilk ziyaret olması bakımından önemlidir. Ziyaretin ardından basına yapılan açıklamada Dışişleri Bakanı Özersay, Kıbrıs’ta statükonun sembolü haline gelen Kapalı Maraş’a yönelik açılımlı hayata geçirmeye yönelik KKTC Hükümeti’nin oldukça kararlı olduğunu belirtmiştir. Nitekim bu söylemin ardından, basın mensuplarının 45 yıl sonra ilk defa Kapalı Maraş’a girişi sağlanmıştır. KKTC Dışişleri Bakanı Özersay’ın da katıldığı ziyarette, bakanlık yetkilerince basın mensuplarına bölgenin tarihi ve statüsüne ilişkin bilgiler verilmiştir. Özersay kademeli olarak bölgenin uluslararası basın ve Rum basın mensuplarına da açılacağını söylemiştir.¹⁷² Ayrıca Kapalı Maraş’ın sivil bölgeye dönüşmesi için çalışmaların devam ettiğinin fakat taşınmaz mallara yönelik henüz bir adım atılmadığı bilgisini vermiştir. 1974 yılında Kıbrıs’ın en popüler şehri konumunda olan Maraş’ta 10 bin yatak kapasitesine sahip 45 hotel ve 60 apartman tipi hotel, 4649 ev ve daire, 21 banka, 143 resmi daire, 7 kilise, 1 türbe (Pertev Paşa Türbesi), 1 mescit, 25 kültür kuruluşu, 2 spor

¹⁷⁰ “Kıbrıs Görüşmelerindeki “Olumlu Hava” Mont Pelerin’in Devamını Getirebildi”, **Ankasam**, <https://www.ankasam.org/kibris-gorusmelerindeki-olumlu-hava-mont-pelerin-in-devamini-getirebildi/> (e.t.: 25.06.2022)

¹⁷¹ “Kapalı Maraş’ta 45 yıl sonra envanter çalışmaları başladı.”, *Hürriyet Gazetesi* (25.07.2019), <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/kapali-marasta-45-yil-sonra-envanter-calismalari-basladi-41284633> (e.t.: 08.10.2022)

¹⁷² “KKTC’de tarihi gün: Gazeteciler 45 yıldır kapalı olan Maraş’a girdi.”, **Doğan Haber Ajansı** (29.08.2019), <https://www.youtube.com/watch?v=GJKUBOPIfbw> (e.t.: 08.10.2022).

tesisi, 8 okul, 99 eğlence mekanı, 2953 ticari iş yeri ve 380 harabe ve inşa halinde olan bina bulunmaktadır.¹⁷³

Kapalı Maraş'ın açılması çalışmalarına yönelik önemli bir gelişme olarak 15 Şubat 2020'de Türkiye Barolar Birliği tarafından Kapalı Maraş'ta "*Hukuki, Siyasi ve Ekonomik Yönleri ile Kapalı Maraş Açılımı Toplantısı*" düzenlenmiştir. Kapalı Maraş'taki orduevi içinde yapılan toplantıya KKTC ve Türkiye'den birçok üst düzey bürokrat, hukukçu, akademisyen ve gazeteci katılım sağlamıştır. Toplantı sonrasında açıklanan bildiri; Kapalı Maraş'ın çözümsüzlüğün esiri olmasından kurtulması gerektiği ifade edilerek bölgenin ulusal ve uluslararası hukuka uygun şekilde sivil yerleşime açılmasına yönelik çalışmaların devam edeceği belirtilmiştir. KKTC'nin Kapalı Maraş'ın açılmasına yönelik başlattığı süreç, GKRY'ni uluslararası arenada destek aramaya sevk etmiştir. GKRY Cumhurbaşkanı Nikos Anastasiadis, BMGK'nın 5 daimi üyesi ve AB'ne Kapalı Maraş açılımına yönelik mektup göndermiştir.¹⁷⁴

6 Ekim 2020 tarihinde KKTC Başbakanı Ersin Tatar, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile katıldığı KKTC'ye Su Temini Töreni'nde Kapalı Maraş'ın halkın kullanımına açılacağını duyurmuştur. Tatar, Kapalı Maraş'ın BM kararlarına ters düşmeyecek şekilde bölgedeki mal ve mülklerin eski sakinlerine iade edilmesi şartıyla bölgenin açılacağını bildirmiştir. 11 Ekim 2020 tarihinde KKTC'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde böyle bir duyurunun yapılması iç ve dış siyasette büyük yankı uyandırmıştır. KKTC'de Kapalı Maraş'ın yeniden açılmasına yönelik çalışmaların içerisinde yer alan koalisyon ortağı Halkın Partisi (HP) hükümetten çekildiğini açıklamıştır. Dışişleri Bakanı ve HP Genel Başkanı olan Kudret Özersay, seçime günler kala Maraş gibi önemli bir projenin seçim malzemesi yapılması zarar doğuracak bir hamledir diyerek eleştirmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, KKTC'nin kararının desteklendiğini belirterek "*Maraş'ın KKTC'nin toprağı olduğu tartışmasız bir gerçektir*" söyleminde bulunmuştur.¹⁷⁵

¹⁷³ Bu bilgiler Kapalı Maraş'ta yer alan Maraş Emniyet Bölük Komutanlığı tarafından asılmış bulunan tabeladan alınmıştır. (25.08.2020).

¹⁷⁴ "Turkey looking to re-open Varosha after 46 years", **Ekathimerini** (15.02.2020), <https://www.ekathimerini.com/news/249602/turkey-looking-to-re-open-varosha-after-46-years/> (e.t.: 17.02.2020)

¹⁷⁵ "KKTC Başbakanı açıkladı: Maraş'ı Perşembe günü açıyoruz.", Euronews (06.10.2020), <https://tr.euronews.com/2020/10/06/kkctc-basbakan-ac-klad-maras-persembe-gunu-ac-yoruz> (e.t.: 07.10.2020)

1974'ten itibaren kapalı olan "Hayalet Şehir" olarak adlandırılan Kapalı Maraş 46 yıl sonra kademeli olarak halkın kullanımına açılmıştır. 8 Ekim 2020 itibariyle Maraş'ın kamuya ait olan sahil bölümünün bir kısmı ve Demokrasi Caddesi'nin halkın kullanımına açılmasıyla 1974'ten bu yana Ada'da yürürlükte olan statükonun değiştirilmesinde önemli bir hamle gerçekleştirilmiştir. Kapalı Maraş'ın kısmi olarak halkın kullanımına açılması uluslararası siyasette büyük tepkilere yol açmıştır. BM, bu karardan endişe duyduğunu belirterek, Kıbrıs'ta gerginliği arttıracak, taraflar arasındaki diyalog ve müzakerelere gölge düşürecek tek taraflı eylemlerden kaçınma çağrısında bulunmuştur. BM Genel Sekreteri Sözcüsü Stephane Dujarric tarafından yapılan yazılı açıklamada BMGK kararları doğrultusunda Kapalı Maraş'ın statüsünün değişmediğini söylemiştir.¹⁷⁶ Konuya yönelik önemli bir başka açıklama AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell'den gelmiştir. Borrell, yaptığı yazılı açıklamada, AB'nin Kapalı Maraş ile ilgili olan açıklama ve gelişmelerden derin endişe duyduğunu belirterek, sahil şeridinin halka açılması kararının müzakereleri yeniden başlatma çabalarını daha karmaşık hale getirebileceğini bildirmiştir. Borrell, AB'nin BM ile yakın temasta olduğunu ve sahadaki durumun yakından takip edildiğini vurgulamıştır. Ayrıca bu konuda BMGK kararlarına saygı duyulmasının esas olduğunu eklemiştir.¹⁷⁷ Konuya yönelik başka bir tepki Rusya Dışişleri Bakanlığı'ndan gelmiştir. Bakanlık, Kapalı Maraş'ı açma planından ciddi endişe duyulduğunu vurgulayarak bu kararın kabul edilemez olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁸

Bu gelişmelerin ardından 27 Nisan 2021 tarihinde Cenevre'de BM öncülüğünde 5+1 Gayriresmi Kıbrıs Konferansı başlamıştır. 2017'de başarısızlıkla sonuçlanan Crans Montana'daki görüşmelerin ardından taraflar gayri resmi olarak ilk kez müzakere masasına bir araya gelmişlerdir. BM öncülüğünde 3 gün sürecek konferansa GKRY ve KKTC'nin yanı sıra garantör devletler Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'de katılmıştır. BM Genel Sekreteri Sözcüsü Stephane Dujarric tarafından yapılan açıklamada toplantının amacının "yakın zamanda Kıbrıs Sorununa kalıcı çözüm bulmak için

¹⁷⁶ "Turkish Cypriot "prime minister" says Varosha beach will open Thursday", **Cyprus Mail** (06.10.2020), <https://cyprus-mail.com/2020/10/06/turkish-cypriot-prime-minister-says-will-open-beach-area-of-varosha/> (e.t.: 11.10.2020).

¹⁷⁷ "BM'den Maraş için tek taraflı eylemlerden kaçınma çağrısı", **Euronews** (06.10.2020), <https://tr.euronews.com/2020/10/06/bm-den-maras-icin-tek-tarafl-eylemlerden-kac-nma-cagr-s> (e.t.: 11.10.2020).

¹⁷⁸ "Russia says Turkish plans to open Varosha beach unacceptable", **Ekathimerini** (07.10.2020), <https://www.ekathimerini.com/news/257789/russia-says-turkish-plans-to-open-varosha-beach-unacceptable/> (e.t.: 11.10.2020).

tarafların ortak zeminde buluşup bulaşamayacağını belirlemek” olduğu belirtilmiştir. Yıllardır “federasyona dayalı “çözüm temelinde yapılan diplomatik görüşmelere Türk tarafı bu kez “iki devletli çözüm” önerisini getirmiştir. KKTC Cumhurbaşkanı Ersin Tatar, “Kıbrıs Türk tarafının sürdürülebilir kalıcı bir antlaşma için önerisi” başlıklı 6 maddeden oluşan öneriyi BM Genel Sekreteri Guterres’e sunmuştur. Türk tarafının sunduğu eşit egemenlik ve eşit uluslararası statü temeline dayanan “iki devletli çözüm” önerisi Rum tarafı tarafından kabul edilmemesi nedeniyle Konferans başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Konferansın bitmesinin ardından Guterres, Kıbrıs Sorunu’nun çözümü adına resmi görüşmelerin başlaması için yeterli “ortak seminin bulunmadığını” söylemiştir. Politika değişikliğinin sinyali 46 yıldır kapalı olan Kapalı Maraş bölgesinin KKTC’nin tek taraflı iradesiyle halkın kullanımına açmasıyla verilmiştir.

Kapalı Maraş ile ilgili esas önemli gelişme Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Kıbrıs Barış Harekatlarının 47.yıldönümü kutlamaları vesilesi ile KKTC’ye gittiği resmi ziyarette gerçekleştirmiştir. KKTC Cumhurbaşkanı Ersin Tatar, Kapalı Maraş açılımının 2. aşamasına geçildiğini, bu kapsamda bölgenin %3,5’una tekabül eden pilot bölgenin askeri bölge statüsünün kaldırıldığını açıklamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan mülkiyet hakları vurgusu yaparak Kapalı Maraş’ın yeniden yerleşime açılacak olmasını kuvvetle desteklediklerini belirtmiştir.¹⁷⁹ Atılan bu yeni adımın Maraş’ta yeni bir mağduriyet oluşturmaktan ziyade mevcut mağduriyetleri gidermek amacını taşıdığını ifade etmiştir. Yıllardır atıl durumda kalan bölgenin Ada’da çözümsüzlüğün değil huzurlu ve müreffeh geleceğin sembolü hale gelmesini istediklerini eklemiştir.¹⁸⁰

Kapalı Maraş’ın yerleşime açılmasına yönelik 20 Temmuz 2021’de açıklanan karara başta AB olmak üzere uluslararası toplum tarafından büyük tepki gösterilmiştir. AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell sosyal medyadan yaptığı açıklamada, Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Tatar tarafından açıklanan tek taraflı kararın, Ada’daki gerilimi arttırma ve Kıbrıs Sorunu’nun kapsamlı çözümüne yönelik müzakereler için geri dönüşten ödün verme riski taşıdığını belirtmiştir. BMGK kararlarına tam olarak saygı gösterilmesi gerektiğini de eklemiştir. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres yapılan açıklamadan derin endişe duyduğunu bildirerek, tüm taraflara gerilimi kışkırtacak, çözüm için ortak zemin arama çabalarını

¹⁷⁹ “Dış Politika Kronolojisi-Temmuz 2021”, **Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Web Sitesi**, <https://www.mfa.gov.tr/temmuz2021.tr.mfa> (e.t.: 09.10.2022).

¹⁸⁰ “Kıbrıs’ta Maraş bölgesinin yüzde 3,5’unun açılacak olması ne anlama geliyor?”, **BBC News Türkçe** (21.07.2021), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57918758> (e.t.:23.07.2021).

tehlikeye atabilecek tek taraflı eylemlerden kaçınmaları çağrısında bulunmuştur.¹⁸¹ Ayrıca Genel Sekreterin açıklamasında Kapalı Maraş'a yönelik BMGK kararlarının geçerliliğini koruduğunu ve BM'nin bu yöndeki tavrında bir değişiklik olmayacağı taraflara hatırlatılmıştır.

BMGK'nin 23 Temmuz 2021 tarihli oturumunun ardından konuyla ilgili bir Başkanlık Açıklaması yapılmıştır. 15 üye ülkenin imzasının bulunduğu bildiriye, BMGK'nin çitle çevrili Maraş bölgesinin bir kısmının yeniden yerleşime açılmasına ilişkin açıklamayı kınadığını ve tek taraflı eylemlerden üzüntü duyulduğu ifade edilmiştir.¹⁸² Bir lidere yönelik BMGK'nin 15 üyesinin birden onayı ile yapılan bu nadir kınama karşısında Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı kendi internet sitesi üzerinden bir açıklamada bulunmuştur. Yapılan açıklamada; KKTC makamlarının Kapalı Maraş'a yönelik alınan tüm kararlarının mülkiyet haklarına saygı çerçevesinde olduğunu, BMGK kararlarının ihlalinin söz konusu olmadığını belirterek bu kararların mülkiyet ve egemenlik haklarının üzerinde olmadığını vurgulamıştır. Ayrıca bu açıklama ile Başkanlık açıklaması ve çeşitli ülkelerden gelen temelsiz iddialar ve Ada'daki gerçeklikle uyuşmayan açıklamalar reddedilmiştir.¹⁸³

20 Temmuz 2021'de Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından Maraş'ın statüsüne ilişkin yaptığı açıklama başta GKRY, Yunanistan, İngiltere ve ABD olmak üzere birçok ülkeden tepkilere neden olmuştur. GKRY Cumhurbaşkanı Nikos Anastasiadis, açıklamayı yasa dışı ve kabul edilemez bulduğunu belirtirken bölgenin yasal sahiplerine geri verilmesi ve BM yönetimi altına alınması çağrısında bulunmuştur.¹⁸⁴ Yunanistan Dışişleri Bakanlığı resmi internet sitesi üzerinden bir açıklamada bulunarak yapılan açıklamaları en güçlü şekilde kınadığını bildirmiştir.¹⁸⁵ Aynı şekilde ABD

¹⁸¹ “Erdoğan’ın açıklamalarının ardından Guterres’ten “Kapalı Maraş” tepkisi”, **Cumhuriyet** (22.07.2021), <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdoganin-aciklamalarinin-ardindan-guterresten-kapali-maras-tepkisi-1854414> (e.t.: 23.07.2021).

¹⁸² “BM Güvenlik Konseyi, Türkiye’nin Kıbrıs’ta iki devlet açıklaması ve Maraş’ın açılması kararını kınadı”, **BBC News Türkçe** (23.07.2021), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57948496> (e.t.:24.07.2022).

¹⁸³ “No: 260, 23 Temmuz 2021, KKTC Hükümetinin Maraş Açılışının İkinci Aşamasına Yönelik Kararı Hk.”, **Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Web Sitesi**, https://www.mfa.gov.tr/no_260_kkctc-hukümetinin-maras-aciliminin-ikinci-asamasina-yonelik-karari-hk.tr.mfa (e.t.: 24.07.2022).

¹⁸⁴ “Erdoğan’ın Maraş’ın statüsüne ilişkin açıklamalarına hangi ülke ne tepki verdi?”, Euronews Türkçe, 21.07.2021, <https://tr.euronews.com/2021/07/21/erdogan-n-maras-n-statusune-iliskin-ac-klamalar-na-hangi-ulke-ne-tepki-verdi> (e.t.: 23.07.2022)

¹⁸⁵ “Ministry of Foreign Affairs stateme.nt regarding the announcement by the turkish side on the declassification of part of the fenced-off area of “Varosha” and on changing its status, in violation of the relevant resolutions of the UN Security Council.”, Announcement-Statements, **Hellenic Republic**

Dışişleri Bakanı Antony Blinken da twitter hesabı üzerinden yaptığı açıklamada, BM kararları ile örtüşmeyen ve kabul edilemez olan Maraş'ın bazı bölümlerinin Kıbrıs Türk yönetimi altına devredileceğini duyurusunu kınamıştır. İngiltere Dışişleri Bakanlığı ise BMGK kararlarına verdiği desteğin altını çizerek açıklamadan derin endişe duyduğunu belirtmiştir.¹⁸⁶

Kapalı Maraş'ın %3,5'lük bölümünün sivilleştirilmesinin ardından, Türkiye ve KKTC makamları tarafından Kapalı Maraş'ta taşınmazı bulunan kişilere TMK'ya başvuru yapmaları çağrısında bulunulmuştur. 8 Ekim 2020'de başlayan açılım sürecinden bu yana TMK'ya birçok Kıbrıslı Rum başvurmuştur. Ancak Kapalı Maraş'a yönelik yaklaşık 500 başvurudan hiçbirinde karar tesis edilmemiştir. Bölgenin bir kısmı askeri statüden çıkarılmış olmasına karşın yerleşim adına bir ilerleme söz konusu olmamıştır. Kapalı Maraş'ın açılan bölümünde Gazimağusa Belediyesi tarafından plajlar, bisiklet kiralama noktaları ve büfeler açılarak halkın hizmetine sunulmuştur. Açık hava müzesi niteliğine bürünen Kapalı Maraş, yerli ve yabancı birçok turistin ilgi odağı olmuştur. Geçen 2 yılda yaklaşık 750 bin turist bölgeyi ziyaret etmiştir.¹⁸⁷ Kapalı Maraş'ın açılmasının 2.yıldönümünde, Cumhurbaşkanı Tatar bölgeye ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. Tatar, Kapalı Maraş açılımının Kıbrıs Türk halkı için geç kalınmış bir adım olduğunu ifade etmiş ve "iki devletli" siyasetin önemli bir adımı olduğunun altını çizmiştir.¹⁸⁸ Kapalı Maraş'ta taşınmazı bulunan Kıbrıslı Rumlara etkin bir iç hukuk yolu olan TMK'ya başvurmaları çağrısını yinelemiştir. TMK'da herkesin hakkını arayabileceğini ifade ederek, yeni düzenlemelerle burada birtakım yeniliklerinden görülebileceğini belirtmiştir. Son olarak, Cumhurbaşkanı Tatar yaptığı

Ministry of Foreign Affairs Official Website, 20.07.2021, <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/ministry-of-foreign-affairs-statement-regarding-the-announcement-by-the-turkish-president-on-the-declassification-of-part-of-the-fenced-off-city-of-varosha-and-on-changing-its-status-in-violation-of-the-relevant-resolutions-of-the-un-security-council.html> (e.t.: 23.07.2022)

¹⁸⁶ "UK concerned by Erdoğan's announcement on partial reopening of Varosha", **Reuters**, 20.07.2021, <https://www.reuters.com/world/europe/uk-concerned-by-erdogans-announcement-partial-reopening-varosha-2021-07-20/> (23.07.2021).

¹⁸⁷ "KKTC'de Maraş'ın kademeli açılım sürecinin başlamasının üzerinden 2 yıl geçti", Muhammet İkbâl Arslan, Anadolu Ajansı, 07.10.2022, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kktcde-marasin-kademeli-acilim-surecinin-baslamasinin-uzerinden-iki-yil-gecti/2705105> (e.t.: 10.10.2022)

¹⁸⁸ "Cumhurbaşkanı Ersin Tatar, Maraş'ın açılmasının 2.yıldönümünde BRT'ye değerlendirmelerde bulundu."- Haberler, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi İnternet Sitesi**, 08.10.2022, <https://www.kktcb.org/tr/cumhurbaşkanı-ersin-tatar-marasin-acilmasinin-ikinci-yil-donumunde-brtye-degerlendirmelerde-10279> (e.t.: 10.10.2022)

açıklamada Kapalı Maraş'ta bir sonraki adımda bazı kamu binalarının hizmete açılacağı ifade etmiştir.¹⁸⁹

¹⁸⁹ "Public buildings to be opened in Varosha:Tatar", Hande Fırat, **Hürriyet Daily News**, 05.10.2022, <https://www.hurriyetdailynews.com/public-buildings-to-be-opened-in-varosha-tatar-177437> (e.t.: 07.10.2022)

3. BÖLÜM: KAPALI MARAŞ'TA HUKUKİ SORUNLAR VE POLİTİK ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

3.1. Kıbrıs'ın En İhtilafli Konusu: Mülkiyet Meselesi

Mülkiyet sorunu, Kıbrıs'taki uyuşmazlığın çözümünün önündeki en karmaşık sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Esasen sorunun karmaşıklığı birçok konu ile bağlantılı olmasından kaynaklanmaktadır. Mülkiyet sorunu içerisinde; şahıs mülkiyeti taşıdığından özel hukuk, kişi hakları ile ilgili olduğundan insan hakları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve AB Hukuku ile ilişkili olduğundan uluslararası hukuk ile dini ve vakıf mallarını içerdiğinden vakıflar hukuku, ulusal çıkarlar ve güvenlikle ilgili olduğundan kaynaklı siyaset ile doğrudan bağlantılıdır ve çözümlenmesi oldukça zordur. Dolayısıyla mülkiyet konusuna “salt arazi” çerçevesinden bakılması doğru bir değerlendirme olmayacaktır. Diğer deyişle, meselenin hukuki boyutu politik dinamiklerden bağımsız değildir. Bunun bir yansıması olarak, sorunun çözümünde hukuki sorunlar ve politik gereklilikler arasında bir denge gözetilmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Toplumlararası görüşmeler sürecinde “toprak ve mülkiyet”, taraflar arasında en derin görüş ayrılıklarının bulunduğu konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konu müzakere edilirken tarafların önüne çözümlenmesini gerektiren bir diğer mesele olan “göçmenler” konusu da beraberinde getirmektedir. Toprak düzenlemeleri yapıldığı takdirde, diğer yönetimin kontrolüne geçecek kişilerin durumunun ne olacağı, hangi haklara sahip olacakları veya hangi haklardan mahrum kalacakları, bu kişilerin iş ve ikamet durumlarının nasıl olacağı konusu çözümlenmesi gereken ve cevaplarının çok iyi bir şekilde verilmesi sorulardır.

1974 yılında Kıbrıs Barış Harekatları'nın ardından Ada'da etnik açıdan ayrılmış iki bölge tesis edilmiştir. Hukuki anlamda iki kesimliliğin oluşması ise 2 Ağustos 1975 tarihinde Viyana'da BM gözetiminde yapılan “*Nüfus Mübadelesi Antlaşması*” ile olmuştur.¹⁹⁰ Bu antlaşma ile Kıbrıs'ta kuzeyden güneye yaklaşık 120 bin Kıbrıslı Rum, güneyden kuzeye de yaklaşık 65 bin Kıbrıslı Türk geçmiştir. Böylece Ada'da nüfus açısından homojen iki kesim sağlanmıştır. Ancak mübadele sonucunda her iki halktan

¹⁹⁰ Özde Dereboylular, Perçem Arman, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kıbrıs'la İlgili Verdiği Kararların KKTC ve Türkiye'ye Etkisi”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 136, 2018, s.306.

insanlar arkalarında taşınmaz mallarını bırakmak zorunda kalmıştır. Böylece Kıbrıs'ta önemli bir sorun ortaya çıkmıştır. Esasen bu sorunun oluşumu çok daha öncesine dayanmaktadır. 1963'te yaşanan toplumsal olayların ardından Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sona ermiş ve *de facto* Kıbrıslı Rumların yönetimini altına girmiştir. Toplumlararası çatışmaların yaşandığı 1963-1974 yılları arasında birçok Kıbrıslı Türk güvenli olarak gördükleri bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır. Aslında Kıbrıs'ta çatışmalar kaynaklı yaşanan göç hareketlerinin mülkiyet konusundaki ilk mağdurları onlar olmuştur.

28 Ocak 1987 tarihinde Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Komisyonu¹⁹¹'na kişilerin bireysel başvuru yapma hakkını tanınması Kıbrıs'taki mülkiyet sorunu açısından önemli bir kırılma noktası olmuştur. Bu tarih öncesinde Kıbrıs Sorunu'na ilişkin başvuruların tümü devlet nezdinde yapılıyorken, bireysel olarak yapılan birçok başvuru gündeme gelmeye başlamıştır. 1990'lı yıllarda bireysel başvuru hakkının tanınmasının ardından, binlerce Kıbrıslı Rum (yaklaşık 140.000 kişi) mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasıyla Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvuruda bulunmuştur.¹⁹² KKTC idaresi altında bulunan topraklarda oluşan mülkiyet hakkı, ayrımcılık, kayıp şahıslar gibi hak ihlallerinden hukuki olarak Türkiye sorumlu tutulmuş ve aleyhine davalar açılmaya başlanmıştır. Bu başvurulara, Türkiye yer bakımından "*ratione loci*" itiraz etmiş olsa da kabul görmemiştir. Türkiye, Kuzey Kıbrıs'ın kendi yetki alanı "*jurisdiction*" içerisinde olmadığını savunmuş, Sözleşme'nin 63.maddesine atıfta bulunarak bir başka ülke toprağında meydana gelen olaylardan ötürü sorumluluk atfedilemeyeceğini belirtmiştir.¹⁹³ Lakin bu itiraza karşılık; Komisyon, Sözleşme'ye taraf olan bir ülkenin kendi ülkesi sınırları dışında yaptığı askeri operasyonlardan veya kişilere zarar veren eylemlerinden kaynaklı sorumlu tutulabileceğini bildirmiştir. Çünkü Komisyon bu türden askeri operasyonlardan etkilenen kişilerin ilgili ülkenin "yetkisi" (kontrol ve otoritesi) altına girebileceğini görüşünü benimsemiştir.¹⁹⁴

¹⁹¹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 11 Nolu Protokolün 1 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe girmesi ile Komisyon kaldırılmış, bireysel ve devletler arası başvurular doğrudan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) 'ne iletilmiştir.

¹⁹² Oran, *op.cit.* s. 655.

¹⁹³ Ömer Fazlıoğlu, "AİHM'nin Xenides-Arestis Kararı ve Kıbrıs'ta Mülkiyet Sorunu", TEPAV-EPRI Dış Politika Etütleri Programı, s. 9.

¹⁹⁴ *Loizidou v. Turkey, Preliminary Objections, ECHR (23 March 1995), 40/1993/435/514.*

Loizidou Davası, Kıbrıslı Rumların kuzeyde bıraktıkları mülklerle ilgili hak iddiasında bulunarak bireysel başvuru yolu ile Komisyon'a götürdükleri ilk dosyadır. Bayan Titina Loizidou'nun Girne'deki taşınmaz malları üzerindeki mülkiyet haklarından yararlanamadığı gerekçesiyle 1989 yılında Türkiye aleyhine Komisyon'a başvurması önemli bir dönüm noktasıdır. Türkiye, mülkiyet sorununun siyasi bir konu olduğunu ve devam eden müzakerelerde çözülebileceğini öne sürmüştür. Ancak Komisyon Türkiye'nin savunmasını geçerli bulmamış ve 1998'de tazminat ödenmesine hükmetmiştir.¹⁹⁵ Benzer durumda olan Kıbrıslı Rumlar için emsal dava kabul edilen Loizidou kararı, Türkiye aleyhine açılan mülkiyet davalarının 1.400 civarına çıkmasına yol açmıştır.¹⁹⁶ Karar, Türk dış politikasını AB ve Avrupa Konseyi karşısında ciddi şekilde zora sokmuştur. Türkiye, durumun Kıbrıs Sorunu'nun çözümüyle doğrudan bağlantılı olduğunu vurgulayarak 5 yıl boyunca kararı uygulamamıştır. Ancak özellikle Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi nezdinde gelen baskılar sonucu, Türkiye emsal teşkil etmemesi şerhini koyarak Aralık 2003'te, gecikme faizi ile birlikte 1.1 milyon euro tazminatı ödemiştir.

Uluslararası düzeyde yapılan bireysel başvurular ile Kıbrıs'taki mülkiyet sorunu gittikçe daha karmaşık ve çetrefilli bir hale gelmiştir. Yargı süreci taraflara her geçen gün daha fazla mali yük yaratırken Ada'da kapsamlı çözüme ulaşılmasında sancılı ve yavaş bir ilerleyişe neden olmuştur. Kıbrıslı Rumların yaptığı bireysel başvurular insan haklarının korunmasından daha çok KKTC'nin statüsünü tartışmaya açma amacı taşımıştır.¹⁹⁷

3.1.1. Kapalı Maraş'taki Mülkiyet Sorunu

14 Ağustos 1974 tarihinde başlamış olan İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı sürerken, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Mağusa'ya yaklaşmasının üzerine Maraş bölgesinde ikamet eden Kıbrıslılar ve yabancı turistler bölgeyi ani bir şekilde terk ederek Dikelya'daki İngiliz üssü ve Güney Kıbrıs'a sığınmışlardır. Bunun ardından Türk ordusu Maraş'ı tamamen kontrol alarak bölgeyi kapatmıştır. Maraş'ın "kapalı" olarak atfedilen tellerle çevrili bölgesi askeri bölge statüsüne alınmış ve herkes için "ölü bölge" olarak

¹⁹⁵ Kemal Gözler, "Bireysel Başvuru ve Kıbrıs Sorunu", İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 15, 1993, s.174.

¹⁹⁶ Yaprak Renda, "Loizidou Kararından Bugüne Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kararları ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarının Kıbrıs'taki Mülkiyet Sorununa Etkisi", Ankara Barosu Dergisi, Sayı 1, 2013, s.392.

¹⁹⁷ Baskın Oran (Ed.), **Türk Dış Politikası- Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 3: 2001-2012**, İletişim Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 2013, s.671.

kalmıştır. 1974 sonrasında KKTC sınırları içerisinde iskana açılmayan tek bölge Kapalı Maraş olmuştur. Burası İskân Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası (İTEM) kapsamı dışında tutulmuştur.¹⁹⁸ Bu noktada şunu belirtmek faydalı olacaktır; Maraş bölgesinin sahil kesiminde yer alan tellerle çevrili olan bölgesi olan “Kapalı Maraş” yerleşime kapatılmış vaziyettedir. Lakin Kapalı Maraş’ın kuzeyinde yer alan ve Aşağı Maraş (Kato Varosha) ve Ay Luka mahalleleri yerleşime açıktır. Bu mahalleler de yerli halk tarafından “Maraş” olarak adlandırılmaktadır.

Kapalı Maraş bölgesindeki mülkiyet sorununa dair diğer bir önemli husus buradaki malların “vakıf arazi” olduğuna ilişkin iddialardır. Kıbrıs Vakıflar İdaresi (EVKAF) tarafından yapılmış çalışma ve belgelere göre Maraş bölgesi, 1571 yılında Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs’ı fethinden sonra kurulmuş olan Lala Mustafa Paşa, Abdullah Paşa ve Bilal Ağa isimli 3 vakfa aittir.¹⁹⁹ İngiliz sömürge yönetiminde bu vakıflara ait mülkler hukuk dışı yollarla elden çıkarılarak mülkiyetleri kişilere devredilmiştir. Vakıflar İdaresi’nin paylaştığı verilere göre, toplamda 4637 bin dönüm olan Kapalı Maraş’ın 3362 bin dönümü Kıbrıs Rumlar ve Yunanlılar, 33 dönümü Kıbrıs Rum Kilisesi, 125 dönüm Rumlara ait şirketler, 21 dönüm Rum Belediyesi, 3 dönüm yabancı uyruklu şahıslar, 39 dönümü ise Rum Okul Komisyonu’na yasal bir dayanaktan yoksun olarak verilmiştir.²⁰⁰ Kıbrıs Vakıflar İdaresi bu iddialarına yönelik olarak uluslararası mahkemelere taraf olup kanıtlamak amacıyla aktif çalışma yürütmektedir. Eklemek gerekir ki Ada’daki tapu kayıtlarına yönelik büyük bir belirsizlik söz konusudur. 1878’de Osmanlı idaresi fiilen son bulduğunda Ada’da sistemli bir şekilde tutulan tapu kayıt sistemi ve haritalama söz konusu olmamıştır. Kıbrıs’ta tapu kayıt sistemi ve haritalama İngiliz Sömürge Yönetimi döneminde başlamıştır. Bugün bile esas alınan haritalar 1919’da yılında çizilen haritalardır.²⁰¹ Tüm malların kaydının yapılması ve tapu sisteminin oturması ise 1946’lara kadar devam etmiştir. Bu durum

¹⁹⁸ KKTC’de mülkiyet rejimi, 1977’de KTFD döneminde yürürlüğe giren İTEM Yasası olarak da bilinen “İskan, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası” ile düzenlenmiştir. KKTC’nin ilanının ardından 1985 yılında KKTC Anayasası’nın 159. Maddesi ile söz konusu Yasa’da bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklik sayesinde Güneyde malları kalan Kıbrıslı Türkler, mallarını KKTC devletine devrederek Güneydeki mallarına eşdeğer olan başka bir malın KKTC tarafından verilen tapu ile sahibi mülkiyetini alabilmiştir. Cenan Eskimuhtaroglu, Kutluhan Bozkurt “**AIHM Kararları Çerçevesinde KKTC’de Taşınmaz Mal Mülkiyeti**”, YÜHFD, C.XVII, 2020/2, s.512.

¹⁹⁹ Kıbrıs Vakıflar İdaresi tarafından sunulan bilgi ve belgelere erişim için bkz: **Kıbrıs Vakıflar İdaresi EVKAF Web Sitesi**, <http://www.evka.org/site/sayfa.aspx?pkey=891> (e.t.: 19.08.2022)

²⁰⁰ Emete Gözügüzelli, “**Uluslararası Hukuk ve Maraş(Varosa) Vakıfları**”, Adalet Dergisi, Cilt, Sayı 67, 2021, s.67.

²⁰¹ “Vakıf Malları ve Maraş ile ilgili Karmaşa”, Murat Metin Hakkı, **Yenidüzen**, 27.12.2021. (e.t.: 09.03.2022)

beraberinde olumsuz sonuçları getirmiştir. O dönem zarfında birçok vakıf malı kayıtlara geçmemiştir.

Kıbrıs Vakıflar İdaresi tarafından Kapalı Maraş'taki mülkiyet sorununa ilişkin çalışmalar daha çok günümüzde ön plana çıksa da 1990'lı yıllarda konuya yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Kapalı Maraş'taki arazilerin mülkiyetine ilişkin KKTC mahkemelerinde birtakım işlemler yapılmıştır. İlk olarak 1974 tapu kütük kayıtlarının iptaline yönelik tapu makamları taraf yapılmak istenerek KKTC Yüksek İdare Mahkemesi'ne talepte bulunulmuştur. Lakin dava sonuca bağlanmadan geri çekilmiştir. Ayrıca Gazimağusa Kaza Mahkemesi nezdinde 270/2000 ve 271/2000 sayılı Lala Mustafa Paşa ve Abdullah Paşa Vakıflarıyla²⁰² ilgili hak iddiasında bulunan davalar gündeme gelmiştir. Bu davalarda tapu kayıtlarının iptaline yönelik herhangi bir talepte bulunulmazken sadece davalarda listelenen taşınmazların bu iki vakfa ait olduğuna ilişkin bir tespit kararı talep edilmiştir. Davada taraf olarak sadece Kıbrıs Vakıflar İdaresi ve KKTC Başsavcılığı bulunmuştur. 1974 itibariyle kayıtlı mal sahibi olarak görünen gerçek veya tüzel kişiler davaya taraf yapılmamış ve herhangi bir beyanda bulunulmamıştır. Davalar üzerine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) nezdinde görülen Myra Xenides-Arestis Davası gündeme gelinceye kadar herhangi bir işlem yapılmamıştır.²⁰³ Sonuç olarak, 1974 tapu kayıtlarına yönelik mahkeme kararı olmasına karşın bir düzeltme veya değişiklik bulunmamaktadır. Kapalı Maraş ilgili tapu kayıtlarında hala 1974 yılında kayıtlı mal sahibi gerçek ve tüzel kişiler ile KKTC Anayasası 159. Maddesi'nin hükümleri gereği KKTC devletinin adı geçmektedir.

²⁰² Harita 6 için bkz., "Kıbrıs'taki Arazilerin Yüzde 30'u Osmanlı Mirası", **TRT Haber**, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/kibristaki-arazilerin-yuzde-30u-osmanli-mirasi-510719.html> (e.t.:27.06.2022)

²⁰³ Myra Xenides-Arestis Davası ve bu süreçte yaşananlara ilişkin ayrıntılar aşağıda geçen "Kapalı Maraş'a Yönelik Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Düzeyinde Çözüm Arayışları" başlıklı bölümde verilmiştir.

2019 yılı itibarıyla Kıbrıs'ta Kapalı Maraş'a yönelik yeni gelişmelerin yaşanması BM'nin de dikkatini çekmiştir. BMGK 9 Ekim 2020'de "Kıbrıs'ta Durum" başlıklı düzenlediği kapalı oturumda, Kapalı Maraş'ın 6 Ekim 2020'de bir bölümünün halkın kullanımına açılması kararını görüşmüştür. Toplantı sonrası yapılan açıklamada; Kapalı Maraş'ın BMGK kararlarındaki statüsünü koruduğunu, açılmasına yönelik karardan kaynaklı derin endişe duyduklarını ve BMGK kararlarına uygun olmayan hiçbir eylemde bulunulmaması gerektiği belirtilmiştir.²⁰⁷

BMGK, 25 Temmuz 2019 tarihli 2483 sayılı kararı ile eski kararlarda belirtildiği üzere Kapalı Maraş'ın özel statüsünün uygulanması ve korunması gerektiğini hatırlatmıştır.²⁰⁸ BMGK kararlarında, Kapalı Maraş'ın mevcut statüsünün devam etmesinden Türkiye sorumlu tutulmaktadır. Kapalı Maraş Sorunu, Kıbrıs Sorunu'na ilişkin kapsamlı çözüm planlarına dahil edilmesi gerektiği düşünüldüğünden BMGK kararları ve BM Genel Sekreterlerinin önerileri uygulamada bir karşılık bulmamıştır.

Ekim 2020'de Kapalı Maraş'ın kademeli olarak halkın kullanımına açılması uluslararası siyasette birçok tepkiye neden olmuştur.²⁰⁹ Kapalı Maraş'ın açılmasının BMGK kararlarına aykırı ve kabul edilemez nitelikte olduğu vurgulanmıştır. BMGK'nın 11 Mayıs 1984'te almış olduğu 550 sayılı karara göre; Maraş bölgesine kendi yerleşimcileri dışında kimsenin yerleştirilmesi kabul edilmemiş ve bölgenin yönetiminin BM'ye devredilmesi çağrısında bulunulmuştur. Kapalı Maraş açılımının bu karara bir bakımdan hem uyduğu hem de uymadığı yorumu yapılabilir. Kapalı Maraş'ın %3,5'una tekabül eden bir bölge halkın kullanımına açılmış olsa da bölgeye iskân ve yerleşim durumu söz konusu olmamıştır. Türk yetkililer uluslararası hukuka uygun şekilde hareket edileceği ve mağduriyet yaratılmayacağını belirterek eski yerleşimcilerinin AİHM tarafından kabul gören Taşınmaz Mal Komisyonu (TMK)'na başvuruda bulunabilecekleri beyanında bulunmuştur. Bu bakımdan mevcut koşullarda karara ters düşen bir durum söz konusu değildir. Fakat öte yandan bölgenin BM yönetimine devri çağrısı bakımından karara uyulmamıştır. Lakin 550 sayılı kararın bağlayıcılığı tartışmaya açıktır. Aynı kararda KKTC'nin ilanının geri alınması

²⁰⁷ "BM Güvenlik Konseyi'nden "Kapalı Maraş" çağrısı: Geri adım atın", **Euronews**, 10.10.2020, <https://tr.euronews.com/2020/10/10/bm-guvenlik-konseyi-nden-kapal-maras-cagr-s-geri-ad-m-at-n>, (e.t.: 25.06.2022)

²⁰⁸ **UNSC Res. 2483**, (25 Temmuz 2019), UN Doc S/RES/2483, para. 11/10.

²⁰⁹ Reuters, "Turkey says part of Cyprus ghost town to reopen; EU, UK, U.S. object", Michele Kambas, 21.07.2021, <https://www.reuters.com/world/middle-east/cyprus-talks-can-resume-only-two-state-basis-erdogan-says-2021-07-20/>, (e.t.: 25.06.2022)

istenirken, Türk ve Kıbrıslı Türk liderler arasında karşılıklı büyükelçi ataması gibi ayrılıkçı hareketlerin kınanacağı belirtilmiştir. Ancak bu karar alındığı dönemde dahi usul ve esas bakımından çokça eleştirilmiş ve engel olarak görülmemiştir.

12 Temmuz 2021 tarihinde KKTC Bakanlar Kurulu Kararı ile Kapalı Maraş'ın %3,5'una tekabül eden pilot bölge “*askeri bölge*” statüsünden çıkarılmıştır. Bu karar 20 Temmuz 2021'de Cumhurbaşkanları Erdoğan ve Tatar tarafından kamuoyuna açıklanmış ve uluslararası toplumdan birbiri ardından tepkiler gelmiştir. Karara yönelik tepkiler BMGK düzeyinde de karşılık bulmuştur.²¹⁰ İlk olarak 23 Temmuz 2021 tarihinde yapılan BMGK oturumunun ardından konuyla ilgili bir Başkanlık Açıklaması yapılmıştır. Açıklamada BMGK'nin 550 ve 789 sayılı kararlarına hatırlatmada bulunularak Kapalı Maraş'ın herhangi bir bölümünün sakinleri dışında kişiler tarafından yerleşime açılmasına yönelik girişimlerin kabul edilemez olduğu yinelenmiştir. BMGK önceki kararlarına ve açıklamalarına aykırı olan bu tek taraflı eylemlerden kaynaklı derin üzüntü duyulduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Kapalı Maraş'ın BM yönetiminde devredilmesi ve BM Kıbrıs Barış Gücü'nün hareket özgürlüğü de dahil olmak üzere tüm kararlara tam saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır.²¹¹ BMGK, Başkanlık açıklamasından birkaç gün sonra 29 Temmuz 2021 tarihli 2587 sayılı kararı²¹² kabul etmiştir. Kararda, 23 Temmuz 2021'de tarihinde yapılan Başkanlık Açıklamasına atıfta bulunularak, Ekim 2020'den bu yana atılan bütün adımların geri alınması için çağrıda bulunulmuştur. Kapalı Maraş'a yönelik önceki kararlarda belirtilen statü yeniden teyit edilmiş ve buna yönelik hiçbir eylemde bulunulmaması gerektiğinin altı çizilmiştir. Kapalı Maraş'a yönelik, Ada'daki gerilimi tetikleyecek ve barışçıl bir çözümü baltalayacak tek taraflı eylemlerden kaçınılması gerektiği bir kez daha vurgulanmıştır. Son olarak, BMGK'nin 27 Ocak 2020 tarihinde yayınladığı 2618 sayılı kararda Kapalı Maraş'a yer verilmiştir. Bu kararda da önceki kararlara hatırlatma yapılarak, Ekim 2020'den bu yana Kapalı Maraş'a yönelik adımların gözden geçirilmesi ve tek taraflı eylemlerden kaçınılması gerektiği çağrısında bulunulmuştur.²¹³

²¹⁰ “KKTC Dışişleri Bakanlığı, Kıbrıs'ta konuşlu BM Barış Gücü'nün görev süresinin uzatılmasına tepki gösterdi”, **Anadolu Ajansı** (29.07.2021), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kktc-disisleri-bakanligi-kibrista-konuslu-bm-baris-gucunun-gorev-suresinin-uzatilmasina-tepki-gosterdi/2318492> (e.t.: 01.08.2021).

²¹¹ **UNSC Statement by the President of the Security Council** (23.07.2021), UN Doc S/PRST/2021/13.

²¹² **UNSC Res. 2587** (29.07.2021), UN Doc S/RES/2587 (2021).

²¹³ **UNSC Res. 2618** (27.01.2022), UN Doc. S/RES/2618 (2022).

3.3. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Sürece Dahil Edilmesi

AIHM'ne yapılacak bir başvurunun kabul edilebilirlik şartları Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AIHS)'nin 35.maddesinde belirtilmiştir. Buna göre, bir başvurunun kabul edilebilmesi için iç hukuk yolları tüketildikten sonra ve kesin kararın verilmesinin ardından 6 aylık süre zarfında Mahkeme'ye dosyalanması gerekmektedir. İç hukuk yollarının tüketilebilmesi için ulusal otoriteler nezdinde hak aranmış ve en son yargı yerine de başvuru yapılmış olması gerekmektedir. Loizidou başvurusunun Komisyon'a gittiği ve karara bağlandığı tarihlerde Kıbrıslı Rumların Kuzey'de bıraktıkları taşınmaz mallarla ilgili KKTC'de hak aramaları mümkün olmamıştır. KKTC Anayasası'nın 159'uncu maddesine göre, bu gibi taşınmaz mallar KKTC devletine intikal ettirilmiş, tapu kayıtları ona göre değiştirilmiş ve bu gibi malların tapularının hangi durum ve koşullarda kişilere devredileceği yasalara göre belirlenmesi öngörülmüştür. Anayasal kurallar ve fiziki şartlar sebebiyle Kıbrıslı Rumların KKTC'de veya Türkiye'de herhangi bir hak girişiminde bulunmaları mümkün olmamıştır. Bundan kaynaklı Bayan Loizidou Türkiye'ye karşı doğrudan Komisyon'a başvuru yapabilmıştır.

Loizidu Davası, Kıbrıs'taki mülkiyet sorununa ilişkin uluslararası hukuk mahkemelerinde verilen kararlar açısından emsal teşkil ettiği için önemlidir. Bu davanın ardından AIHM'ye Türkiye aleyhine birçok başvuruda bulunulmuştur. Başvurular Türkiye'nin Avrupa Konseyi ve AB ile olan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Meydana gelen başvuru seli karşısında Avrupa Konseyi'nin de başvurulardan kaynaklı birtakım rahatsızlıkları olmuştur. Bundan dolayı Kıbrıslı Rumların KKTC'de hak arayabilecekleri bir hukuki yol yaratılması düşüncesi ortaya çıkmıştır.

AIHM'ne giden Kapalı Maraş konulu ilk pilot dosya Xenides-Arestis v. Turkey davasıdır. Loizidou davasından sonra 1999 yılında Myra Xenides-Arestis'in yapmış olduğu dava, ikinci emsal dava olarak ele alınmıştır.²¹⁴ Türkiye aleyhine yapılan dava seli karşısında KKTC otoriteleri, 49/2003 sayılı Yasa ile Mal Tazmin Komisyonu oluşturulmasına karar vermiştir. Mal Tazmin Komisyonu ile mahkemeye gelen başvuruların önce iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekliliği altında buraya yönlendirilmesi hedeflenmiştir. Xenides-Arestis davası, KKTC Meclisi tarafından

²¹⁴ Oran, op.cit., s.671.

hayata geçirilen Tazmin Yasası'nın AİHM'de test edildiği ilk başvurudur. AİHM, 2 Eylül 2004'te davanın kabul edilebilirlik kararını vermiştir.²¹⁵ Verilen kararda, 49/2003 sayılı yasa ile kabul edilen Mal Tazmin Komisyonu'nun AİHM'nin aradığı kriterlerde etkili bir iç hukuk yolu olmadığı belirtilirken AİHS standartların uygun bir iç hukuk yolunun hangi kriterleri taşıması gerektiğine yönelik özellikler sıralanarak yönlendirmelerde bulunulmuştur.²¹⁶

Başvuruya ilişkin esas kararda mahkeme tarafından Xenides Arestis'in mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir. Loizidou davasında olduğu gibi bu kararda da Türkiye'nin bütün Kuzey Kıbrıs'ta askeri kontrol tesis etmesi uygulamasından yola çıkılarak hukuki sorumluluğun ihlaller bakımından KKTC'ye değil, etkin kontrol sahibi olarak görülen Türkiye'ye ait olduğuna hükmedilmiştir.²¹⁷ Ayrıca kararda, AİHM'ye gelen buna benzer başvurular için söz konusu ihlallerden doğan hakların teminat altına alınabilmesi için 3 ay içinde bir mekanizma kurulması ve onu izleyen 3 ay içerisinde de çözüm bulunması istenmiştir. Bu karar dönüm noktası olarak nitelendirilebilecek önemli bir karardır. Kurulması öngörülen mekanizmanın etkili bir iç hukuk yolu olarak nitelendirilmesi durumunda, Mahkeme önünde bekleyen benzer başvuruların buraya yönlendirilebileceğinin sinyali verilmiştir. Bunun üzerine verilen reçeteye uyularak Taşınmaz Mal Komisyonu (TMK) kurulmuştur.

Xenides-Arestis davası AİHM önünde Kapalı Maraş Sorunu'nun gündeme geldiği ilk davadır. Bayan Myra Xenides-Arestis 1971 yılından Ağustos 1974 yılına değin ailesi ile birlikte Mağusa şehrinin Maraş bölgesinde yer alan Ayios Memnon mahallesinde yaşamakta olduğunu, evinin parselinin bulunduğu yerde yarı hissesinin ona ait olduğu 1 daire, 1 dükkan ve 3 evin bulunduğunu, bu evlerden birinde de kendisinin ikamet ettiğini beyan etmiştir.²¹⁸ Diğer yarı hissesinin ise tapuda kız kardeşinin üzerine bulunduğunu, aynı zamanda Mağusa'da bir başka arazi üzerinde de 5/48 hissenin de kayıtlı sahibi olduğunu bildirmiştir.

Bayan Myra Xenides-Arestis, 14 Ağustos 1974 tarihinde Türk ordusunun Mağusa kentine gelmesi üzerine eşyalarını alarak Maraş'ta bulunun evini terk etmek

²¹⁵ Halil İbrahim Ayçiçek, Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:5, Sayı: 9, Aralık 2018, s.99.

²¹⁶ Myra Xenides Arestis v. Turkey, Admissibility, No: 46347/99, s.45.

²¹⁷ Ali Osman Karaoğlu, **“Dispute over the Fenced Varosha in the light of International Law, United Nations Security Council Resolutions and Judgments of European Court of Human Rights”**, Public and Private International Law Bulletin, İstanbul University Press, Volume 42, Issue 1, 2022, p. 17.

²¹⁸ Necatigil, op.cit., s. 283.

zorunda kaldığını, söz konusu mal ve mülklerinin TSK kontrolü altında bulunan tellerle çevrili Kapalı Maraş'ta kaldığını ve dönmesine izin verilmediğinden mallarını kullanmadığını öne sürmüştür. AİHS'nin "konut hakkı" ile ilgili olan 8.maddesinin ve Ekli 1. Protokol'ün 1.maddesinin ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Ayrıca Ortodoks dinine mensup Kıbrıslı Rumlara, Türkiye'nin ayrımcılık uygulandığını iddia etmiştir. Bayan Arestis bu gerekçelerle 4 Kasım 1998 tarihinde Türkiye aleyhine AİHM nezdinde dava açma yoluna gitmiştir.

Mahkeme'nin 19 Ocak 2000 tarihinde göndermiş olduğu yazı ile Xenides-Arestis başvurusu Türkiye'nin önüne getirilmiş ve belli bir süre içerisinde Türkiye'den kabul edilebilirliğe ilişkin görüşlerini bildirmesi istenmiştir. Buna cevaben, Türkiye Kuzey Kıbrıs'ta yetki ve sorumluluğu bulunmadığını, taşınmaz mallara yönelik tüm uygulamaların KTDF ve KKTC yasaları altında yapıldığını ve bağımsız bir devlet olarak KKTC'nin eylemlerinden Türkiye'nin sorumlu tutulamayacağını belirtmiştir. Bu tezle, Türkiye Loizidou davasında KKTC'nin kendisinin "yerel alt yönetimi" (subordinate local administration) olarak tanımlanmasına bir kez daha itiraz etmiş ve KKTC üzerinde "etkin kontrolü" bulunmadığını ileri sürmüştür.²¹⁹ Ayrıca Türkiye, Arestis'in taşınmazının bulunduğu Maraş bölgesinden çıkartılmasından Kıbrıslı Rum otoritelerin sorumlu olduğunu ve şikayetinin esasen mülkiyet hakkına değil, Türkiye'nin tarafı olmadığı Dördüncü Protokolden kaynaklanan serbest dolaşım özgürlüğüne ilişkin olduğuna yönelik itirazda bulunmuştur. Buna karşılık, Bayan Xenides BMGK kararları gereği Türkiye'nin sorumlu tutulması gerektiğini söylemiştir. Lakin söz konusu BM kararları Maraş'ın statüsü ile ilgili olup, BM tarafından bu bölgenin olduğu gibi korunması noktasında Türkiye'ye bir çağrıda bulunulmuştur.

Türkiye, Xenides-Arestis davasındaki iddialara karşılık Kapalı Maraş'ın yeniden yerleşime açılmasını öngören teklifleri ve girişimleri kabul etmeyen Kıbrıslı Rum otoritelerinin de sorumluluğu olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca kalıcı bir toplumlararası antlaşma tesis edilmeden ve yeterli düzeyde altyapı geliştirme faaliyetleri yapılmadan Kapalı Maraş'ın yerleşime açılmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. 5 Eylül 2000 tarihinde Türkiye'nin yaptığı ön itirazlar Bayan Xenides'in avukatı tarafından Loizidou başvurusundaki 18 Aralık 1996 tarihli karara dayanarak

²¹⁹ Zaim M. Necatigil, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve AİHM Kışkacında Türkiye- Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesi'nde Kıbrıs Rum Yönetimi ve Kıbrıslı Rumlar Tarafından Türkiye Aleyhine Getirilen Davalar**, Turhan Kitabevi, 2.Baskı, Ankara, 2006, s.285.

reddedilmiştir.²²⁰ Zaman aşımı, Türkiye'nin KKTC'deki yetki ve sorumluluğu konularındaki itirazlar Loizidou davasında karara bağlanmıştı ve Xenides'in avukatına göre bu konulardaki emsal karar ve bulgulara riayet edilmesi gerekiyordu.²²¹ Lakin Loizidou başvurusunda Sözleşme'nin konut hakkını arayan 8.maddesi altında bir ihlal bulgusu yapılmazken Bayan Xenides başvurusunda 8.maddenin ihlal edildiğine yönelik Mahkeme'den bulgu yapılmasını talep etmiştir.

6 Nisan 2005 tarihinde Xenides-Arestis başvurusunun kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. 49/2003 sayılı Tazmin Yasası'nın iç hukukta çözüm üretmesi bakımından yeterli ve etkili olmadığına ortaya çıkması üzerine KKTC'de Rum taşınmaz mallarına yönelik daha kapsamlı bir yasa yapılması için çalışmalar başlatılmıştır. Başvuruya yönelik esasa ilişkin kararın açıklandığı gün, 22 Aralık 2005 tarihinde 49/2003 sayılı yasa yerine 67/2005 sayılı yeni yasa kabul edilmiştir.²²² Bu yeni yasa "Anayasa'nın 159. Maddesi'nin (1)'nci Fıkrası'nın (b) Bendi Kapsamına Giren Taşınmaz Malların Tazmini, Takası ve İadesi Yasası" başlığıyla Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Taşınmaz malların tazmini, takası ve iadesini öngören yasada KKTC'deki askeri bölge ve askeri tesisler kapsam dışında tutulmuştur.

Kıbrıslı Rumların KKTC sınırları içerisinde kalan mallarına yönelik AİHM'ne taşıdıkları başvurular için bir "iç hukuk yolu" yaratmak amacıyla gündeme gelen 67/2005 sayılı Yasa ile TMK kurulmuştur. Bu komisyon bir mahkeme gibi çalışacak ve Yasa'nın öngördüğü üzere 2'si yabancı toplamda 7 üyeden oluşacaktır. Komisyonunda yer alacak kişiler 1974 öncesinde Kıbrıslı Rumlara ait mallarla doğrudan veya dolaylı olarak faydalanan kişiler olamayacaktır. Ayrıca 2 yabancı üyenin Kıbrıslı Türk, Rum veya garantör ülkelerden (Türkiye, Yunanistan ve İngiltere) birinin vatandaşı olamayacağı öngörülmüştür. Yasaya göre Komisyon'un alacağı kararlar bağlayıcı nitelikte olmakla birlikte yargının aldığı kararlar gibi uygulanabilecektir. Yürütme yetkisi iskân işlerinden sorumlu bakanlık olan KKTC İçişleri Bakanlığı'na verilmiş olup davalı taraf olarak ilgili Bakanlık ve KKTC Başsavcılığı adres gösterilmiştir.²²³

²²⁰ Kudret Özersay, "AİHM'nin Xenides Arestis Kararı", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 61, Sayı 01, 2006, s. 327.

²²¹ Loizidou ve Xenides davaları Achilleas Demetriades isimli aynı avukat tarafından yürütülmüştür. Necatigil, op.cit., s. 285.

²²² Taşınmaz Mal Komisyonu İnternet Sitesi, <http://www.tamk.gov.ct.tr/index.html> (e.t.:17.04.2022)

²²³ Necatigil, op.cit. s. 334.

Yasa ile Komisyon'a başvuracak Kıbrıslı Rumlara belirli kurallar çerçevesinde eski taşınmaz malları için tazminat, takas ve iade, taşınır malları için de tazminat öngörülmüştür. Kişilerin rızasına dayalı olarak güneyde kalan Kıbrıslı Türklerin malları ile kuzeyde kalan Kıbrıslı Rumların malları arasında takas yapılmasına imkan tanınmıştır.²²⁴ Kıbrıslı Türklerin güneyde kalan mallarına eşdeğer olarak KKTC'de aldıkları mallar, üzerinde geliştirme yapılmış veya yapılmamış olsun iade kapsamı dışında tutulmuştur. Ayrıca önemli bir nokta, askeri bölge ve askeri tesisler de iade kapsamı dışında kalmıştır. Dolayısıyla askeri bölge statüsünde Kapalı Maraş bu kapsam dışında tutulmuştur.²²⁵

Xenides-Arestis davasında 22 Aralık 2005 tarihinde esasa ilişkin verilen karar Bayan Xenides'in avukatları tarafından Büyük Daire'ye götürülmemiş ve söz konusu karar 22 Mart 2006 tarihinde kesinleşmiştir. 7 Aralık 2006 tarihinde pilot dava olarak alınan Xenides-Arestis Davası sonuçlandırılmıştır. TMK değerlendirilmiş ve AİHM "ilke olarak" belirlediği şartları yerine getirdiği saptanmıştır.²²⁶ AİHM'ne Kıbrıs'taki mülkiyet sorununa ilişkin binlerce dava geliyor ve çok geç sonuçlar alınıyordu. TMK'nın AİHM'nin yükünü azaltarak bir süzgeç rolü üstlenmesi hedeflenmiştir.

Xenides Arestis Davasına yönelik olarak eklenmesi gereken önemli bir husus; 6 Ekim 2005 tarihinde Türk Hükümeti esasa ilişkin görüşlerin verilmesinin ardından ek görüş verilmek istenmiştir. Mahkeme sürecinde Kıbrıs Vakıflar İdaresi, Bn. Xenides'in Kapalı Maraş'taki taşınmaz mallarına ilişkin bazı bilgileri Türk mahkeme yetkililerine ulaştırmıştır. Vakıflar İdaresi'nden gelen bilgi ve gönderilen tapu örneklerine göre, Bn. Xenides'in adına görülen taşınmaz mallar geçmiş dönemde Abdullah Paşa Mülhak Vakıflarına aitti ve belgelerden bu taşınmazların İngiliz Sömürge Yönetimi döneminde "icareteyinli" malların mülke dönüştürülmüş olduğu anlaşılmaktaydı. Söz konusu işlem 1944 yılında Vali Konseyi tarafından kabul edilen yasanın 225. bölümüne istinaden yapılabilmekteydi.²²⁷ Fakat bu işlemler yasadan önce yapıldığından kaynaklı hukuki

²²⁴ Cenan Eskimuhtaroglu, Kutluhan Bozkurt, "AİHM Kararları Çerçevesinde KKTC'de Taşınmaz Mal Mülkiyeti", YÜHFD, Cilt 17, Sayı 02, 2020, s. 518.

²²⁵ Kudret Özersay, "Kuzey Kıbrıs'ta Yürürlüğe Giren Yeni Mülkiyet Yasası Hakkında", Mülkiye Dergisi, Cilt 29, Sayı 249, 2005, S.129.

²²⁶ Oran, op.cit. s.672.

²²⁷ "Bu yasaya göre, "icareteyinli" yani kira karşılığında icara verilmiş vakıf malları mülke dönüştürülmüş ve bunlarla ilgili kira bedelleri dahil tahsil edilen tüm paraların Kıbrıs Vakıf İdaresi yerine İngiliz Sömürge yönetimindeki Kıbrıs Devleti hazinesine ödenmesi öngörülmüştür. Buna karşılık ise Sömürge yönetiminin her yıl başında Vakıflar İdaresi'ne yasada belirtilen miktarı tazminat olarak ödemesi kararlaştırılmıştır." Necatigil, op.cit., s.290.

dayanaktan yoksun olmuştur. Türkiye tarafından bunu ispatlamak amacıyla orijinal belgeleri içeren oldukça detaylı bir ek görüş hazırlanmasına karşın Mahkeme Sekreteryası 10 Ekim 2005 tarihinde yolladığı yazı ile başka görüş kabul edilemeyeceğini açıklamıştır.²²⁸

Davada Türk hükümeti başvuruya konu edilen malların esasen vakıf malı olduğu ve İngiliz Sömürge Yönetimi döneminde yapıldığı iddia edilen tapuların geçersiz ve yok hükmünde olduğuna ilişkin ön itiraz olarak dile getirilmiştir. Fakat AİHM, başvuranın elinde Kıbrıs Cumhuriyeti Tapu ve Mesaha Dairesi tarafından verilmiş resmi mülkiyet hak belgeleri olduğuna işaret ederek bu argümanı reddetmiştir. Eş zamanlı olarak Aralık 2005'te Gazimağusa Kaza Mahkemesi Kapalı Maraş'taki mülkiyet durumuna dair tek taraflı ilam kararı açıklamıştır. Duruşma celsesinde davaya taraf olarak sadece KKTC Vakıflar İdaresi ve KKTC Başsavcılığı yer almış ve tek taraflı beyanlarda bulunmuşlardır. Aralık 2005'te Gazimağusa Kaza Mahkemesi tarafından verilen karar uluslararası hukuk açısından yok hükmünde sayılmaktadır.

Bn. Xenides Arestis'in 1999'da Kapalı Maraş'ta bulunan taşınmazını Türkiye'nin askeri müdahalesinden kaynaklı kullanamadığı gerekçesi ile açtığı dava 7 Aralık 2006 tarihinde sonuçlanmış ve Türkiye'nin 885 bin euro tazminat ödemesine karar verilmiştir. Mahkemede taşınmaz Abdullah Paşa Vakfı'na ait olduğunu gösteren belgelerin sunulamamış ve değerlendirme kapsamına alınamamış olması önemli bir kayıptır. Bu dönem zarfında Rum tarafı ile yeniden müzakere masasına oturulması söz konusu olmuş ve esasen sürtüşme yaşatacak bir durumdan kaçınmak istenmiştir. Xenides-Arestis davasından doğan en önemli sonuç TMK'nın AİHM tarafından etkin bir iç hukuk yolu olarak tanınması olmuştur.

1 Mart 2010 tarihinde AİHM'nin Türkiye aleyhine açılan bir başka dava olan Demopoulos ve diğerleri davasına ilişkin kabul edilebilirlik kararı oldukça önemlidir. AİHM, TMK'nın faaliyetlerini bir dönem gözlemlemiş ve etkin bir iç hukuk yolu olduğuna hükmetmiştir. Bundan kaynaklı AİHM'ye başvurmanın temel şartı olan iç hukuk yollarının tüketilmesi şartı yerine getirilmediği gerekçesi ile Demopoulos ve diğerlerini davasını kabul edilemez bulmuştur.²²⁹ Böylelikle bu karar ile TMK,

²²⁸ Necatigil, op.cit., s. 327.

²²⁹ Yaprak Renda, "Loizidou Kararından Bugüne Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kararları ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarının Kıbrıs'taki Mülkiyet Sorununa Etkisi", Ankara Barosu Dergisi, Sayı 01, 2013, s.393.

kuzeydeki mülkiyet hakkı ihlalleri için etkin bir iç hukuk yolu olarak tescillenmiştir. Bu kararın ardından Komisyon nezdinde yapılan başvurularda önemli bir artış kaydedilmiştir.

TMK, AİHM'nin belirttiği çerçevede çözümler üretmeye başlamış ve AİHM'nin iş yükü böylelikle azalma göstermiştir. Demopoulos ve diğerleri davası kararından önce önemli bir gelişme yaşanmıştır. AİHM'ye gelen başvurulardan olan Demades ve Tymvios davaları için TMK, tazminat önerisinde bulunmuştur. Başvuran kişiler TMK'nın önerisini kabul etmiş ve dostane çözüm ile sorun çözüme ulaşmıştır.²³⁰ TMK'nın kuruluşu ile Kıbrıs'taki mülkiyet sorunu açısından rahatlatıcı bir gelişme olmuştur. Bu sayede Kıbrıs'ta yıllarca süren davalara konu olan taşınmazların mülkiyet hakları netliğe kavuşarak çözümler üretilmeye başlanmıştır.

Xenides-Arestis davasının ardından Kapalı Maraş'a yönelik davalar AİHM gündeminde yer almaya devam etmiştir. 1990 yılında Kapalı Maraş'ta mülkü bulunan 13 Kıbrıslı Rum Türkiye aleyhine 96 milyon Euro tazminat istemiyle AİHM'ye başvuruda bulunmuştur. Lordos and Others v. Turkey olarak bilinen dava, 2010 yılında Türkiye'nin itiraz etmiş olmasına karşın 2012 yılında karara bağlanmış ve davacılara 22 milyon Euro tazminat ödenmesine karar verilmiştir.²³¹ Davacılarından biri dönem itibariyle Maraş'ın en zengin ailelerinden birine mensup olan Andreas Lordos olmuştur. Lordos, davanın sonuçlanmasının ardından Kapalı Maraş'ta bulunan 5 otel, 9 apartman dairesi, 5 iş yeri ve 1 villası için TMK'ya başvurarak mallarının iadesini ve kullanım kaybına ilişkin tazminat talebinde bulunmuştur. 115 milyon euro tazminat talebinde bulunan Lordos'un istemi, TMK'ya mülkiyet konusunda o döneme kadar yapılmış en yüksek rakam olmuştur.²³² EVKAF, Lordos'un açtığı davaya söz konusu malların vakıf mülkü olduğu iddiası ile taraf olmak istemiştir. Talebin TMK tarafından kabul edilmesinin ardından, Lordos bir üst mahkeme olan KKTC Yüksek Mahkemesi'ne

²³⁰ Eskimuhtaroglu, Bozkurt, op.cit., s.519.

²³¹ "Türkiye Lordos'lara 22 milyon euro ödeyecek", Sefa Karahasan, **Milliyet**, 11.08.2012, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/turkiye-lordos-lara-22-milyon-euro-odeyecek-1579291> (22.09.2022).

²³² "Lordos, Maraş'a dönmeden vefat etti", Yenidüzen, 11.02.2015, <https://www.yeniduzen.com/lordos-marasa-donemeden-veda-etti-47442h.htm> (e.t.: 22.09.2022).

başvurmuş ve iptalini istemiştir. 2016 yılında görülen İstinaf davası süresiz tehir kararı ile sonuçlanmıştır.²³³

12 Temmuz 2021 tarihinde Kapalı Maraş'ın KKTC Bakanlar Kurulu kararı ile askeri bölge statüsünden çıkarılması mülkiyet açısından oldukça önemli bir gelişmedir. Bölgenin askeri bölge statüsünün kaldırılmasıyla birlikte başvuran hak sahiplerine TMK aracılığı ile "iade" seçeneği sağlanabilecektir. Ada'daki diğer askeri bölgelerde KKTC İçişleri Bakanlığı ve Savcılığı'ndan yanıt gelmesi durumunda tazminat hakkı verilirken iade talepleri bekletilmiştir. Kapalı Maraş'ta ise tazminat, takas ve iade taleplerinden hiçbirine karşılık verilmemiştir.²³⁴ Nitekim Xenides-Arestis davasında da hukuki kamulaştırma veya istimlak durumu söz konusu olmadığı için kamulaştırma tazminatı talep edilememiştir. Bunun yerine mülkiyete erişim ve kullanım engellendiği gerekçesiyle kira bedeli talebinde bulunulmuştur.

Şubat 2020'de TMK'da Kapalı Maraş'a yönelik başvuru sayısı 280 iken Ekim 2020'de gerçekleşen Kapalı Maraş açılımı sonrasında mevcut başvuru sayısı 410'a yükselmiştir.²³⁵ Başvurularda taşınmazlara ilişkin genelde iade talebinde bulunulmuştur.²³⁶ GKRY, başvuru yapılmasının önüne geçmek istemesine karşın her geçen gün yapılan başvuru sayısı artmaktadır. Eylül 2022 itibariyle Maraş bölgesinin açılan pilot bölgesi ve diğer kapalı bölgeler için toplamda 459 başvuru bulunmaktadır.²³⁷ Pilot bölgeye ilişkin TMK nezdinde açılan davalar sürmektedir. Dosyaların tamamlanıp davaların görüşülmeye başlanması için KKTC İçişleri Bakanlığı ve Başsavcılığı'ndan gelecek görüşler beklenmektedir.

TMK, Aralık 2021'de Kapalı Maraş bölgesinde yer alan taşınmaz bir mülke ilişkin süren davada ilk kez ihtilaf yoluyla EVKAF'ın davaya taraf olmasına izin veren bir

²³³ "Maraş davasında süresiz erteleme kararı", **Halkın Sesi**, 12.05.2016, <https://www.halkinsesikibris.com/guncel/maras-davasinda-suresiz-erteleme-karari-h64349.html> (e.t.: 22.09.2022).

²³⁴ "Kıbrıs'ta Maraş bölgesinin yüzde 3,5'unun açılacak olması ne anlama geliyor?", BBC News Türkçe (21.07.2021), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57918758> (e.t.23.07.2021).

²³⁵ **Yenidüzen**, Taşınmaz Mal Komisyonu Başkanı Növber Ferit Veçhi Röportajı, Ödül Aşık Ülker, 14.11.2021, <https://www.yeniduzen.com/405-basvuru-iade-talebi-146442h.htm> (15.12.2021)

²³⁶ **KKTC Enformasyon Dairesi**, 01.12.2021, <https://pio.mfa.gov.ct.tr/tmk-baskani-vechi-maras-acilimiyla-338e-cikan-basvuru-sayisi-410a-ulasti>, (e.t.:15.12.2022)

²³⁷ "Avrupa Konseyi'nin Loizidou kararı, KKTC Taşınmaz Mal Komisyonu'nun önemine işaret etti.", Muhammet İkbâl Arslan, **Anadolu Ajansı**, 27.09.2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/avrupa-konseyinin-loizidou-karari-kkct-tasinmaz-mal-komisyonunun-onemine-isaret-etti/2695594> (e.t.: 29.09.2022)

karar almıştır.²³⁸ EVKAF, Abdullah Paşa Vakfı adına 1732/2011 numaralı davaya taraf olmak için 2020 yılında başvuruda bulunmuştur. Kıbrıslı Rum davacı bu başvurunun üzerine EVKAF'ın taraf olmasına itiraz etmiş ve hukuki ihtilaf doğmuştur. TMK, karşılıklı argümanları dinleyerek EVKAF'ın davaya taraf olması için meşru sebepleri olduğuna kanaat ederek başvuruyu kabul etmiştir. TMK'da görülen önceki davalarda, EVKAF davacıların rızasıyla katılabiliştir. Bu karar ile TMK nezdinde görülen davalarda EVKAF'ın taraf olmasının önü açılmıştır. EVKAF'ın taraf olabilmesi özellikle Kapalı Maraş'a yönelik davalar açısından önemli bir gelişmedir.

Esasen 28 Aralık 2021 tarihinde EVKAF'ın ilgili şahıs ilan edilmesi, TMK tarafından ilk kez verilen bir ara karar değildir. K.V. Mediterranean isimli Rum şirket Kapalı Maraş'ta bulunan taşınmaz 23 Temmuz 2010 tarihinde K.V. Mediterranean Tours Limited isimli Rum şirket Kapalı Maraş'ta bulunan taşınmazı için TMK'ya başvurmuştur. TMK, 23 Kasım 2012'de EVKAF'ın ilgili şahıs olmasına karar vermiştir. Ancak davacı K.V. Mediterranean Tours Limited şirketi verilen kararın hatalı olduğunu iddia ederek Yüksek İdare Mahkemesi'ne (YİM) başvurmuş ve kararın iptalini talep etmiştir. Tek yargıçlı olarak başvuruyu inceleyen YİM, 6 Kasım 2015'te davacıyı halkı bulmuş ve TMK'nın EVKAF'ı ilgili şahıs olma kararını hükümsüz sayarak iptal etmiştir. Söz konusu YİM kararına karşı ise 19 Kasım 2015'te İstinaf Mahkemesi'ne gidilmiştir. 6 Kasım 2015 tarihli kararı kapsamlı olarak inceleyen üç yargıçlı İstinaf Mahkemesi 29 Kasım 2016'da YİM'in kararını iptal etmiştir.²³⁹ Bunun yanı sıra 27 Aralık 2005 tarihinde Gazimağusa Kaza Mahkemesi'nin 271/2000 sayılı davaya ilişkin vermiş olduğu kararın üzerinde durarak KKTC'nin herhangi bir mahkemesinde verilen bir kararın tüm gerçek veya tüzel kişileri bağladığını vurgulamıştır. 2005 yılında söz konusu davaya konu olan Kapalı Maraş'ta bulunan malların mülkiyet hakkının Abdullah Paşa Vakfı'na ait olduğuna ilişkin tespit kararı verilmiştir. TMK'da Kapalı Maraş'ta bulunan Vakıf mallarına ilişkin sonuçlanmış bir dava henüz bulunmamaktadır.

²³⁸ “Maraş'ta taşınmaz mallarla ilgili davalara vakıfların da taraf olmasının önü açıldı.”, Muhammet İlkbal Arslan, **Anadolu Ajansı**, 31.01.2022, (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/marasta-tasinmaz-mallar-la-ilgili-davalara-vakiflarin-da-taraf-olmasinin-onu-acildi/2490061>, (e.t.: 29.09.2022))

²³⁹ “AİHM, Vakıflar Hukuk ve TMK Yasası uygulamaları açısından Kapalı Maraş Açılımı”, **Yenidüzen** (08.02.2022), (<https://www.yeniduzen.com/aihm-vakiflar-hukuku-ve-tmk-yasasi-uygulamalari-acisindan-kapali-maras-acilimi-149502h.htm> (e.t.:10.10.2022))

K.V. Mediterranean Tours Limited başvurusuna yönelik geçen 11 yılda ilerleme kat edilememiş ve davacı Kıbrıslı Rumlar, TMK'nın etkin bir iç hukuk yolu olmadığı iddiası ile AİHM nezdinde Türkiye aleyhine dava açma yoluna gitmişlerdir.²⁴⁰ Bunun sonucu olarak 25 Mayıs 2017'de K.V. Mediterranean Tours Limited v. Turkey davası dosyalanmıştır.²⁴¹ Bu dava, AİHM nezdinde görülen en güncel pilot davadır. Aynı zamanda TMK'yı etkin bir iç hukuk yolu olarak tanıyan Demopoulos davasından sonra dosyalanan ilk davadır. Dolayısıyla TMK'nın Kapalı Maraş bağlamında etkin olup olmadığının da değerlendirileceği bir dava olacaktır. Türkiye, davaya ilişkin ilk savunmasını 2020 yazında yapmıştır. 2019 yılında Yargıtay olarak oturum yapan Yüksek İdare Mahkemesi, 2005 yılında Gazimağusa Kaza Mahkemesi kararının Maraşlı Rumların başvuru haklarını etkilemediğini belirterek, TMK'nın 1974 kayıtlarını esas alarak karar vermesi gerektiğine hükmetmiştir. Türkiye, bu kararı gerekçe göstererek ön itiraz nitelikli bir talepte bulunmuştur. 2022 yılında Mahkeme'den davaya yönelik bir karar çıkması öngörülmektedir.²⁴² Ayrıca Aralık 2021'de verilen TMK kararı doğrultusunda, Yüksek İdare Mahkemesi'nin kararı esas alınarak TMK, EVKAF'ı davaya taraf yapacak ve 1974 tapu kayıtları doğrultusunda karar verilecektir. EVKAF'ın taraf olması, dava dilekçelerinin dosyalanarak duruşmaların görülmesinin süreci 3-4 yıl daha geciktirmesi beklenmektedir.

Kapalı Maraş'ın vakıflara ait olduğu iddiası AİHM'de Kapalı Maraş'a yönelik görülen başka davalarda da yer almıştır. Kyriakou v. Turkey davasında, Türkiye bu bölgenin Abdullah Paşa ve Lala Mustafa Paşa Vakfı gibi vakıflara ait olduğunu ve bundan kaynaklı taşınmazların gerçek kişiler tarafından alınamayacağını ileri sürmüştür. Mahkeme bu itirazın konu bakımından uyumsuzluk kapsamına girdiğini ve başvurunun kabuledilebilir ilan edilmesinden önce veya en geç tarafların görüşlerini sunduğunda ileri sürülmesi gerektiğini bildirmiştir. Bu kapsamda, Mahkeme Türkiye'nin diğer tarafın mülkiyet hakkına ilişkin itirazını öngörülen süre zarfında yapmadığını vurgulamıştır. Benzer olarak, Zavou v. Turkey ve Lordos v. Turkey davalarında da Türkiye tarafından Kapalı Maraş bölgesinin vakıflara ait olduğunu ve

²⁴⁰ "AİHM, Rumların tazminatı için savunma istedi", **Birgün** (17.04.2019), <https://www.birgun.net/haber/aihm-rumlarin-tazminati-icin-savunma-istedi-253213> (e.t.: 05.10.2022)

²⁴¹ K.V. Mediterranean Tours Limited v. Turkey, Application No. 41120/17, (ECHR, lodged on 25.05.2017)

²⁴² "AİHM'den Türkiye'ye Maraş için 14 Mayıs'a kadar süre", **Yenidüzen** (02.04.2021), <https://www.yeniduzen.com/aihmden-turkiyeye-maras-icin-14-mayisa-kadar-sure-138743h.htm> (e.t.:05.10.2022)

gerçek kişiler tarafından iktisap edilemeyeceğini öne sürmüştür. Mahkeme, Kyriakou davasındaki aynı gerekçelere dayanarak bu iddianın ilgili aşamalar ve öngörülen süre içerisinde öne sürülmediğini belirtmiştir.²⁴³ Fakat farklı olarak Lordos v. Turkey davasında, EVKAF'ın davaya 3. Kişi olarak katılma talebi, adaletin düzgün işleyişi için müdahaleye gerek olmadığı gerekçesi ile reddedilmiştir.²⁴⁴ AİHM'de sürmekte olan K.V. Mediterranean Tours Limited v. Turkey davasında Kapalı Maraş'a yönelik vakıf iddialarının geniş bir şekilde ele alınması ve EVKAF'ın 3.kişi olarak sürece taraf olmasına yönelik bir karar tesis etmesi muhtemel olacaktır.

²⁴³ Kyriakou v. Turkey, Application No. 18407/91, (ECHR, 27.01.2009), Judgment (Just Satisfaction).

²⁴⁴ Lordos and Others v. Turkey, Application No. 15973/90, (ECHR, 11.04.2011), Judgment (Merits).

SONUÇ

İkinci Kıbrıs Barış Harekatı'ndan bu yana yerleşime kapalı tutulan Kapalı Maraş Kıbrıs'taki statüko sorununun sembollerinden biri haline gelmiştir. 1968 yılında Kıbrıs Sorunu'na yönelik müzakereler başladığında, Kıbrıs'ın en önemli gelir kaynaklarından biri olan Maraş kenti henüz konu başlıkları arasında yer almamaktaydı. Lakin 1974 yılında gerçekleşen İkinci Kıbrıs Barış Harekatı Maraş kentinin kaderini değiştirmiş ve böylelikle "Kapalı Maraş Sorunu" müzakerelerde üzerine tartışılacak önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Kuzey Kıbrıs'taki diğer toprakların aksine bu bölge KKTC sınırları içerisinde bulunup iskana açılmayan tek bölgedir. Kapalı Maraş'ın uzun yıllar askeri bölge statüsünde iskana kapalı tutulması esasen bu bölgenin Türk tarafınca benimsenmediğinin açık bir göstergesidir. Toplumlararası görüşmeler kronolojik olarak analiz edildiğinde, Kapalı Maraş müzakere masasında elde edilecek bir "siyasi menfaat" karşılığı verilebilecek önemli bir taviz olarak görülmüştür. Diğer yandan Kapalı Maraş, toplumlararası görüşmeleri yeniden başlatabilen bir teklif önerisi olabilirken aynı zamanda görüşme sürecinin tıkanıp durmasına neden olabilen bir faktör olmuştur. Müzakere masasına hem Kıbrıs Sorunu'na yönelik bütüncül bir çözümün parçası olarak gelmiş hem de çözüme yönelik hazırlanan mini paketler içerisinde dahil edilmiştir. Lakin sunulan çözüm yöntemleri ne Kıbrıs Sorunu'na ne de Kapalı Maraş Sorunu'na kalıcı bir çözüm getirememiştir.

Mülkiyet uyuşmazlıkları Kıbrıs'ta kalıcı çözüm olasılığını azaltan bir önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin AİHM'ne bireysel başvuru hakkını tanınması Kıbrıs'ta mülkiyet sorunu açısından önemli bir kırılma noktası olmuştur. Bu durum Kapalı Maraş Sorunu açısından önemli gelişmeler meydana getirmiştir. Kapalı Maraş bölgesinde taşınmazı bulunan birçok Kıbrıslı Rum AİHM nezdinde dava açma yoluna gitmiştir. Böylece Kapalı Maraş Sorunu hukuki olarak başka bir boyuta taşınmıştır. Bu bakımdan AİHM'de görülen Kapalı Maraş konulu ilk pilot dava olan Xenides-Arestis v. Turkey davası oldukça önemlidir. Bu davadan doğan en önemli sonuç TMK'nın etkili bir iç hukuk yöntemi olarak AİHM tarafından tanınması olmuştur. Bu sayede TMK süzgeç rolü üstlenmiş ve Türkiye aleyhine AİHM nezdinde dava açılmasının önü tıkanmıştır. Bundan sonraki süreçte Kıbrıslı Rumların mülkiyet hakları için öncelikle TMK'ya başvurmaları gerekmiştir. Bu çerçevede Kapalı Maraş'a yönelik olarak birçok başvuru TMK'da dosyalanmıştır. Ancak şimdiye kadar bu davalardan hiçbirinden sonuç alınamamıştır. Bunun ilk sebeplerin biri Kapalı Maraş'ın

askeri bölge statüsünde olması ve askeri bölge statüsünde olan yerlerin TMK Yasası kapsamı dışında tutulmuş olmasıdır. İkinci sebebi ise TMK'ya yapılan başvurularda, EVKAF'ın davalara taraf olarak müdahil olma talebi ve bunun süreci daha karmaşık hale getirmesi olmuştur. EVKAF, Kapalı Maraş'ın vakıf arazisi olduğunu ve İngiliz Sömürge Yönetimi döneminde burada bulunan vakıflara ait taşınmazların hukuk dışı yollarla elden çıkarılarak mülkiyetlerinin kişilere devredildiğini iddia etmektedir. AİHM nezdinde Kapalı Maraş'a yönelik davalarda da EVKAF bu iddiasını öne sürerek taraf olarak sürece müdahil olmak istemiş fakat bu talebi reddedilmiştir. Eklemek gerekir ki AİHM nezdinde görülen davalar bakımından Kapalı Maraş farklı bir durum teşkil etmektedir. Burada başka yerlerde olduğu gibi sıradan bir kamulaştırma söz konusu olmamıştır. Bölge, İkinci Barış Harekatı'nın olduğu sırada kendi yerleşimcileri tarafından Kıbrıslı Rum otoritelerin bilgisi dahilinde boşaltılmış ve güvenliğin sağlanması adına Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından denetim altına alınmıştır. O zamandan bugüne değin bölgenin durumu toplumlararası görüşmelerde özel olarak ele alınmış ve çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Lakin getirilen çözüm önerileri Rum tarafınca kabul görmediği için hayata geçirilememiştir. Dolayısıyla Kapalı Maraş Sorunu'na çözüm bulunamayışı sadece Türk tarafının sorumluluğuna bırakılmamalı ve sonuçları yükletilmemelidir. Bundan kaynaklı Kapalı Maraş Sorunu daha geniş bir perspektiften bakılmalı ve değerlendirilmelidir. Sorunun uluslararası politikada daha iyi bir karşılık bulması adına daha iyi bir şekilde anlatılması ihtiyacı bulunmaktadır.

12 Temmuz 2021 tarihinde KKTC Bakanlar Kurulu kararı ile Kapalı Maraş'ın %3,5'lük kısmının askeri bölge statüsünden çıkarılması, TMK'da görülen Kapalı Maraş yönelik davalar açısından önemli bir gelişme olmuştur. Bu karar ile Kapalı Maraş'ta için de TMK tarafından öngörülen takas, tazminat ve iade çözüm yollarının sunulmasının önü açılmıştır. Ancak diğer taraftan EVKAF'ın bu davalara taraf olma istemi ve TMK'nın bu konuda bir karar tesis edememesi sürecin oldukça yavaş ilerlemesine ve karmaşık hale gelmesine yol açmaktadır. Kıbrıs'ta mülkiyet sorunu açısından TMK'nın etkili bir iç hukuk yolu olarak tanınması oldukça önemli bir kazanımdır. Bu sayede AİHM'in belirttiği çerçevede çözümler üretilerek, Kıbrıs'ta yıllarca süren davalara konu olan taşınmazlara ilişkin mülkiyet hakları netliğe kavuşmaya başlamıştır. Lakin geçen sürede TMK'nın Kapalı Maraş gibi çetrefilli konularda karar tesis edememesi, karara bağlanan davalarda tazminatların ödenememesi gibi durumlar TMK'nın işlerliğinin sorgulanmasına yol açmaktadır.

Kapalı Maraş açılımı bakımından TMK'nın varlığı oldukça kritik bir önem taşımaktadır. Çünkü uluslararası hukuka riayet edilerek Kapalı Maraş'a ilişkin mülkiyet sorunlarına çözüm sağlanmasının yolu TMK'nın etkin şekilde işletilmesinden geçmektedir.

Günümüzde Doğu Akdeniz'de jeopolitik dengelerin değiştirilmeye çalışıldığı bir atmosferde Kapalı Maraş bölgesi KKTC'nin tek taraflı idaresiyle kademeli olarak halkın kullanımına açılmıştır. Böylelikle Kıbrıs'ta 46 yıl sonra ilk defa önemli bir statüko değişikliği meydana gelmiştir. Taraf devletler arasında “dondurulmuş” olan Kapalı Maraş Sorunu ilişkileri etkileyen önemli bir sorun olarak yeniden gündeme gelmiştir. Kapalı Maraş açılımı yıllardır çözüme ulaşamayan toplumlararası görüşmeler açısından oldukça önemli bir hamle olmuştur. Bu stratejik hamle ile Türk tarafı, diplomatik müzakerelerde yıllardır süregelen “federasyona dayalı” çözüm temelinden vazgeçerek “iki devletli çözüm” önerisini getirmiştir. Kapalı Maraş açılımı Kıbrıs Sorunu için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Kapalı Maraş, diplomatik müzakerelerde siyasi bir menfaat karşılığında verilebilecek önemli bir taviz olmaktan çıkmış, uluslararası hukukta sonuçlar doğurabilecek bir devlet tasarrufuna gidilmiştir. Kapalı Maraş'a yönelik halihazırda AİHM'de davalar söz konusuysen bu hamlenin gerçekleşmesi bölgenin geleceğine dair yeni sorunları gündeme getirmiştir.

Sonuç olarak, tarihsel seyirde yaşanan tüm bu olaylar ve olgular dikkate alındığında, Kapalı Maraş Sorunu'nun dahil edilmiş olduğu Kıbrıs Sorunu üzerinde değiştirici ve dönüştürücü önemli bir etkisi bulunmaktadır. Mevcut gelişmeler göz önünde tutulduğunda, Kapalı Maraş Sorunu'na yönelik gerçekçi bir çözüm gerçekleşmediği takdirde Kıbrıs Sorunu üzerindeki olumsuz etkisinin sürmesi muhtemel olacaktır. Ada'da süregelen mülkiyet uyuşmazlıklarının devam etmesi kalıcı çözüm ihtimallerini azaltırken toplumlararası ilişkilerin de zedelenmesine yol açacaktır. Bundan dolayı Kıbrıs'ta yaşanan mülkiyet uyuşmazlıklarının önemli bir parçasını oluşturan Kapalı Maraş Sorunu'nun tek taraflı bir tasarrufla ele alınması kısa vadede kazanç gibi gözükse de uzun vadede önemli kayıplara yol açabilecek riskler teşkil etmektedir. Hâlihazırda tansiyonun yüksek olduğu Doğu Akdeniz'de Kapalı Maraş'ı bir çatışma unsuru yerine iş birliği unsuruna dönüştürmek burada söz sahibi olan aktörlerin tasarrufundadır. Bunun gerçekleşebilmesi için diplomasi kanalıyla geçmişten günümüze Maraş bölgesi üzerinde hak talebinde bulunan tüm tarafların aynı masada buluşturularak söz hakkının tanınması gerekmektedir. Soruna tüm taraflarının

dahil edildiği insan haklarını ve değerlerini gözeten yeni bir süreç, Türkiye ve KKTC'yi uluslararası toplum karşısında daha güçlü bir konuma taşıyacaktır. Böylelikle hem donmuş müzakerelerde yeni bir canlanma sağlanabilir hem de 1970'li yıllarda olduğu gibi Maraş kenti yeniden Kıbrıs için önemli bir ekonomik değer haline getirilebilir.

KAYNAKÇA

Açıkses, Erdal. Cankut, Ayhan. “Kıbrıs Meselesinin Tarihsel Gelişimi ve Uluslararası Hale Gelme Sebepleri”, **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 9/4, Spring 2014, p.1241-1259.

Ahmetbeyoğlu, Ali., Afyoncu, Erhan, **Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi**, İstanbul: TATAV, 2001.

Akarçay, Pınar. Ak, Gökhan. “Ulusal Güvenlik Bağlamında Kıbrıs: Jeostratejik/Jeoekonomik Önem ve Gelişmeler”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E – Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, Yaz 2018, s.140-157.

Akçay, Ekrem Yaşar. “Roma Dönemi’nde Kıbrıs’ın Yaşadığı Dönüşüm”, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (2), Ekim 2018, ss. 137-148.

Akgün, Sibel. “Kıbrıs’ta Birleşmiş Milletler Arabuluculuğu ile Siyasal Çözüm Modelleri ve Analizi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, Cilt 5, Sayı 11, 2018, s.89-107.

Alasya, H. Fikret. **Tarihte Kıbrıs**, Lefkoşa- KKTC: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Şubat 1988.

Altan, Mustafa Haşim. **Kıbrıs’ta Rumlaştırma Hareketleri**, Milli Arşiv Yayınları No:1, KKTC, 2000.

An, Ahmet. **Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması (1900-1942)**, Lefkoşa, 1997.

Arkan, Merve Senem. Kıbrıs’ın Fethi: Haritalarda 1570-1 Mağusa Kuşatması, **Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 10/5, Spring 2015, p.1-12.

Arkan, Merve Senem., “Past and Present: Cartographic History of Famagusta”, *Miscellanea Geographica-Regional Studies on Development*, Volume:23, No:3, 2019, pp.173-179.

Arsoy, Aysu. Başarır, Hacer. “Post-War Re-Settlements in Varosha: Paradise to Ghetto”, *Open House International*, 44(2), 2019, pp.52-61.

Atasoy, Ahmet. “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Nüfus Coğrafyası”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:2011, Cilt 8, Sayı:15, s. 29-62.

Atun, Ata. Kıbrıs Antlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları (1571- 1983), Cilt 1 ve Cilt 2 Samtay Yayınları, Mağusa, 2007.

Ayçiçek, Halil İbrahim. “**Kıbrıs’ta Mülkiyet Davaları (Loizidou ve Xenides-Arestis Davası)**”, Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 9, 2018, s.87-108.

Ayçiçek, Halil İbrahim. “**Kıbrıs’ta Mülkiyet Konusu ve Taşınmaz Mal Komisyonu Faaliyetleri**”, Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 12, Sayı 2, 2019, s.155-173.

Başbuğ, İlker. **Unutulan Ada Kıbrıs**, 2.Baskı, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, Nisan 2016.

Bölükbaşı, Süha. “**The Cyprus Dispute and the United Nations: Peaceful Non-Settlement between 1954 and 1996**”, International Journal of Middle East Studies , Volume 30, No. 3, August 1998, pp.411-434.

Bulunç, Ahmet Zeki. **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde Uygulanan Toprak ve Mülkiyet Politikalarının Değerlendirilmesi**, Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, Ocak 2006.

Süha Bölükbaşı, “**Boutros Ghali’s Cyprus Initiative in 1992: Why Did it Fail?**”, Middle Eastern Studies, Vol.31, No.3, July 1995, pp.460-482.

Bulunç, Ahmet Zeki. “**Kıbrıs Politikasının Annan Belgesi ile Başlayan Kırılma Noktaları**”, Gazi Akademik Bakış, Cilt 1, Sayı 1, Kış 2007, ss.73-114.

Camp, Glen D., “**Greek-Turkish Conflict over Cyprus**”, Political Science Quarterly, Vol. 95, No. 1 (Spring, 1980), pp. 43-70.

Coşkun, Yasin. “The Beginning of a New Era in the Cyprus Problem after the 1967 Crisis: The Inter-Communal Talks”, **Journal of History Studies**, Volume 10 Issue 9, December 2018, p.55-84.

Crawshaw, Nancy. “**Cyprus: A Crisis of Confidence**”, Royal Institute of International Affairs Apr., 1994, Vol. 50, No. 4 (Apr., 1994), s. 70-73.

Çalik Orhun, Fatma. **KIBRIS Dün, Bugün, Yarın (Osmanlı’dan Günümüze)**, Gazi Kitabevi, 2.Baskı, Aralık, Ankara, 2020.

Çiçek, Kemal. “Magosa”, **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999, 27.cilt, s.311- 313.

Chares Demetriou, “Divide and rule Cyprus? Decolonisation as process”, **Commonwealth & Comparative Politics**, Volume 57, No 4, 2019, s. 403-420.

Disraeli,Benjamin. “**Tancred or The New Crusade**”, Volume 1, London, 1947, **The Project Gutenberg EBook of Tancred**, Last Update: September, 2016.

<https://www.gutenberg.org/files/20004/20004-h/20004-h.htm> (e.t.: 24.04.2021)

Doğramacı, Emel. Haney, William. König, Güray. (Ed.), “**Proceeding of the First International Congress on Cypriot Studies**”, Gazimağusa: Eastern Mediterranean University Press, 1997.

Dereboylular, Özde. Arman, Perçem. **“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Kıbrıs’la İlgili Verdiği Kararların KKTC ve Türkiye’ye Etkisi”**, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 136, 2018, s.293-326.

Eco, Umberto. Parlak, Betül.(Çev.), **Tez Nasıl Yazılır?** ,9.Baskı, İstanbul:Can Sanat Yayınları, Nisan 2020.

Edbury, Peter W. **The Kingdom of Cyprus and the Crusades 1191-1374**, Cambridge University Press, 1991.

Ekizoğlu, Akile Ruh. Ekizoğlu, Nihat. (Der.), **Kendi Anlatımı ile Dr. Fazıl Küçük’ün Anıları**, 2.Baskı, Lefkoşa:Dr. Fazıl Küçük Vakfı Yayını, Ocak 2020.

Emgili, Fahriye. **“İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türkleri ve Atatürk Devrimlerine Bakışları”**, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:8, Sayı:41, Aralık 2015, s.381-396.

Eskimuhtaroglu, Cenan., Bozkurt, Kutluhan. **“AİHM Kararları**

Çerçevesinde KKTC’de Taşınmaz Mal Mülkiyeti”, YÜHFD, C.XVII, 2020/2, s.512.

Fazlıoğlu, Ömer. **“AİHM’nin Xenides-Arestis Kararı ve Kıbrıs’ta Mülkiyet Sorunu”**, TEPAV-EPRI Dış Politika Etütleri Programı, s.1-23.

Göktürk, Turgay Bülent., **Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi ve Enosis Politikaları**, Baskı: OKMAN Printing, Gazimağusa,2016.

Göktürk, Turgay Bülent., **Türkiye’nin 1974 Öncesi Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları**, 2.Baskı, Gazimağusa/KKTC: Güneş Yayıncılık, 2018.

Göktürk, Turgay Bülent. **“Rum Ortodoks Kilisesi’nin Kıbrıs’ta Karar Alma Sürecine Etkisi”**, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies XV/30 (2015-Bahar/Spring), ss.295-34.

Gözügüzelli, Emete. **“Uluslararası Hukuk ve Maraş(Varoşa) Vakıfları”**, Adalet Dergisi, Cilt, Sayı 67, 2021, s.29-75.

Güler, Yavuz. **“Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”**, G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, 2004, s.101-112.

Güvenç, Nazım. **“Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye”**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1984.

Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları. **Kıbrıs’ın Dünü-Bu Günü-Yarını**, Yenilevent-İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, Mayıs 1995.

Hill, George., Çev:Nazım Can Serbest, **Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi (1571-1948)**, 1.Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Nisan 2016.

Historical Research Group Cyprus, **Chronology of Cyprus Conflict (1878-1978)**, Nicosia, September 1978.

Holland, Robert. "Playing the Turkish card: British policy and Cyprus in the 1950s", **Middle Eastern Studies**, Vol.56, No:5, 2020, s.759-770.

İsmail, Sabahattin, **Kıbrıs'ta Yunan Sorunu (1821-2000)**, Lefkoşa-KKTC: Akdeniz Haber Ajansları Yayınları-5 , 2000.

İsmail, Sabahattin., **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, 1.Baskı, İstanbul: Kastaş Yayınevi, Ağustos 1998.

Ömer Göksel İşyar, **Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler, Modeller, Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası**, 2.Baskı, Bursa: Dora Yayınları, 2013.

James, Alan. **Keeping the Peace in the Cyprus Crisis of 1963-64**, 1.Edition, Palgrave Macmillan, New York, 2002.

Karaoğlu, Ali Osman. "Dispute over the Fenced Varosha in the light of International Law, United Nations Security Council Resolutions and Judgments of European Court of Human Rights", **Public and Private International Law Bulletin**, Volume 42, Issue 1, 2022, 1-24.

Keser, Ulvi. Ak, Gökhan. "Kıbrıs Sorunu ve Deniz Hukuku Bağlamında Doğu Akdeniz'de Yapılması Gerekenler", **Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi**, Ocak 2018, s. 95-107.

Keser, Ulvi. (Haz.) **Birinci Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu**, Sempozyum Bildiri Kitabı 1, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Ankara, 2009.

Keser, Ulvi. "Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)", **IQ Kültür Sanat Yayıncılık**, 1.Baskı: Ocak, İstanbul, 2007.

Keser, Ulvi. "Doğu Akdeniz'de Güvenlik ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu", **Atılım Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, 2012, s.57-80.

Keser, Ulvi. "Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrası Yaşananlar", **ÇTTAD**, V/12, 2006, Bahar, s.103-128.

Keser, Ulvi. "21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları", **ÇTTAD**, XI/23, 2011, Güz, s.93-121.

Ker-Lindsay, James. **Britain and the Cyprus Crisis 1963-64**, Mannheim and Möhnesee: Bibliopolis, 2004.

Ker-Lindsay, James. "The Cyprus Problem: What everyone needs to know", Oxford University Press, 2011.

Ker-Lindsay, James. "The Cyprus Problem", Bebler, Anton (ed.), "Frozen conflicts in Europe", Verlag Barbara Budrich/ Columbia University Press, Berlin, 2015.

Köse, Osman(Edt.). **Tarihte Kıbrıs 1 (İlkçağlardan 1960'a kadar)**, 1.Baskı, İstanbul, 2017.

Koday, Zeki. **Kıbrıs'ın Jeopolitik Önemi**, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı:33, s.419-428, İstanbul: 1998.

Lang, R. Hamilton. **“Cyprus: Its History, Its Present Resources, and Futuru Prospects”**, London: Macmillan and Co., 1878.

Luke, Harry Charles. **Cyprus Under the Turks, 1571-1878: A Record Based on the Archives of the English in Cyprus Under the Levant Company and After**, Oxford University Press, 1st edition, London, C. Hurst, 1969.

Lockhart, Douglas. Ashton, Sue. **“Tourism to Northern Cyprus”**, Geographical Association, Vol. 75, No. 2 (April 1990), pp. 163-167.

Maier, Franz George, **Cyprus From the Earlist Time to the Present Day (Trans from the German by Peter George)**, London, 1968.

Markides, Kyriacos C.. **Rise and Fall of the Cyprus Republic**, Yale Univeristy Press, US, 1977.

McDonald, Robert, **“Cyprus: The UN Tries Again”**, The Royal Institute of International Affairs, The World Today, Volume 40, Number 10, 1984, pp. 420-427.

Michael, Michális S., **“The Cyprus Peace Talks: A Critical Appraisal”**, Journal of Peace Research , Sep., 2007, Vol. 44, No. 5 (Sep., 2007), s. 587-604.

Moran, Michael. **Sovereignty Divided**, CYREP, 1999.

Necatigil, Zaim M., **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve AİHM Kıskaçında Türkiye – Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesi’nde Kıbrıs Rum Yönetimi Tarafından Türkiye Aleyhine Getirilen Davalar**, Turhan Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2006.

Newman, P. . **A Short History of Cyprus**. London: Longmans, Green & Co, 1940.

Oberling, Pierre. **The Road to Bellapais**, Columbia University Press, New York, 1982.

Oran, Baskın (ed.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt 1, 6.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

Önalp, Ertuğrul. **Geçmişten Günümüze Kıbrıs**, Ankara: Selim Ofset, 2007.

Örnek, Serdar. Ververi, Giasemi. **“Yunanistan Perspektifinden Kıbrıs Sorunu”**, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, Ocak:2016.

Özakman, Turgut. **Çılgın Türkler: Kıbrıs**, 4.Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, Mart 2012.

Özdal, Barış. “Diplomasi”, Barış Özdal, R. Kutay Karaca, (Ed.), **Diplomasi Tarihi 1**, 3. Baskı, Bursa: Dora Yayınları, 2018

Özdal, Barış. “1955-1962: İstikrarsız Karşıtlık Dönemi’nde Diplomasi”, Barış Özdal, R.Kutay Karaca, (Ed.), **Diplomasi Tarihi 2**, 1. Baskı, Bursa: Dora Yayınları, 2019, s.378.

Özersay, Kudret. **Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme**, Ankara: ASAM yayınları, 2002

Özersay, Kudret. “**AIHM’nin Xenides-Arestis Kararı**”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 61, Sayı 01, 2006, s.323-332.

Öztoprak, İzzet. “**Kıbrıs’ta 1931 İsyanı ve Yankıları**”, Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 3, 1997, s.207-232.

Pyla, Panayiota. Phokaides, Petros. “**“Dark and Dirty” Histories of Leisure and Architecture:Varosha’s Past and Future**”, Architectural Theory Review, Volume 24, Issue 1, 2020, pp.27-45.

PRUCELL, H. D. (1969). **Cyprus**. New York: Frederick A. Praeger

Rappas, Alexis. **Cyprus in the 1930s: British Colonial Rule and the Roots of the Cyprus Conflict**, I. B. Tauris: London, 2014.

Reçber, Kamuran. **Uluslararası Hukuk**, 2.Baskı, Dora Yayınları, Bursa, 2016.

Reçber, Kamuran.“**Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Tanınmasının Önemi ve İzlenmesi Öngörülen Yöntemler**”. II. Dünya Kıbrıs Türkleri Kongresi, Ulvi Keser (Ed.), ss.7-17, 18-20 Nisan 2012, Girne, Dünya Kıbrıs Türkleri Vakfı.

Reçber, Kamuran. “**Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne İzolasyon Politikalarının Uygulanmasının Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi**”, Soyalp Tamçelik (Ed.), Kuzey Kıbrıs Gelecek Vizyonu Çalıştayı, 12 Mayıs 2012, ss.53-74, Ankara, Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği

Renda, Yaprak. “**Loizidou Kararından Bugüne Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Kararları ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarının Kıbrıs’taki Mülkiyet Sorununa Etkisi**”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı 01, 2013, s.387-397.

Richter, Heinz A.. “**The Grand Game and Britain’s Acquisition of Cyprus**”, Çanakkale Araştırmaları Yıllığı, Yıl: 12, Güz 2014, Sayı: 17, s. 85-96.

Sarıkoçuncu Değerli, Esra. “**Demokrat Parti Dönemi’nde Türkiye’nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)**”, Gazi Akademik Bakış, Cilt 6, Sayı 11, Kış 2012,

Savrun, Ergenekon. “**1571 Türk Yönetiminden, 1878-1925 İngiliz Taç Kolonisi’ ne; Kıbrıs Üzerinde Enosis Faaliyetleri ve İngiliz Stratejisi**”, International Journal of Humanities and Education, s.1-20.

Sarıca, Murat. Teziç, Erdoğan. Eskiçiyurt, Özer. **Kıbrıs Sorunu**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1975.

Sertoğlu, Kamil. Öztürk, İlhan. “**Application of Cyprus to the European Union and the Cyprus Problem**”, Emerging Markets Finance & Trade , Nov. - Dec., 2003, Vol. 39, No. 6 (Nov.-Dec., 2003), pp. 54-70.

Solsten, Eric (Derleyen). **Cyprus, a Country Study**, Washington, D.C.; GPO for the Library of Congress, 1993.

Souter, David. “**An Island Apart: A Review of the Cyprus Problem**”, **Third World Quarterly**, Vol. 6, No.3, July 1984, s.657-674.

Souter, David. **“The Cyprus Conundrum: The Challenge of the Intercommunal Talks”**, Third World Quarterly , Apr., 1989, Vol. 11, No. 2 (Apr., 1989), pp. 76-91.

Sönmezoğlu, Faruk. **“Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler: 1954-1975”**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt:38 Prof..Dr. Cavit Orhan Tütengil'in Anısına Armağan, Özel sayı II, 1984, s.227-229.

Şener, Bülent. **“1963-1964 Kıbrıs Krizi: Türk Dış Politikası Tarihinde Askeri, Siyasal ve Hukuksal Boyutlarıyla Bir Zorlayıcı Diplomasi Uygulaması, Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı: 205, Ağustos 2013, s.103-136.

Tamçelik, Soyalp, **“Jeopolitik Teoriler Acısından Kıbrıs'in Önemi (The Importance Of Cyprus Island in Geopolitical Theories)”** (2011). Center for Turkish Studies Occasional Paper Series. Book 3.

Tamçelik, Soyalp (2009). **“20.Yüzyılda Kıbrıs'taki İç Göç Hareketleri ve Toplumsal Özellikleri”**. (Haz. Ulvi Keser), Birinci Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu, Sempozyum Bildiri Kitabı 1, Ankara, 2009. (s. 209-256)

Tamçelik, Soyalp. **“Kıbrıs'ta BM Tarafından Gerçekleştirilen Toplumlararası Görüşmelerin Safhaları ve Analitik Özellikleri”**, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/5 Spring 2013, s.. 733-778,

Tamçelik, Soyalp. **“Kıbrıs'ta Gobi ve Gali Planlarına Göre Harita Meselesi”**, International Journal of Human Sciences, Volume:9, Issue:2, 2012, s.1031-1074.

Tamçelik, Soyalp. **“Kıbrıs'ta Gali Planı'na Göre Toprak Meselesi”**, Gazi Akademik Bakış, Cilt 6, Sayı 11, Kış 2012, s. 103-129.

Tamçelik, Soyalp. **“BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirilmesi (1964-1992)”**, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/12 Fall 2013, pp.1229-1268.

Tezel, Ahmet. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Devlet Olarak Kıbrıs Sorununun Çözümüne Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Kahir Has Üniversitesi, İstanbul, 2008.

Torlak, Sülün Evinç. **“Gaining Ghost Town of Tourism Economics Northern Cyprus Varosha City”**, European Scientific Journal, August 2016, pp. 236-251.

Toluner, Sevin. **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1977.

Türker,Hasım. **“Kıbrıs Sorunu'nun Dünü, Bugünü ve Geleceğine İlişkin Görüşler”**, Harp Akademileri Semineri, T.C. Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Yenilevent-İstanbul, 11 Kasım 2003

Tüzüncan, Murat. **“The Cyprus Question: Continuity, Transformation and Tendencies”**, PhD Thesis, Ankara: The Graduate School of Social Sciences og Middle East Technical University, 2007.

Varnava, Andrekos. “Reinterpreting Macmillan’s Cyprus Policy 1957-1960”, **The Cyprus Review**, Volume 22:1, Spring, 2010, s.79-106.

Yaycı, Cihat. “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye”, **Bilge Strateji**, Cilt 4, Sayı 6, Bahar 2012, s.1-70.

Yellice, Gürhan, “ 1878’den 1931’e Kıbrıs’ta Enosis Talepleri ve İngiltere’nin Yaklaşımı”, **ÇITAD**, 7/24, (2012/Bahar), s.13-26.

Yellice, Gürhan, “Enosis mi Tam Bağımsızlık mı? Kıbrıs Cumhuriyetinin Kurulmasından “İlk Bölünmeye” Atine-Lefkoşa İlişkileri (1960-1964)”, Tarih Peşinde – Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-, Yıl:2018, Sayı:19, s.311-352.

Yeşilada, Ekrem. **Kıbrıs’ta Turizm- KKTC ve Güney Kıbrıs’ın Turizminin Gelişim Süreci, Açıklamalı Turizm Yasaları, Uluslararası Turizm Örgütleri**, Grafik Sanatlar Matbaacılık, 1. Baskı, Lefkoşa, 1994.

Yiğit Yüksel, Dilek. “Kıbrıs’ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1957-1964)”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı:98, Güz 2018, s. 311-376.

ARŞİV KAYNAKLARI

Kıbrıs Türk Milli Arşivi (KTMA)

ELEKTRONİK KAYNAKLAR:

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi

<https://www.mfa.gov.tr/kibris.tr.mfa> (e.t.: 29.05.2021)

[https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi -bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa](https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa)

<https://www.mfa.gov.tr/akritas-plan.en.mfa>

“No: 260, 23 Temmuz 2021, KKTC Hükümetinin Maraş Açılımının İkinci Aşamasına Yönelik Kararı Hk.” [https://www.mfa.gov.tr/no -260 -kkctc-hukümetinin-maras-aciliminin-ikinci-asamasina-yonelik-karari-hk.tr.mfa](https://www.mfa.gov.tr/no-260-kkctc-hukümetinin-maras-aciliminin-ikinci-asamasina-yonelik-karari-hk.tr.mfa) (e.t.:24.07.2021)

KKTC Enformasyon Dairesi Resmi İnternet Sitesi

<https://pio.mfa.gov.ct.tr/cografı-bilgiler/> (e.t.: 07/02/2021)

<https://pio.mfa.gov.ct.tr/kibrisin-sosyal-ekonomik-ve-siyasi-tarihi/> (e.t.:21/02/2021)

<https://www.britannica.com/place/Cyprus/History> (e.t.: 20/02/2021)

Republic of Cyprus Ministry of Foreign Affairs İnternet Sitesi (e.t.: 17.03.2021)

<https://mfa.gov.cy/historical-background.html>

Kıbrıs Vakıflar İdaresi İnternet Sitesi

<http://www.evka.org/site/sayfa.aspx?pkey=2> (e.t.:19.04.2021)

<https://www.hurriyetdailynews.com/opinion/william-armstrong/cyprus-a-modern-history-66130>

<http://www7.bbk.ac.uk/hiddenpersuaders/blog/battle-cypriot-mind-propaganda-wars-1950s-cyprus/>

<http://countrystudies.us/cyprus/10.htm>

Deutsche Welle İnternet Sitesi

“AB'den Türkiye'ye Maraş nedeniyle yaptırım tehdidi”, 27.07.2021, <https://www.dw.com/tr/abden-t%C3%BCrkiyeye-mara%C5%9F-nedeniyle-yapt%C4%B1r%C4%B1m-tehdidi/a-58663891> , (e.t.: 25.06.2022)

“”Hayalet kent” Maraş: Kıbrıs'ta çözümün anahtarı mı?”, Deutsche Welle Türkçe, 27.02.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=IGobmqXvGIY> (e.t.: 01.03.2022)

Euronews İnternet Sitesi

“BM Güvenlik Konseyi'nden “Kapalı Maraş” çağrısı: Geri adım atın”, 10.10.2020, <https://tr.euronews.com/2020/10/10/bm-guvenlik-konseyi-nden-kapal-maras-cagr-s-geri-ad-m-at-n>, (e.t.: 25.06.2022)

Daily Sabah İnternet Sitesi

“US vice president in Cyprus to provide boost for unity talks”, Ali Ünal, 22.05.2014, <https://www.dailysabah.com/politics/2014/05/22/us-vice-president-in-cyprus-to-provide-boost-for-unity-talks>, (e.t.: 26.06.2022)

BBC News Türkçe İnternet Sitesi

“Maraş: Akdeniz'in Unutulmuş Plajı”, Richard Hooper & Vibeke Venema, 16.01.2014, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/01/140115_kibris_maras (e.t.: 24.06.2022)

“Kıbrıs'ta Yeni Müzakere Süreci”, 11.02.2014,

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/02/140211_turkiye_kibris2
(e.t.:24.06.2022)

“ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden'ın Kıbrıs ziyaretinden beklentiler”, İlhan Tanır, 22.05.2014, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/05/140521_biden_kibris (e.t.:25.06.2022)

“Maraş: Kuzey Kıbrıs'ta 46 yıldır kapalı olan bölge kısmen açıldı.”, 08.10.2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54460671> (e.t.: 11.10.2020)

“Kıbrıs'ta Maraş bölgesinin yüzde 3,5'unun açılacak olması ne anlama geliyor?”, 21.07.2021, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57918758> (e.t.: 23.07.2021)

Hürriyet Gazetesi İnternet Sitesi

“Veririz diye fazla toprak aldık”, 21.11.2002,

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/veririz-diye-fazla-toprak-aldik-38432173>

(e.t.: 24.06.2022)

Milliyet Gazetesi İnternet Sitesi

“Maraş Harekatının Gerçek Hikayesi”, 05.03.2007,

<https://www.milliyet.com.tr/gundem/maras-harek-tinin-gercek-hik-yesi-259241>

(e.t.: 24.06.2022)

“Ecevit: Kıbrıs’ın tamamını alabilirdik”, 22.11.2002,

<https://www.milliyet.com.tr/gundem/ecevit-kibris-in-tamamini-alabilirdik-5197440>

(e.t.:24.06.2022)

“Osman Fazıl Polat, Magosa-Maraş’ı nasıl aldı?”, Fikret Bila, 04.02.2007,

<https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/osman-fazil-polat-magosa-marasi-nasil-aldi-187993> (e.t.: 24.06.2022)

Haber Global İnternet Sitesi

“8 Soru 8 Cevap Kapalı Maraş’ta Neler Oluyor?”,

<https://haberglobal.com.tr/gundem/8-soru-8-cevap-kapali-maras-ta-neler-oluyor-122178>, (e.t.:16.05.2022)

Güneş Gazetesi İnternet Sitesi

“Rumların Maraş Pişmanlığı”, <https://gunesgazetesi.com/rumlarin-maras-pismanligi/27695/>, (e.t.:16.05.2022)

21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü İnternet Sitesi

<https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/maras-in-turk-yonetiminde-acilmasi-nin-kibris-sorununa-etkisi> (e.t.:20.04.2022)

Cyprus Mail Gazetesi İnternet Sitesi

“The Divided Island”, <https://cyprus-mail.com/the-divided-island/>, (e.t.: 20.04.2022)

“The Peace Processes: 1977 and 1979 High Level Agreement”, <https://cyprus-mail.com/2016/12/29/peace-plans-1977-1979-high-level-agreements/>, (e.t.: 29.04.2022)

“The Peace Processes: 1978 Anglo-American-Canadian Plan”, <https://cyprus-mail.com/2016/12/29/peace-plans-1978-anglo-american-canadian-plan/>, (e.t.: 01.05.2022)

“The Peace Processes: 1992-1994 Ghali Set of Ideas”, <https://cyprus-mail.com/2016/12/29/peace-plans-1992-1994-ghali-set-ideas/>, (e.t.: 09.05.2022)

“All eyes on Biden visit”, Jean Christou, 18.05.2014, <https://cyprus-mail.com/2014/05/18/all-eyes-on-biden-visit/>, (e.t.:26.06.2022)

Kathimerini Gazetesi İnternet Sitesi

“Turkey looking to re-open Varosha after 46 years”, 15.02.2020,
<https://www.ekathimerini.com/news/249602/turkey-looking-to-re-open-varosha-after-46-years/> (e.t.: 17.02.2020)

“Russia says Turkish plans to open Varosha beach unacceptable”, 07.10.2020,
<https://www.ekathimerini.com/news/257789/russia-says-turkish-plans-to-open-varosha-beach-unacceptable/> (e.t.:11.20.2020)

“UN calls for Turkish Cypriots to close beach in Varosha”, 10.10.2020,
<https://www.ekathimerini.com/news/257922/un-calls-for-turkish-cypriots-to-close-beach-in-varosha/> (e.t.: 11.10.2020)

32.Gün Arşivi Youtube Kanalı

“Kapalı Maraş Dosyası-1993”, Mehmet Ali Birand, **32.Gün Arşivi**,
<https://www.youtube.com/watch?v=y3ZK5yokqyc> (e.t.:01.03.2022).